

The Project Gutenberg eBook of Avioliiton ilveily: Romaani, by Gustaf af Geijerstam

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Avioliiton ilveily: Romaani

Author: Gustaf af Geijerstam

Translator: Antti Kaila

Release date: November 1, 2015 [EBook #50359]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AVIOLIITON ILVEILY: ROMAANI ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

AVIOLIITON ILVEILY

Romaani

Kirj.

GUSTAF af GEIJERSTAM

Suom. Antti Kaila

Yrjö Weilin, Helsinki, 1907.
Vihtori Kososen Kirjapaino.

Henrik Ibsenille.

Monivuotisen ihailuni, mieltymykseni ja kiitollisuuteni pyydän minä saada lausua näissä riveissä. Syvimmin minä olen kiitollinen Teille senvuoksi, että Te olette antanut minun nähdä ja tuntea suuren yhteyden ihmisen ja runoilijan välillä, noitten kahden, joitten ei koskaan pitäisi erota, mutta jotka kumminkin sen niin usein tekevät.

Minä annan Teille kiitokseni tässä kirjassa, joka tuli minulle kalleimmaksi, tietämättäni sitä, kun sen kirjoitin.

Tukholmassa syyskuussa 1898.

Gustaf af Geijerstam.

JOHDATUS

I.

Minä tahdon alkaa tämän romaanin muutamasta avioliitosta kertomalla erään kertomuksen aviomiehen nuoruudesta, ja minä teen sen senvuoksi, että ilman tätä kertomusta kukaan ei voi ymmärtää minun sankarini omituisuuksia ja luonnetta.

Hänen elämänsä oli, niinkuin monen muunkin, taistelua niitten voimien välillä, jotka pyrkivät samalla kertaa hävittämään ja säilyttämään.

Robert Flodinilla oli nuorena pyöreät ja leikilliset, punahkot ja eloisat kasvot, sointuva nauru, ja hän oli täysi leikillisiä kujeita ja iloisia kertomuksia. Mihin vain hän tuli, oli ilo ylimmillään, niin, ilo melkein tahtoi kohottaa kattoa, kun Rob Flodin tuli lauluineen. Hän oli pieni ja pyöreä pahjus, ja häntä kutsuttiinkin tavallisesti toverien kesken Upsalassa pikku Bobiksi.

Hänen silmänsä vain eivät tahtoneet oikeen soveltua hänen ylen iloiseen ulkomuotoonsa. Sillä pikku Bobin silmät olivat surumieliset. Mutta hyvin harvoin kukaan kiinnitti huomiota hänen silmiinsä. Osittain ihmiset vähän välittävät siitä, mikä voi häiritä heidän huviaan. Osaksi vajosivat nuo surumieliset silmät aina syvälle Bobin päähän, kun hän nauroi. Ja se tapahtui, kuten me jo voimme ymmärtää, hyvin usein.

Pikku Bob ei puhunut aina niin paljon, mutta hän näytti niin iloiselta, että hänen ilonsa tarttui, ja hän lauloi lauluja tavalla, joten ei kukaan muu voinut. Hän lauloi vanhoja ja uusia lauluja ja kaikki laulut muuttuivat uusiksi kun hän niitä lauloi. Bob lauloi koko viattoman sielunsa lauluissaan ja kaikki jurot, kylmäsydämiset, tyhjät ja kuivat ihmiset tulivat iloisiksi kuin lapset, kun he kuuluivat hänen laulavan.

Jos Bob ylimalkaan olisi ymmärtänyt käyttää hyväkseen muita ihmisiä, olisi hänellä ollut kultakaivos lauluissaan. Ne olisivat helposti avanneet hänelle valoisan tulevaisuuden, ja rikkaitten ja vaikutusvaltaisten miesten ovet olisivat olleet yhtä avoimia hänelle kuin ystävien sydämetkin. Mutta pikku Bobilla oli sensiaan omituisuus, josta hän ei koskaan päässyt. Hän ei voinut olla oma itsensä muualla kuin hyvien toverien piirissä ja tarvittiin vain, että tuli yksi ainoa henkilö, jota hän ei joko tuntenut eli joka tuntui hänestä hiukankaan epämiellyttävältä tai ainoastaan vieraalta, niin Bob vaiken kerrassaan ja laulaminen oli hänelle yhtä mahdotointa kuin puhua hepreaa tai lukea Virgiliusta ulkomuistista. Bob sanoi, että hän vaiken tahtomattaan, kun huoneessa oli vain joku henkilö, joka vaikutti kylmäkösti häneen. Ja mitä hän tarkoitti tuolla orakelikelellä, sitä hän ei koskaan voinut selittää.

Tuskin voinee ajatellakaan, että Bob olisi ollut niitä, jotka aina ymmärtävät valita ystävänsä. Vissit piirteet hänen luonteessaan vaikuttivat aivan luonnollisesti, että hyvät ihmiset joutuivat hänen ystävyiteensä, samalla tavalla kuin samallaiset kemialliset aineet vetävät toisiaan puoleensa. Täytyy myös sanoa, että Bobilla alkuaan oli kylläkin hieno vaisto ymmärtääkseen eroittaa tällaiset ystävät muista, joitten yhteyteen hän joutui. Mutta toiselta puolen hän ei ollut kyllin teräväkykyinen näkemään eroitusta pahan ja hyvän välillä. Bob kaunisteli mielellään mielikuvituksissaan niitä ihmisiä, joitten kanssa hän tuli kosketuksiin, ja hän näki ne omien toiveittensa loistossa. Tuo hellyys, hän itse tuns, teki hänet sokeaksi, ja hän eli kauvan sanomattoman onnellisena harhaluuloissaan uskoen alinomaan itsensä yhtä lämpymästi rakastetuksi, kuin hän itse kiintyi muihin.

Pikku Bob kärsi kuitenkin suurta henkistä heikkoutta, ja se oli vain liian luonnollista, että tämä heikkous oli se, joka alituisesti toi hänelle suurimmat kärsimykset. Bob nimittäin salaisuudessa ikävöi, että joku ihminen olisi älynnyt ymmärtää häntä, minkälainen hän itse oikeastaan oli. Hän ei ollut tyytyväinen siihen, että toverit nauroivat niin pian kuin he saivat nähdä hänen ja apploderasivat hänelle niin usein kuin hän lauloi. Pikku Bob kulki hiljaisissa mietteissään ja ajatteli, että hänessä oli jotain muutakin kuin hänen iloisuutensa, joka kykenisi herättämään ihmisten mieltymystä ja myötätuntoa. Bob hautoi nimittäin aivoissaan paljon ajatuksia, ja ne eivät aina olleet niin iloisia kuin hänen oma ulkomuotonsa. Eikä ollut ensinkään harvinaista, että hän huomaamattaan antautui noitten ajatuksien valtaan, ja silloin voi hänen kasvonsa muuttua niin, että häntä tuskin voi tuntea. "Mikä jumalan nimessä Bobilla on", sanoivat toverit. "Istutko sinä ja uneksit?" Sitten kiihoitettiin Bob taas kujeilemaan ja olemaan iloinen. Niin kujeilikin hän itsensä entiselle tuulelleen ja oli iloinen. Eikä kukaan ajatellut sen enempi koko asiaa.

Mutta vähitellen Bob rupesi kauhistumaan sitä, että kaikki ihmiset vaativat häntä olemaan aivan yhtenäisen iloisena. Syvällä hänessä työskenteli toinen ihminen kuin mikä maailmalle näkyi. Tämä ihminen vaati saada elää ja päästä oikeuksiinsa. Päivin ja öin luuli Bob voivansa nähdä hänen kasvonsa niin kokonaan toisenlaisina kuin hänen omansa, lempeinä ja uinailevina, ikäänkuin häntä katsoen

suurilla silmillään, jotka kysyivät, miksi ei kukaan tahdo kohdata niitten katsetta. Tämä näky vainosi häntä ja synnytti hänessä tuskaa, joka tuli päivä päivältä voimakkaammaksi eikä koskaan suonut hänelle ollenkaan rauhaa. Hänen täytyy anastaa itselleen oikeus olla oma itsensä. Hänen täytyy vaatia itselleen tämä oikeus mistä hinnasta tahansa. Hänen täytyy heittää pois se ies, jonka hänen oma iloisuutensa on asettanut hänen hartioilleen. Kukaan ei voinut koskaan aavistaa, että sillä välin kuin pila leikki hänen suupielissään, istui Bob toverien seurassa ja oli harmissaan siitä ilosta, jonka hän herätti. Hän oli siitä niin syvästi harmissaan, että hän tunsikin olevansa kaikkien narri, ja kun joku sanoi hänelle: "Kunnon Bob-veikko, kuinka hauskaa onkaan saada aina nähdä sinut niin ilosena!" olisi se ollut Bobille sanomaton nautinto, jos hän olisi voinut päättävästi antaa ystäväille aimo korvapuustin.

Se luonnollisesti ei voinut tulla kysymykseenkään, kaikkein vähimmin niin hyväsydämiselle luonteelle kuin Bob. Sen sijaan päätti Bob käyttää toista tapaa, jonka hän varmasti katsoi tekevän lopun hänen kärsimyksistään. Hän päätti odottaa sopivaa tilaisuutta ja hän luuli löytävänsä sen, kun hän sai suoritetuksi licentiatitutkinnon ja kaikki toverit olivat kokoontuneet juhlaan juuri hänen vuokseen. Juhlassa pidettiin puheita ja ensimmäinen puhe omistettiin luonnollisestikin päivän sankarille, joka oli Bob itse. Puhuja ylisti hänen hyviä ominaisuuksiaan yleensä ja kiitti häntä erikoisesti siitä, että hän oli aina lämpymimmät ilonliekit toveripiirissä virittänyt. Puhuja, joka oli eräs noista Bobin monista ystävästä, teki sen sellaisella tunteella ja lämmöllä, että Bob tuli kyyneliin asti liikutetuksi, ja hän nauroili iloisuudessaan niin, että hän sai koko seurueen nauramaan mukanaan. Mutta vaikka puhuja todellakin puhui sydämestään eikä hetkeäkään tehnyt pilaa Bobista, tuntui hänestä kumminkin, että tuossa puheessa oli hänelle omistettu kaikki ilveilijän naurattavat ominaisuudet ja hän väenteli tuskasta itseään ikäänkuin hän olisi ollut ristiinnaulittu.

Mutta toisten mieliala oli tulvailevan iloinen ja kuten sanottu, ei ollut kaukana, ettei Bob kokonaan unohtanut tehtävänsä. Mieliala oli aivan huolestuttavan tarttuva, toverit seisovivat lasit kädessä pidättäen nauruaan, odottivat milloin Bob avaisi suunsa ja leikillään saisi seurueen iloiseen nauruun, ja Bob vasten tahtoaankin oli hetkisen seurueen mielialan mukana niin, että hän oli vähällä toverien mieliksi näytellä tuon osansa, jota kaikki näyttivät vaativan häneltä vieläkin. Mutta samassa tunsikin hän tuskaisen vihlauksen rinnassaan. Hän tunsikin, että jollei hän puhuisi juuri nyt, niin hän ei koskaan voisi vapautua tuosta painajaisesta, joka ahdisti hänen rintaansa. Hän näki edessään haamuna vakavat, surumieliset kasvot ja suuret silmät, rukoilevat silmät ja hän tahtoi, että hänen kasvonsa muuttuisivat noitten kasvojen kaltaisiksi, jotka hän nyt vain voi nähdä aaveena. Tämän vaikutuksen valtaamana loi Bob silmänsä alas ja nyt näki hän vain palasen valkoista pöytäliinaa, oman serviettinsä ja muutamia juomalaseja, jotka olivat likinnä pöydällä. Yhtäkkiä muuttui hänen olemuksensa kokonaan, hänen äänensä vaihtui toiseksi ja hänen puhetapansa tuli uudeksi. Nuo kuvaavat sanasatkaukset eivät vyöryneet enempi hänen huuliltaan ja hänen äänensä ei ollut enää meluava ja riemahteleva. Hän puhui sensiaan niin hiljaa, että hänen tahtomattaankin ympäristö muuttui hiljaiseksi, niin hiljaiseksi, jotta hiljaisinkin ääni soi melkein kaameasti. Puhuessaan hän ei uskaltanut kohottaa katsettaan. Hän kuvitteli seisovansa pimeässä, jottei kukaan voisi nähdä hänen kasvojaan ja hän ei korottanut ääntäänkään. Hänen ei tarvinnutkaan. Sillä hiljaisuus kasvoi hänen sanojensa mukana ja tuntui valtaavan *koko* huoneen, jossa tuo hiljainen ääni kuului ikäänkuin ihminen olisi yksinäisyydessä kertonut sisäisimmät ajatuksensa itselleen.

"Kun minä kiitän teitä nyt puheessa", alkoi pikku Bob, "kiitän teitä nuoruusvuosien ystävydestä ja ajasta, joka nyt on jo ohi, niin te odotatte joka-ainoa, että minä sanoisin jotain huvittavaa ja sattuvaa. Mutta minä en ensinkään ajattele tehdä tuota. Ja syy on se, ettei minulla ole sanottavana mitään huvittavaa teille. Vaikka minä itsestäni koetan kuinka tarkkaan tahansa etsiä, niin minä en löydä itsessäni missään huvittavaa ja ilon aiheita. Yksin ollessani minä en naura.

"Onnellinen on ihminen vain, joka voi hymyillä yksinäisyydessään kaikille, ja kaikella elämässä, hymyillä täydellisydentunteesta valoisasti omalle kukkealle onnensa elämälle. Minä en voi tehdä niin, ystäväni, mutta älkää vain luulko, etten minä koskaan ole voinut tehdä sitä."

"Oli aika, jolloin minullakin oli aurinkoisia päiviä, ja minä kävin polkuni niin joustavasti ja helposti ikäänkuin ei mikään olisi kyennyt minua väsyttämään. Se aika oli silloin kun te ensikerran näitte minun iloisena ja minä tartutin minun iloni teihin.

"Senjälkeen minä olen muuttunut ja sitä minä en voi sanoa, mikä minun on muuttanut, yksinkertaisesti minä en tiedä sitä itse. Ehkäpä muutos tapahtui silloin kun minä aloin huomata, että elämässä on niin paljon loppumatonta surua. Silloin kai rupesin epäilemään omaa iloani ja ehkä ovat nuo epäilykset tummentaneet minun sieluelämäni. Tästä kaikesta minä en vielä paljon tiedä. Minä tiedän vain, että kerran minusta tuntui niin kummalliselta, kun te kaikki olitte valmiit ylistämään minun iloisuuttani ja silloin teidän naurunne sorisi niin omituisesti minun korvissani. Minun oma nauruni sorisi vielä kummallisemmin. Toisinaan minä tunsin tuskaa, kun minä kuulin sitä itse. Mutta juuri siksi, kun te olitte niin huvitettuja minun iloisuudestani, minä pakoitin itseni jatkuvasti olemaan iloisena. Minä en tahtonut väistää teidän ystävällisyyttänne ja minä tunsin, että minun olisi täytyntä olla ilman sitä, jos

minä en olisi huvittanut teitä. Sillä tavalla minä huvitin teitä, ja — tunnustanko sen? — samalla kertaa, kun iloisuus tuli minulle pakoksi, aloin minä tuntemaan hieman suuttumusta teihin, jotka pakoititte minua siihen. Voitte ajatella, että usein, kun olen istunut teidän seurassanne ja laulanut laulujani, kertonut kaskujani, minä olen tuntenut halua murtaa kaikki, särkeä pullot ja lasit ja tuskasta huutaa, pakoittaakseni teitä edes sanomaan vain: 'Mutta Bob! Mitä sinulle on tapahtunut?' Nähkääs, minulle ei ole tapahtunut mitään muuta kuin että ilo minussa on kuollut ja elää vain teeskenneltynä. Tuo nyt ei ole juuri kertomisen arvoista. Mutta minä tiedän, että jollen minä olisi kertonut tätä teille nyt, en minä olisi koskaan saavuttanut omaa itsenäisyyttäni. Senvuoksi minä sanon teille nyt totuuden. Ja se kuuluu näin:

"Minä olen yksinäinen, surumielinen ja ystävyyttä rakastava olento. Minä pidän teistä kaikista, ei senvuoksi, että te niin helposti nauroitte minun ilveilyilleni, vaan siitä välittämättä. Te olitte ensimmäisiä ihmisiä, joitten kättä minä puristin, kun minä tulin julkiseen elämään ja senvuoksi minä pidän teistä. Minä pidän teistä senvuoksi, että minä joskus arvelen teissäkin jokaisessa olevan kipeän kohdan, joka vuotaa verta sisälle päin samoin kuin minussa itsessäni. Eroitus on vain se, ettei kenellekään ole juolahtanut mieleen ilmoittaa tuota sairauttaan, ei kellekään paremmin kuin minullekaan, joka olen iloisin meistä kaikista. Te olette sanoneet sen minulle niin usein, että minun täytyy kai edes jotain uskoa todeksi siitä. Mutta jos se on totta, niin Jumala armahtakoon meitä kaikkia."

Bob vaikenä hetkeksi. Sitten kohotti hän avoimesti katseensa ja jatkoi:

"Näyttää siltä, että kaikilla ihmisillä on jotain hävettävänä toisilta. Minussa se hävyntunne lienee ollut myötä-syntyistä. Sillä minä en ole koskaan voinut puhua avoimesti itsestäni, ennenkuin tänä päivänä. Minä olen sanonut jo teille minkävuoksi sen olen tehnyt. Ja te tiedätte kyllä itse, jos ajattelette, vaikka ehkei kukaan ennen ole tullut sitä ajatelleeksi. Minä olen vaiennut senvuoksi, että niin pian kuin minä en ole lyönyt leikkiä, olen minä kohdannut vieraita ja ihmetteleviä katseita. Silloin minä olen alkanut juttuni tunteakseni kodikkuuden viehätystä.

"Tuntea kodikkuutta maan päällä! Sehän on suurinta ja korkeinta. Mutta minä en ole saavuttanut maaliani. Minä olen vain tullut yhä vieraammaksi. Minulla on ollut häveliäisyyttä niin paljon puhua itsestäni, että koettaessani tehdä sitä olen voinut sanoa ainoastaan totuuden puolittain.

"Sitäpaitsi minä tunnen nyt kuinka paljon minä vielä tarvitsisin rohkeutta sanoakseni kaikki teille. Lieneeköhän samalla tavalla meidän kaikkien laita?"

"Nyt minä tahdon kuitenkin koettaa antaa teille yhden lupauksen, nimittäin, etten minä koskaan ole näyttävä teille hymyä huulillani, kun minun sieluni on surullinen. Minä en ole enää niin epärehellinen, kuin minä olen tunnustanut olleeni, jotta tulisin hymyhuulin luoksenne viekkaudella narraamaan itselleni ystävyyttä, jota minun sydämeni ei voi saavuttaa, kun se on suruinen ja raskas. Minä en tahdo kauvemmin itselleni valehdella saadakseni teidän hyväileviä sanojanne ja toverillisia kädenpuristuksianne osalleni.

"Minä olen näyttäytyvä sellaisena kuin todella olen, ja minä en koskaan kadu, että minä olen tänään saanut voimaa paljastaa itseni vertaisilleni."

Niin puhui pikku Bob ja hänen maljansa juotiin hiljaisuudessa, ilman hyvähuutoja. Hän istui illan kostein silmin toveriensa seurassa ja hän tunsu vuosien perästä ensi kerran itsensä vapaaksi mieheksi.

II.

Seurustelu Bob Flodinin tutkintojuhlassa ja tuo varsin kummallinen puhe, jonka hän itse piti, antoi aihetta monille selvittelyille ja oikaisuille. Alussa olivat kaikki toverit sen välittömän lämmön valtaamina, jolla tuo pieni mies oli puhunut, ja jopa pari toveria huomauttivatkin, että Bobia oli ymmärtämättömyydestä käsitetty väärin. Oltiin oltu siksi paljon itsekkäitä nauttiessa Bobin leikillisyydestä, että unohdettiin kokonaan hänet itsensä ihmisenä. Se oli suuri häpeä, ja se täytyy vastaisuudessa hyvittää. Bob oli tunteellinen luonne, jota täytyy ymmärtää toisin kuin useimmat olivat häntä ymmärtäneet. Häntä tuli kohdella hienotunteisesti, ja toverien täytyi tunnustaa, etteivät he ehkä aina ole olleet kyllin huomaavaisia Bobia kohtaan. Ensi lämmössä kohosi arvostelu hänestä ihmisenä siihen saakka, että hänet selitettiin nerokkaaksi tunneihmiseksi, joka oli heidän kaikkien yläpuolella. Tämä käsitys, jonka lausui seurueen johtomiehet, pidettiin ensiaikoina täysin päteväenä.

Bob ei tiennyt, mistä toverit keskustelivat, vaan tunsu, että käänne oli tapahtunut hänen edukseen. Hän tunsu itsensä ikäänkuin toiseksi ihmiseksi, eli oikeimmin — hän tunsu itsensä siksi ihmiseksi, mikä hän aina oli ollut. Hänen olentoonsa tuli samalla kertaa jotain hienoa ja avonaista, ja toverit huomasivat ihmeekseen, että tuo somisti häntä vielä paremmin kuin hänen entinen teeskennelty iloisuutensa. Tämä sai puolestaan aikaan kokonaan läpätunkevan muutoksen kaikissa, jotka kuuluivat tähän seurapiiriin.

Oli kuin ympäristö ja yhdessäolo olisi heidät kaikki muuttanut samallaisiksi. Harrastukset laajenivat ja osanottavuus kasvoi suuremmaksi. Pitkiä hetkiä voi vierähdä keskustelussa, joka ei koskaan horjahtanut ilveilyksi, vaan pulppuili elämänilosta, joka näytti povellaan kätkevän koittavan keväimen.

Bob oli vakuutettu siitä, että hän oli elämänsä pelastanut. Hän oli ryhtynyt väitöskirjansa viimeistelytyöhön tuntien itsensä rohkeaksi, ikäänkuin koko elämä olisi hänelle avautunut. Rajattomalla kiitollisuudella hän otti vastaan sen laajentuneen myötätuntoisuuden, joka näytti tulvillaan tulevan hänen osakseen kaikkien niitten ihmisten puolelta, joista hän piti ja joitten kanssa hän seurusteli. Eräänä päivänä, kun toukokuun aurinko heitti kirkkaita säteitään Fyrijoen aalloille havaitsi hän seisovansa huoneessaan katsellen onnesta hymyillen akkunalla olevan pienen puutarhan yli, tietämättä itsekään miksi.

Samana päivänä iltana lauloi Bob ensimmäisen laulun tuon toveripiirissä vietetyn muistorikkaan tutkintojuhlan jälkeen. Hän tunsu jonkunlaista ihmettelyä, kun hän alkoi, mutta ihmettelyntunne liukui kuin pilvenhattara ohi hänen sielunsa. Pikku Bob lauloi kasvavalla tunteella laulun laulun perästä ja ilo kohosi hänen ympäristössään ikäänkuin kaikuna hänen oman sydämensä juhlivasta riemusta.

Eräs tovereista, joka kohotti lasinsa pikku Bobille, sanoi:

"Nyt sinä olet jälleen oma itsesi. Terve, pikku Bob! Nyt tunnemme me sinun taas."

Pikku Bob kuuli sanat, mutta hän ei ymmärtänyt niitä. Hän nauro iiloisinta nauruaan ja joi lasin pohjaan. Sitten lauloi hän taas. Seurueesta ei erottu ennen kuin paljon jälkeen puoliyön.

Mutta kun Bob tänä iltana tuli kotiin, tunsu hän sielussaan, että illan kuluessa oli joku kuvailemattomalla tavalla tuottanut tuskaa hänelle. Hän ei ensin ymmärtänyt mistä se johtui. Hän tunsu vain tuivertavaa tuskaa rinnassaan. Oli ikäänkuin hänen sydämessään olisi ollut jotain vihlovan terävää, joka kasvoi kasvamisestaan. Bob etsi muistoistaan. Hän muisti vihdoinkin toverinsa sanat. Kuinkas ne olivatkaan? "Nyt tunnemme me sinut taas." Mitä hän tarkoitti tällä? Mitä mahtoikaan hän tarkoittaa?

Bob koetti kaiken voitavansa, päästäkseen noista surullisista ajatuksistaan ja lopulta ne haihtuivatkin mielestään unessa. Mutta kun hän heräsi, oli huone ja kaikki esineet siellä saaneet niin kylmän, valvovan, kuivan ja epäsointuisen värin, ja aurinko, joka heitti säteitään akkunasta sisälle, ei paistanut niinkuin ennen. Oli keltaista, kylmää päivää vain, ilman lämpöä. Mitä tämä on? ajatteli pikku Bob. Mitä tämä on?

Hän muisti samassa. Ja vitkalleen järjestyivät hänen ajatuksensa.

Bob ei tahtonut kumminkaan uskoa noita ajatuksia ja koetti tarmokkaasti vapautua niistä. Hän taisteli itsensä kanssa ja itseään vastaan. Hän ei tahtonut uskoa, mitä hän näki. Hän sulki silmänsä väkisin, sulkeutui sisälle ja kirjoitti väitöskirjaansa. Hän tiesi itse, että jos hän tulisi selvytyteen siitä, jota hän pelkäsi, ennenkuin väitöskirja oli valmiina, hän ei pääsisi koskaan niin pitkälle, jotta voisi lähettää sen painettavaksi. Mutta Bob oli arka ja ujo tähän aikaan. Hän pysytteli poissa toverien seurasta niin usein kuin hän suinkin voi käyttää tekosyitä ja kun se ei onnistunut; oli hän alussa itseensä sulkeutunut ja hiljaa. Luonnollisesti se herätti muutamien ihmettelyä ja antoi aihetta enemmän tai vähemmän tunkeileviin kysymyksiin. Mutta kaikkein kummaksi Bob ei nähin kysymyksiin vastannut laisinkaan. Hän sensijaan oli olevinaan iloinen. Hän lauloi, hän kertoi ja oli kuin itse iloisuus. Hän muuttui päivä päivältä yhä enemmän entiseksi kunnan Bobiksi. Hänen silmiään ei nykyään juuri kukaan voinut eroittaa. Sillä niin syvälle ne olivat vajonneet hänen päähänsä ja hän nauro tavallista useimmin.

Mutta samana päivänä, kun Bob oli saanut väitöskirjansa valmiiksi ja jätti käsikirjoituksen painoon, meni hän kotiin ja sulkeutui huoneeseensa, istui ja kertasi ajatuksissaan koko elämänsä.

Hän pääsi itsessään sopusointuun siitä, että hän oli koko ajan tiennyt ja ymmärtänyt kaikki, mitä oli tapahtunut, vaikkei hän ennemmin kuin nyt, ollut tahtonut nähdä kaikkea sitä tuossa vihlovassa alastomuudessaan.

Houkkio hän oli ollut, joka oli uskonut voivansa puhua sydämensä tunteista ihmisille. Parantumaton houkkio. He olivat kuunnelleet häntä ja he olivat mieltyneet hänen sanojensa sointuun samoin kuin ennen kiintyivät hänen ilonsa eloisuuteen ja naurunsa hilpeyteen.

He luulivat ymmärtävänsä häntä, ja jää oli sulanut sydämistä eräiden ihmisten seurassa, jotka olivat pyrkinneet lähelle toisiaan. Kaikki olivat olleet onnellisia muutamia päiviä ja Bob itse oli ollut onnellisin kaikista. Oi, niin sanomattoman onnellinen!

Mutta niin menivät päivät ja menneiden päivien mukana hävisi ensimmäinen vaikutelmakin. Sitten palasivat hiljalleen ja huomaamatta entiset harmajat arkiset päivät ja tämän kaikkitasoittavan voiman vallassa alkoivat ihmiset katsoa toisiinsa ja kysyivät itseltään:

Ei suinkaan tämä voi olla mahdollista? Emmehän voi olla uskomatta sitä, mitä me itse olemme nähneet?

Ja tämän äärettömän raskaan kaikkivallan voiman alla pusertui Bobin merkityksettömän pieni kohtalo mitättömiin. Sointu hänen sanoistaan oli poissa ja niitten sisällystä ei ollut kukaan uskonut.

Bob tunsi itsensä yksinäiseksi ja entistä enemmän halveksituksi, ja hän ei voinut käsittää, että hän oli ollut kerran niin tyhmä ja koettanut puhumalla oikaista toisten käsitystä omasta itsestään. Pikku Bob häpesi sekä iloisuuttaan että vakavuuttaan, sekä avonaisuuttaan että teeskentelyään, koko raukkamaista minuuttaan, jota ei hän itse eikä kukaan muu kuten hän luuli, koskaan voi ymmärtää.

KERTOMUKSIA

I.

Monta vuotta oli kulunut siitä tapauksesta, joka teki niin voimakkaan vaikutuksen Robert Flodiniin hänen nuoruudenpäivinä. Pikku Bob oli aikoja sitten hävinnyt yleisestä tietoisuudesta, oli vain enää muutamia hänen Upsalaystävistään, jotka juhlatilaisuuksissa muistelivat tuota tuttavallista hyväilynimeä.

Tämä kertomus alkaa eräästä jouluaamusta 90 luvun alussa, kun kuninkaallisen kirjaston amanuenssi filosofian tohtori Robert Flodin pukeutui toalettinsa ääressä.

Menneen päivän muisto — itse jouluaaton — lempeä, valoisa mieliala täytti hänet vieläkin kokonaan. Hän kiinnitti hyvin huolella kaulaliinaansa neulan, jonka hänen vaimonsa oli hänelle joululahjaksi antanut, lukemattomien paperien sisään käärittynä ja johon oli melkein kilo villalankaa ympäri keritty. Hänen silmänsä kostuivat, kun hän tarkasteli tuota pientä koristetta, jonka aito helmi loisti hänelle peilistä kuin kyyhkysen silmä. Se oli hänen oma ja hän ajatteli sitä koettaessaan sitä mustaan kaulahuiviinsa. Kyyhkysen silmä, ajatteli hän, ei senvuoksi, että hän oikeastaan tiesi, miltä sellainen todellisuudessa näytti, vaan senvuoksi, että hän oli tottunut ajatuksissaan kyyhkyyseen liittämään jotain valoisaa, hyväntekevää ja viatonta.

Sitten hän kääntyi ja katsoi avoimesta ovesta koko huoneiston läpi. Hänestä kaikki tuntui juhllisilta, melkein kunnioitustaherättäviltä jokainen esine hänestä näytti. Vierashuone tauluineen ja korkeine lamppuineen, sohvapöytä tummanvihreine pöytävaatteineen ja pianiino kukkaisvaaseineen, joista ruusut pitkävartisina sydäntälvellä esiin pistivät, kaikki tuo, joka oli hänelle niin tuttua ja monasti näytti hänestä mitättömältä ja kovin jokapäiväiseltä, loisti tänä päivänä sellaisessa valossa, joka ei voinut tulla yksinomaan talviauringosta. Aurinko paistoi nimittäin sisään ja sen säteet kohtasivat kuusta, joka oli kaunistettu lukemattomilla välkkyvillä koristeilla ja värivivahduksilla, ja joka levitteli oksiaan muistuttaen riikinkukon pyrstön väriloistoista uhkeutta.

Ei, se ei voi olla aurinko, joka vaikutti kaiken tämän. Se oli kodin onni, jota ei kukaan voinut lähestyä tuntematta jotain vaikutusta siitä, jota kahden ihmisen sopusointuisuus voi muillekin jakaa. Se oli perheen suuren juhlan onni, jonka symboli loistaa lukemattomissa väreissä, lämmittää omalla ruoallaan ja juomallaan, tarjoaa ajatuksensa lahjoissa, joita tuhlaten sataa perheen jäsenille ylöllisenä hyväilynä.

Tohtori seisoi avoimessa ovessaan, tunsi kaikkea tätä ja kuuli etempää vaimonsa äänen joka lakkaamatta katkesi ja sekaantui helisevään pojan ääneen, joka vavahteli ilosta ja mieltymyksestä. — Robert Flodin oli vähällä mennä kynnyksen yli ja yhdistyä tuohon iloiseen ryhmään, jonka hän oli näkevinään silmissään. Mutta hän otti askeleen taapäin ja seisahtui.

Se ei kumminkaan ollut päättämättömyyttä. Sitä se ei ollut, koskei mikään estänyt häntä menemästä sisälle ja läsnäolollaan kohottamasta iloa kaksinkertaiseksi lastenkamarissa, josta äänet kuuluivat. Tohtori tunsi hyvin yksinkertaisesti itsensä liian rikkaaksi voidakseen edes mennä perheensä luo. Tehdäkseen jotain joka vastaisi tuota pyhäistä rauhaa, joka täytti hänet itsensä, sulki hän ovensa ja istuutui matalalle tuolille akkunan pieleen, josta hän voi nähdä sinisen taivaan ja huurteesta kimaltelevia puiden latvoja Humlepuistossa.

Hän istui siinä kauvan ja tunne soi kummallisena lauluna hänen sielussaan. Se liikkui samassa tahdissa sen mielialan kanssa, joka täytti hänen sydämensä, ja muodostui hymniksi, jonka sävelen hän kuuli sanojen jäädessä yhtä muodottomiksi kuin hänen mielialansakin oli. Mutta sillävälin kuin sanat eivät osuneet hänen huulilleen, vierähtivät sensijaan onnenkyyneleet kostuttaen hänen silmänsä.

Robert Flodin istui joulupäivän aamuna ja itki onnensa autuutta omassa huoneessaan.

Mutta istuessaan siellä heräsi hänessä muisto, joka omituisella tavalla murtautui hänen tunnelmiinsa. Hän tuli ajatelleeksi tutkintojuhlaa ja oli näkevinään koko tilaisuuden ja itsensä siellä, kun hän lasi kädessä seiso ja kertoi tovereilleen kuinka hän oli yksinäinen ja rikkikulunut ihminen, joka kerjasi vakavaa ymmärrystä osakseen. Kuinka ihmeelliseltä tuntuikaan hänestä tuo kaikki nyt! Hänen täytyi hymyillä sen aikaisille ajatuksille, jolloin hän niin kiihkeästi taisteli tullakseen toimeen oman minänsä kanssa. Hänen oma minänsä! Eikö elämä ollut pidellyt häntä lempeillä käsillä ja antanut hänelle lahjaksi kaikki mitä oli toivonut itselleen. Hän ajatteli vaimoaan, poikaansa, yksinäisinä hetkinään noitten vanhojen ja uusien kirjojen keskellä kirjastossa. Ja hän tahtoi syleillä kaikkia tätä samalla täyteläisellä ja lämpymällä tunteella, joka valtasi hänet tietäessään itsensä onnelliseksi ja voimakkaaksi.

Niin, voimakas! Sehän vasta olikin sana. Ja hän, joka oli yhteen aikaan tuntenut itsensä niin heikoksi koko elämän suhteen, joka näytti hänestä peloittavalta ja pahalta.

Hän tuli häirityksi uinailuistaan, kun hänen vaimonsa avasi oven. Hän oli puettu punasiniseen silkkiin, valkea hohtoharso heijasti valona hänen kaulassaan ja kiharat hiukset ympäröivät vaaleana kiehkurana hänen kasvojansa.

Hän ponnahti taapäin nähdessään miehensä kasvopiirteet ja hänen kasvojensa ilme muuttui kiusalliseksi, synkäksi ja pelokkaaksi.

"Mikä sinun on, Bob?" sanoi hän ja sulki oven ikäänkuin pidättääkseen lapsen ulkopuolelta. "Mitä se on?"

Mies kohotti silmänsä ja kohtasi hänen katseensa, ja samassa ymmärsi hänkin miestänsä. Turvaton onnen hymy huulillaan meni hän ja polvistui miehensä viereen, hänen katseensa sai vähitellen samallaisen lämmön, täyden loisteen, joka oli saanut hänen ilman sanoja ymmärtämään miehensä mielialaa. Hän suuteli miehensä kättä kuohuvan tulvailevalla kiitollisuudella ja painoi sitten hiljaa otsansa hänen polveaan vastaan.

Siellä istuessaan palautuivat Bobin ajatukset entisiin asioihin. Hän ajatteli, kuinka elämä on käynyt helpoksi elää, senjälkeen, kun hän löysi ihmisen, jota hän voi rakastaa niin eheästi, naisen ja kodin oli hän löytänyt. Hän ei ollut saavuttanut mitään siitä, jota hän ennen tavoitteli, mutta se, joka nyt oli sensijaan tullut, näytti hänestä olevan loppumattoman paljon enemmän.

"Mitä sinä ajattelet?" kysyi vaimo lopulta.

"Minä ajattelen kuinka tyhmä olen ollut täällä elämässä ja kuinka viisaaksi sinä olet tehnyt minut", sanoi Robert Flodin.

"Minäkö?" kysyi hän ja pudisti päätään.

"Sinä olet paljon, paljon viisaampi kuin minä", jatkoi hän ja katsoi häntä silmiin.

Mutta sitten muuttui hän äkkiä.

"Ah ei", sanoi hän. "Niin viisas sinä et juuri ole, etkä tule koskaan."

"Mutta ehkä se on vain senvuoksi, että sinä olet niin rakastettava."

Sitten nauroivat he molemmat viisauden puutteelleen ja menivät yhdessä saliin ja alkoivat juhlatunteissaan syödä vuoden iloisinta suurustaan.

Pikku Georg oli hyvin hyvillään kun isä ja äiti vihdoinkin tulivat. Hän katsoi heitä ihmetellen siksi, että he näyttivät niin totisilta. Mutta sitten heitti hän heidän vakavuutensa ja alkoi laverrella.

Hän kertoi leikkikaluistaan, lumesta ulkona ja kuinka hän laskisi mielellään kelkalla mäkeä Humlepuistossa. Hän täytti huoneen iloisella laverruksellaan eikä hänen tarvinnut hetkeksikään vaieta isän ja äidin keskustelun vuoksi. Sillä Georgin huomaamatta oli isä ja äiti vaiti koko ajan, ja sen he tekivät senvuoksi, että molemmat oli vallannut tuo elämän arvon ja täydellisyyden omituinen tunne, joka äsken oli vetänyt heidät yhteen. He molemmat näkivät pienen ympäristönsä jonkunlaisessa raikkaan puhtaassa selvyudessa, joka tulee siitä, kun sielu tuntee itsensä joustavaksi ja nuoreksi. Huone oli valoisa ja kuusi seiso tummanvihreänä, suorana uusine punasine kynttilöineen ja satoine koristeineen. Pöytäliina oli niin merkillisen valkea, kahvepannu kimalteli vastakiillotettuna muitten oivallisten kupariastiain joukosta, ja joululeipä oli pinoissa vastaleikatun porsaan vieressä, joka muhoili paperirusetti kaulassaan. Keskellä pöytää rehenteli viisihaarainen paperikynttiläjalka vahvoine vihreine kynttilöineen. Se ei ollut siinä senvuoksi, että se sytytettäisiin, vaan senvuoksi, että se antoi pöydälle niin juhlallisen leiman, ja senvuoksi, että oli joulu. Kaiken tuon näki onnellinen mies ja onnellinen vaimo, näkivät sen niin valoisana, puhtaana ja ihmeellisenä, ikäänkuin kimmeltäen se kohtasi heitä

unesta, jota ei luule voivansa koskaan unohtaa. Kaikkityyni näytti moninverroin kauniimmalta senvuoksi, että he kuuluivat iloisen poikaäänien kaikua, joka ei silmänräpäyksikään vaiennut, näkivät sinisten lapsensilmien iloisen loisteen, hänen tähystellessään kirkasta päivää.

Oli luonnollista, että päivän juhllisuus kuului heille kaikille, ja melkein kuin odotettuna, isä suuruksen jälkeen avasi akkunan ja katsoi kadulle.

"Tuolla seisoo hieno pika-ajurin reki aivan lähellä", sanoi hän.
"Ihmeellistä, juuri kuin meitä varten."

Tämä oli todellakin yksi noita odotettuja yllätyksiä, joka uudistui joka joulukuun, jos vain lunta oli maassa ja ilma oli kaunis. Niin, kun ilma oli ruma eikä ollut lunta, niin vaihdettiin reki tavallisiin vaunuihin. Mutta sehän kuului asiaan, että täytyi olla jotain salaperäistä. Reki tuli ilman kenenkään tietämättä siitä edeltäpäin. Isä meni viekkään näköisenä ikkunan luo. Äiti huudahti: "Ajattelepa, Georg, kuinka isä on hyvä!" Ja silloin Georg riemastui yllätyksestä ja ilosta. Tämä kaikki kuului asiaan ja se suoritettiin ilolla ja vilkkaudella, eikä kukaan saanut jäädä pois osansa suorittamisesta.

Sitten pukeuduttiin turkkeihin ja menttiin rekeen. Ulos Narvantielle se vei ja kauvas Eläintarhan sillan taa. Hevoset olivat suuret ja aivan mustat ja niitten mahtavat kulkuset soivat niin kumeasti. Reki reen perästä tuli vastaan ja kaikki reet olivat täynnä iloisia, ja onnellisia ihmisiä. Raikkaassa talvi-ilmassa virtaili iloisia huutoja ja helisevää naurua. Kulkuset lauloivat iloisemmin niin pian kuin kaupungin tulli jätettiin selän taa, ja metsässä, missä kinokset korkeina kasvoivat yhteen kuusten taipuneisiin oksiin, oli niin hiljaista, että Georg, vaikka hän oli jo lähes kymmenenvuotias, suuri mies, painautui lähemmäs äitiä ja hyväili hiljaa äidin puuhkaan peitettyä kättä.

Kun tämä pieni seurue ajoi takaisin kaupunkiin, tulvaili mustana virtana juhlapukuisia ihmisiä kaduilla ja ilma kaikui täynnä kirkonkellojen kummaista kuminaa. Se tuntui niin ihmeelliseltä, omituiselta ja voimakkaalta. Siinä oli jotain juhllista itse kaijussa, jotain joka kohosi ja lauloi korkealla, tuolla yläpuolella korkeimpien kivitalojen pitkien jäykkien rivien. Kaikkialla missä reki liukui, viekotteli se hymyn vastaantulijain huulille.

Mutta juuri kun reki pysähtyi suljetun portin eteen, huudahti Flodin:

"Mutta, setä Gösta! Hänethän olemme aivan unohtaneet. Hänenhän piti tulla jo aikaseen aamupäivällä ja jäädä päivälliselle."

II.

Pankinkamreeri, herra Gösta Wickner, nuorimies, kolmekymmentäkahdeksan vuotta vanha ja syntyyään tukholmalainen, oli viime aikoina tullut perheen ystäväksi ja Robert Flodinin erikoiseksi uskotuksi kaikissa pienissä ja suurissa elämän kysymyksissä.

Molemmat miehet olivat Upsalassa kuuluneet samaan seurapiiriin, joutumatta kumminkaan tämän kautta lähemmin tuttaviksi ja sitten olivat he aika ajoin olleet pitkät ajat tapaamatta, kuten niin usein tapahtuu elämässä. Kamreeri Wickner oli sattunut olemaan marsalkkana Bobin ja Annan häissä, koska hän kuului niihin piireihin, jossa nuo kaksi nuorta olivat yhtyneet. Häiden jälkeen olivat he vielä joksikin aikaa vieraantuneet toisistaan, ja Bob katsoi tämän johtuneen siitä, että he itse vastanaineina olivat olleet liian onnensa vallassa ehtiäkseen ajatella ystäviään, josta hän melkein sai syytä itsesoimauksiin.

Muut ihmiset olivat kuitenkin saaneet Gösta Wickneristä sen käsityksen, että hän oli mies, joka pani suuremman painon omille harrastuksilleen kuin ystävyssiteilleen. Itse asiassa oli Gösta Wickner kunnianhimoinen mies, joka taisteli hiljaa, tarmokkaan lujatahtoisesti tullakseen rahamaailman merkkimieheksi. Hän oli eriskummallisen käytännöllinen luonne, johon omituisella tavalla liittyi varma ja joutuva toimintakyky, joka tilaisuuden sattuessa voi muuttua hyvin häikäilemättömäksi. Mutta tämän ominaisuutensa katki Gösta Wickner huolellisesti pintansa alle, jonka läpi ei ollut helppo tunkeutua. Hän liikkui siinä mailmassa, johon hän kuului, jo alusta alkaen sellaisella varmuudella, kuin hän olisi syntynyt niissä piireissä, joihin tuttavuudet, lakitieteellinen tutkinto ja varatuomarin arvonimi alkuaan oli pääsyn hänelle hankkinut, ja hänellä oli vielä aikaa elää iloista nuoremiehen elämää, joka samalla kertaa tyydytti hänen nautinnonhaluansa ja laajensi hänen tuttavapiiriään.

Opintovuosinaan oli hän saanut paikan eräässä Tukholman pankkien haarakonttorissa maaseudulla ja onnistunut tässä paikassaan lyhyessä ajassa herättämään huomiota, joka takasi hänelle tulevaisuuden aseman. Hänen kykynsä tehdä itsensä välttämättömän tarpeelliseksi oli aivan erikoinen ja hänen taitavuutensa pankkimiehenä oli kieltämätön.

Se kuului niihin hyvin läheisiin selittämättömiin elämän suhteisiin, joita ulkopuolella oleva ei voi koskaan tyydyttävästi selittää, että kamreeri Gösta Wickner alkoi tulla Bob Flodinin uskotuksi.

Todennäköisesti tässä enimmäin luonteitten vastakkaisuus veti näitä molempia miehiä lähemmäs toisiansa. Varmaa on kuitenkin, että heidän seurustelunsa vuoden vierissä oli käynyt yhä läheisemmäksi, ja että Gösta, niin usein kuin hänen aikansa myönsi, kävi mielellään Flodinin perhettä tervehtimässä.

Tällä kertaa oli hän luvannut tulla itse joulupäivänäkin. Ja tämä oli merkkitapaus Flodinin perheessä, jossa Gösta Wickner oli niin mielellään nähty vieras. Molemmat, Bob ja Anna, antoivat tälle seikalle ehkä erikoisemman suuren merkityksen, jolla kumminkin suurimmaksi osaksi oli vain sijansa heidän mielikuvituksissaan. Tämä oli myöskin aiheena, minkä vuoksi Anna rouva oli pelännyt, että he olivat unohtuneet liian pitkäksi aikaa rekiretkelle ja antaneet vieraansa senvuoksi odottaa kauvan. Kun aviopuolisot tulivat kotiin, ei Gösta Wickner kumminkaan ollut saapunut. Tämä tuntui Bobista jossain määrin pettymykseltä, sillä hän oli tänä päivänä liian onnellinen voidakseen olla yksin.

Anna rouva meni heti keittiöön käskeäkseen palvelijan laittamaan teetä. Mutta hänen miehensä meni akkunan luo katsoakseen kadulle eikö hän siellä voisi erottaa ystävänsä pitkää, hieman laihahkoa olentoa.

Sitten käveli hän hetken huoneessaan edestakaisin ja riensi kiiruummiten eteiseen, kun hän oli kuulevinaan ovikellon soivan. Kun hän tuli vakuutetuksi, ettei kukaan ollut ovikelloa soittanut, etsi hän vaimoaan vain sanoakseen hänelle, että olihan tuo erinomaisen kummallista, kun Göstaa ei kuulunut vieläkään tulevaksi sekä palasi takaisin huoneeseensa ja jatkoi siellä jälleen kävelyään ristimatoilla.

Tässä kävellessään alkoi häntä tuskastuttaa, ett'eiköhän ystävä tulisikaan, ja huomasi selvään että hänen hyvätuulensa oli kerrassaan menemäisillään. Hän soimasi myöhästynyttä Gösta Wickneria välinpitämättömyydestä, kylmäkiskoisuudesta ja viekkaudesta heidän vanhaa ystävyttään kohtaan. Samassa silmänräpäyksessä hän nauroi omalle kiihtymykselleen, sytytti sikaarin palamaan ja aukasi akkunan voidakseen nähdä aina Humlepuistoon saakka.

Kaikki tuo tuli siitä, että Robert Flodin tunsu vastustamatonta tarvetta saada ystävänsä kanssa jakaa joulutunteitaan, ja hän tiesi, että jollei hän saisi häntä ennen päivällisiä kahden kesken puhutellakseen, niin se ei olisi koskaan hänelle mahdollista. Ja jollei se toisekseen voisi tapahtua, niin olisi joulun odotettu eheä tunnelma mennyttä kalua.

Robert Flodin huokasi syvään tätä ajatellessaan, mutta samalla päätti hän koettaa päästä ajatuksistaan, jottei enempi ärsyttäisi hermojaan, otti kirjan ja koetti lukea. Hetken perästä kuuli hän selvästi ovikellon soivan. Teennäisen välinpitämättömästi nousi hän ylös, pani kirjan pois ja meni verkalleen eteiseen, vaikka tyytyväisyys säteili hänen kasvoistaan.

Tulija oli juuri heittänyt turkkinsa pois päältään ja seiso i kuivailien viiksijään, jotka olivat tulleet kaurasta kosteiksi. Hänen ulkomuotonsa muistutti jonkun verran vanhempaa hyvin säilynyttä luutnanttia, ja hänen voimakkaat piirteensä olivat pienen, lihavahkon ja hermostuneen Bobin räikeänä vastakohtana.

Ystävykset pudistivat toistensa kättä ja vieras kysyi:

"Olenko minä odotuttanut itseäni?"

Ja toinen vastasi:

"Ei ensinkään. Astuhan sisään vain."

Hän vastasi niin, mutta ei senvuoksi, että hän olisi tahtonut pettää ketään ihmistä, — olkoon se kaukana minusta, että minä tahtoisin sanoa jotain sellaista Bob Flodinista — vaan senvuoksi, että hän oli nyt niin iloinen ja niin tyytyväinen, ettei hän mistään hinnasta voinut muistaa kuinka hän viisi minuuttia sitten oli ollut äärimäisyyteen saakka kiihoittunut ja onneton.

Mutta nyt tapahtui jotain, jota Bob ei ollut voinut edeltäpäin ottaa laskuihinsa. Hänen vaimonsa tuli tervehtimään ja toivottamaan vieraan tervetulleeksi ja pikku Georg tuli juosten varmasti aavistaen, että sedän tulo ei voi olla merkityksetön hänen tärkeälle ja huomatuille persoonallisuudelleen niin merkillisenä päivänä kuin itse joulupäivänä.

Georg seiso i hiljaa salinlattialla eikä sanonut edes hyvää päivää, vaan tarkasteli tulijaa sellaisella ennustavalla varmuudella, joka osoittaa kykenemättömyyttä hillitsemään liian ilmeisiä mielenpurkauksia.

Tämä iloisen ja poikamaisen itsekkäisyyden ilmiö näytti kamreerille valmistavan sekoittamatonta nautintoa. Hän hieman hymyili kuivaan, pilkalliseen tapaansa eikä pitänyt mitään kiirettä.

"Etkös sinä tervehti, pallero", huomautti hän.

Georg meni ja kumarsi tottelevaisesti. Mutta kysyvä katse silmissään hän hymyili vain omien aavistuksiansa toteutumisen varmuudesta.

Silloin katsoi Gösta setä piinanneensa jo kylliksi suosikkiaan ja nosti eteisen nurkasta jotain, jonka hän vei mukanaan sisälle.

Verkalleen ja juhmallisesti hän astui ovesta sisään ja piti kädessään kahta pakettia, joista toinen oli pieni ja toinen suurempi. Pienempi paketti annettiin kättä suudellen talon rouvalle ja isompi jäi salinpöydälle, jossa se avattiin ja sisällys tarkastettiin, joka muuttikin rauhasen jouluilona mitä huimimmaksi juhlariehuksi. Kuten sanottu, Gösta setä oli nuorimies, jolla oli varaa ostaa mitä hyvänsä. Kumminkin sai Georg tällä kertaa kokemuksestaan sellaisen käsityksen hänestä. Kaikki ne toiveet, jotka voivat sisältyä lapsen rohkeimpiin unelmiin, löytyivät koottuina siihen isompaan pakettiin. Siellä oli niin paljon aina isommasta lahjasta houkutteleviin makeisiin saakka, että Georg oikeen veti henkeään ikäänkuin tuntien itsensä petetyksi, kun kaikki jaettava loppui. Kaikkein viimeiseksi otti Gösta setä esille pullon konjakkia, parasta lajia, ja antoi sen suosikilleen isälle jätettäväksi.

"Sinähän et vielä juo konjakkia, mullikkani", lisäsi hän varmuuden vuoksi.

Sehän oli erittäin arvokas ja merkillinen uutuuksena, että Gösta Wickner antoi joululahjoja. Se tosin kuului asiaan, että Georg odotti makeisia, mutta koko pakettien jako kävi niin kodikkaasti, että molemmat Bob ja Anna tulivat aivan haltioihinsa. Bob otti tuon toimituksen onnen pyyteitten odottamattomana lisänä, jonka tämä joulu oli nyt hänelle lahjoittanut. Sydämellisellä liikutuksella hän vastaanotti uskollisen ystävyys tunteen, jota äsken tapahtuma vielä vahvisti niin huomattavasti. Voi olla mahdollista, että hän suurenteli sen merkitystä ja nautti omasta liioittelustaan yhtä paljon kuin todellisuudestakin. Mutta se ei estänyt häntä samalla kertaa tuntemasta tuskaista pistoa sydämessään ja hän tahtomattaankin alkoi kärsimättömästi odottaa sen loppua. Ehkä se vaikuttikin, että Gösta Wickner niin pian meni työhuoneeseen, jossa teetarjotin sitruunineen ja korkeine lasineen jo odotteli sopivana aamupäiväjuomana tarjottavaksi.

Jos oli jotain itsekästä siinä järjestyksessä, niin sitä ei kukaan huomannut ja kaikkein vähemmän Robert Flodin itse, joka ajatuksissaan hymyillen tarjosi ystävälleen parhaamman tuolinsa.

Gösta Wickner vajosi siihen tyytyväisellä mielentyyneydellä ja katseli mieltymyksen hymy silmissään teehöyryä, joka kohosi laseista. Hän näytti mieheltä, joka ei voi ketään häiritä, joka vain mielihyvän tunteesta siinä ojenteli pitkiä jalkojaan.

"Tämä oli kai vehkeilyä", sanoi hän salaperäisesti.

Robert Flodin joi vaijeten teensä ja tarjosi sitten sikaaria ystävälleen, ja alkoi kävellä edestakaisin matolla. Gösta Wickner istui vain rauhallisena ja imi sikariaan tuijottaen eteensä katsomatta kumminkaan mihinkään erikoiseen esineeseen. Molemmat miehet näyttivät hetkeksi melkein unohtaneen toisensa ja heidän täydellinen hiljaisuus osoitti vain ystäväysten läheistä suhdetta, joka on yläpuolella kaikkia seurustelutapoja.

"Oliko sinulla hauskaa eilen", kysyi Robert Flodin vihdoin.

"No, niin näin, mitään erikoista minä en juuri voi sanoa."

"Mikset sinä tullut tänne, vaikka minä pyysin sinua."

Oli hetken hiljaisuus.

"Minun periaatteeni on, että jouluaattona täytyy perheen saada olla häiritsemättä", sanoi Wickner lopultakin.

"Minulla oli erittäin hauskaa — myöhemmin illalla. Minä istuin kotona, polttelin ja luin Heineä."

Robert Flodin ei hymyillyt nyt ystävänsä sanoille, vaan nieli omat ajatuksensa. "Tämä joulu on ollut niin kummallinen", sanoi hän.

"Missä suhteessa", kysäsi Wickner.

Robert Flodin seisahtui ja hänen kasvojensa ilmeet muuttuivat valoisiksi ja uinaileviksi.

"Minä en voi sanoa sinulle mitään erikoista", oli vastaus. "Se kaikki on tullut itsestään. Etkö sinä ole sitä tuntenut? Toisinaan voi tuntea ikäänkuin kaikki turtuisi rauhaksi. Suurta, hiljaista sopusointua, joka tuntuu valtaavan koko mailman."

Bobin silmät kostuivat ja mieli oli vähällä murtua. Se tapahtui hänelle hyvin usein, kun hänen tunteensa vain värähtelivät. Hän alkoi puhua. Hän kertoi läpi koko nuoruutensa, kuinka hän alinomaa

oli tuntenut itsensä niin pieneksi ja niin vähäpätöiseksi ja vain aina ihmeteltyt, mikä merkitys on sellaisella elämällä, kun täytyy syödä, nukkua, lukea ja vihdon viimeiseksi saa luvan järjestellä kirjoja kirjastossa. Hän kertoi kuinka ihmeellisen vaikea oli ollut löytää ystäviä sen jälkeen kun hän oli Upsalan jättänyt.

"Ajatteleppas", sanoi hän. "Minä en ole ollut kertaakaan rakkausseikkailuissa, ei pienimmästäkään, joka olisi antanut värityksensä minun elämälleni. Eikös se ole omituista? Minä en ota lukuun hetken liittoja, noita liittoja, jotka minä ehkä otin vakavammin kuin ne olisivat ansainneet. Ja niin on tuo kaikki muu tullut tietämättäni. Minä tunnen tarvetta sanoa kaikille ihmisille, että minä olen onnellinen. Minä en tiedä mitään mailmassa, jota minä voisin oikeen toivoa itselleni, enemmän kuin minulla nyt on."

Gösta Wickner istui ja kuunteli ystävänsä puhetta, ja nyt, niinkuin usein ennenkin tunsikin hän kummallisen sekavaa nautintoa ja ihmettelyä, että mies todellakin voi niin yksinkertaisesti tuntea onnea ja päälle päätteeksi kertoa siitä. Hän ajatteli omaa elämäänsä, omia aikeitaan ja kuinka paljon hän toivoi itselleen.

"Oletko sinä todellakin niin varma siitä, ettet sinä toivo itsellesi mitään?" kysyi hän lopuksi.

Mahdollisesti oli jotain katkeraa tuossa äänessä, jolla hän lausui nuo sanat. Mahdollisesti myöskin Robert Flodin nyt niinkuin usein muutoinkin näki ja kuuli mielikuvituksellaan, ja toinen ei tarkoittanutkaan muuta kuin sanoakseen vain jotain, joka oli luonnollisessa yhteydessä puhutun kanssa. Varma oli kumminkin, että nuo sanat saivat hänen unohtamaan itsensä ja koko onnensa. Samassa tuli hän nyt sensijaan ajatelleeksi ystävänsä. Koko hänen elämänsä oli mitä jyrkin vastakohta hänen omalle elämälleen. Nuoremiehen elämän yksinäisyys, ateriat ravintolassa, tyhjä huoneusto, jossa ei kukaan odottanut — koko tuo elämä, jota Robert Flodin tuskin voi ajatella mahdolliseksi elää todellisuudessa, niin vihlovan kylmältä ja valottomalta se hänestä näytti, niin kolkkoa hän ei ollut koskaan ennen tuntenut. Robert Flodin sai selväksi sen käsityksen, ettei hän koskaan ennen ollut ajatellut ystävänsä niinkuin hänen pitäisi. Hän oli siinä määrässä tottunut omaan asemaansa, ettei hän koskaan ennen tullut ajatelleeksi Gösta Wicknerin asemaa toisellaiseksi kuin omaansa. Ja jos hän olisi ennen sitä ajatellut, olisi hän melkein nauranut sille ajatukselle, että Gösta olisi voinut mennä naimisiin eli ylipäätään elää toisellaisissa olosuhteissa kuin hän eli.

Hän unohti senvuoksi edelliset ajatuksensa ja vaikenen yhtäkkiä. Hetken perästä hän kääntyi ystävänsä puoleen ja kysyi suorastaan:

"Mikset sinä ole koskaan mennyt naimisiin?"

Tämä vavahti ja heikko puna, tuskin näkyvänä vivahduksena levisi hänen kasvoilleen vain hiukan muuttaen hänen kasvojensa väriä.

Hän hymyili vastatessaan:

"Minä en usko mihinkään yleiskeinoihin."

Kun oli kysymys sellaisista ihmisistä, joista hän piti voi Robert Flodin olla jokseenkin terävänäköinen. Hän ei antanut ystävänsä johtaa itseään harhaan pilanteolla eikä hillityllä käytöksellään. Kuinka heikko tuo punehdus hänen kasvoissaan olikaan, oli Bob Flodin kumminkin huomannut sen. Hän aavisti ystävällä olevan jotain salattavaa. Ja kun hän ei voinut ymmärtää syytä, tahtoi hän koettaa järkyttää sitä luoksepääsemätöntä suojusta, jonka taakse ystävä aina vetäytyi. Hän kysyi senvuoksi jotenkin terävällä äänellä:

"Luuletko sinä, että ihminen voi koko elämänsä olla tyytyväinen viettämällä päivät konttooripöydän ääressä, illat vieraiden seurassa ja olla loput aikoja aivan yksin?"

Ja ikäänkuin peläten sanansa liian karkeasti koskeneen ystävänsä lisäsi vielä:

"Sinullahan on kyllä meidän seuramme, mutta..."

Hän oli ajatellut sanoa: "Sehän ei voi mitenkään riittää." Mutta sitten hän ajatteli, että tällainen lisäys mahdollisesti voitaisiin tulkita epähienoksi ja hän vaikenen senvuoksi. Mutta sydämellisellä ystävyydellä taputti hän sensijaan ystävänsä päätä kävellessään tuolin ohi, jossa tämä istui, ja asettui sen jälkeen akkunan pieleen aivan neuvotonna katselemaan lumipeitteisten kattojen yli epämääräiseen etäisyyteen.

Ei ole helppo sanoa, mikä nyt sai monivuotisen vaitiolon katkeamaan. Mutta voi olla hetkiä, jolloin keskustelu muodostuu ikäänkuin vyöryväksi lumipalloksi, joka ottaa kaikki mukaansa. Ehkä heitä ympäröivä pyhäisen juhlapäivän ilmapiiri lämmitti heidän uskollisuudentunteensa. Oli niin hiljaista matotetussa huoneessa, jossa korkeat kirjahyllyt kohosivat pitkin seiniä ja joissa uutimet ja pehmeät huonekalut tekivät sen niin kodikkaaksi ja lämpöiseksi. Siellä henkäili niin vilpittömän lämpö sen ihmisen

sydämestä, joka oli painanut leimansa tähän huoneeseen ja sen vaatimattomiin taideteoksiin ja vaimon ja pojan valokuviin, joita oli kaikissa mahdollisissa paikoissa. Robert Flodin näytti sitäpaitsi tällä hetkellä niin katuvaliselta ja nöyrältä, senvuoksi, että hän luuli tahtomattaankin olleensa tunkeileva, ja hänen kätensä, jolla hän silitti ystävänsä hiuksia, oli ollut niin pehmeä ja hellä kuin naisen.

"Meidän välillämme ei tarvitse olla mitään salaisuuksia. Minä voin hyvin kernaasti sanoa sinulle syyn", sanoi Gösta Wickner lopulta. Hän kutristi silmiään ikäänkuin olisi ajatellut jotain vaikeaa problemaa ja puhalteli paksuja savupilviä ympärilleen.

Bob kääntyi äkkiä ympäri ja hänen kasvonsa saivat jännitetyn piirteen.

"Tahdotko todellakin?"

Yleensä Wicknerille oli ominaista, että hän harvoin puhui itsestään ja hyvin vaikeasti uskoi muille salaisuuksiaan. Juuri nyt tuli Bob sitä ajatelleeksi ja se tuntui hänestä jonkinlaiselta keksinnöltä. Hän ei kertonut koskaan itsestään. Se oli aina Bob, joka uskoi salaisuutensa, joita ei koskaan palkittu.

Bob tunsu äkkiä kuinka hän pitkät vuodet oli kärsinyt vääryyttä ja näki vain rehellisyyttä siinä, että tämä vääryys nyt näytti tulevan hyviteteksi. Samassa silmänräpäyksessä kulki hänen sielunsa läpi aavistus, että tuo uskottava asia mahdollisesti voisi koskea häntä itseään, jollain selittämättömällä tavalla olisi yhteydessä hänen oman elämänsä kanssa. Hän ei kysellyt kauvemmin, seisoi hiljaa ja odotti sanoja, jotka eivät koskaan näyttäneet tahtovan tulla.

Lopultakin Gösta Wickner alkoi: "Muistatko, kun me ensikerran tavattiin, sen jälkeen kun olimme Upsalan jättäneet?" sanoi hän.

"Kyllä", vastasi Bob mieltien. Mitähän varten hän kysyy sitä? tuumi hän itsekseen.

"Se oli samassa perheessä, jossa sinä ensikerran näit nykyisen vaimosi, minä tarkoitan hänet, josta tuli sinun vaimosi."

"Sitä minä en ole koskaan ajatellut", vastasi Bob.

"Et", myönsi hän hymyillen. "Sinulla oli muuta ajattelemista. Ja sehän oli luonnollistakin, ettei sinulla ollut aikaa ajatella minua."

Bob koetti puolustautua. "Minä olin niin yksinäinen siihen aikaan", sanoi hän. "Minä olin ihmispelkuri, olin hiljakkoin tullut Tukholmaan ja tunsin itseni yksinäiseksi suuressa kaupungissa. Kuljin vain kirjaston väliä ja istuin muuten enimmäkseen huoneessani."

Gösta Wickner hymyili kuin se, joka tuntee mailman, ja Bob näki tuossa hymyssä jonkinlaista purevaa ivaa itsestään.

"Sinä et tiedä, kuinka minä muistan sen ajan", jatkoi hän melkein suuttuneena ja vaikei samassa.

"Niin", sanoi hän. "Sinä ehkä muistat, että minä olin marsalkkana sinun häissäsi."

"Luonnollisesti", vastasi Bob närkästyneenä.

"Mutta vuosi sen jälkeen minä muutin pois Tukholmasta. Sen sinä olet unohtanut."

"En minä juuri tarkalleen muista."

"Ei, sehän olisi kohtuutonta pyytääkään. Se tapahtui kumminkin kohta sinun poikasi syntymän jälkeen. Sen sinä ehken muistat."

Bobin täytyi tunnustaa, ettei hän koskaan ollut ajatellut sitä sellaisessa yhteydessä.

"Ei, mutta sinä muistat kyllä sen yön ja seuraavan aamun."

Bob nyökäytti vaieten.

"Niin, katsohan", jatkoi ystävä. "Minä muistan sen myöskin, vaikka omalla tavallani. Ja minä voin nyt vastata sinulle siihen, mitä sinä ensin kysyit, miksen minä ole mennyt naimisiin. Minä vastaan sinulle vain muutamilla sanoilla: Jos sinun vaimosi olisi vapaa eikä hänellä olisi mitään sitä vastaan, niin silloin minäkin ehkä voisinkin vielä mennä naimisiin."

Hän keskeytti puheensa äkkiä.

"Ei", sanoi hän. "Ehk'ei nyt enää. Mutta varmaa on, että minä olisin tehnyt sen silloin. Mutta nyt minä pyydän sinulta yhden asian: *Sinä et saa kertoa tätä vaimollesi*. Lupaa se minulle!?"

"Minkävuoksi?"

"Minä en tahdo sitä. Minä en voi kärsiä siitä ajatuksesta, että hän tietää sen. Lupaa se minulle!?"

"Kyllä."

"Kunniasi ja omantuntosi kautta."

"Kyllä. Kunniani ja omantuntoni kautta."

Bob Flodin puhui aivan konemaisesti ja hänen ajatuksensa olivat sekaisin. Hän kuuli kuin pitkän matkan päästä, kuinka ystävä lisäsi:

"Jos sinun rouvasi saa tietää tästä, niin se vain tavallaan pakoittaa häntä vihaamaan minua."

"Niin, se voi olla kyllä mahdollista."

"Voi tulla yhdestä sanastakin vain ikävyyksiä."

Bob kuuli nuo sanat, jotka tekivät hänen juhlalliseen mielialaansa niin kuluneen ja sorahtavan vaikutuksen, mutta ei ymmärtänyt niitä. Hän tunsu itsensä vakuutetuksi siitä, että jotain oli tapahtunut, jota hän ei voinut estää ja joka oli hänen elämänsä kokonaan murtautunut. Mutta hän koetti päästä tästä ajatuksesta, kun hän huomasi sen aivan arvottomaksi. Hetkeksi menetti hän melkein toimintakykynsä. "Jos Anna saa tietää sen?" sopersi hän. Ja Gösta Wickner vastasi: "Muistakin, että sinä olet luvannut." "Kyllä, kyllä, minä olen luvannut", uudisti Bob. Mutta hän ei vielä käsittänyt, mitä oli tapahtunut. Hän seisoi vain ystävänsä tuolin edessä ja hymyili tylsästi ja ihmettelevästi, joka ei merkinnyt mitään. Niin, hän väitti, että hän oli aina aavistanut jotain tuontapaista, joka oli suuri vääryys, ja se sai ystävän ääneensä nauramaan.

Silloin lensi äkkiä sekasorron läpi ajatus, jota Bob koko ajan luuli etsineensä. Leimuten voimakkaasti se selvitteli yhtä ja toista varjoista; se poltti ja leikkasi kirvelevästi tuo tuskainen huomio, joka tuli niin äkkiä ja kavalasti, ettei Bob luullut sitä koskaan voivansa luotaan karkoittaa.

Bob tunsu tehneensä ystävänsä vääryyttä, verisintä vääryyttä, millä mies voi sortaa toista. Kuinka he sitten olivat voineet tulla ystäviksi? Kuinka se voi olla mahdollista, että he yksitoista vuotta olivat voineet seurustella toistensa kanssa, nauttia toistensa luottamusta, elää toisiaan ymmärtäen niin täydellisesti kuin vain harvoin ystävien välillä voi olla mahdollista? Bob tunsu huonommuuden nöyryyttävää tunnetta verratessaan itseään ystävänsä. Koko hänen lämmin sydämensä täyttyi syvästä myötätuntoisuudesta ystävänsä kohtaan.

Hän ei voinut puhua. Hän ojensi molemmat kätensä Gösta Wicknerille ja puristi hänen käsiään.

Sittenkuin tunnustus oli tehty, näytti tämä oikeastaan enemmän välinpitämättömältä kuin liikutetulta. Hän oli jälleen tavallisissa tuumailuissaan ja kun hän näki Bobin liikutetun mielentilan, ei ollut kaukana, ettei häntä ruvennut peloittamaan, että hän olikaan saattanut sellaiset voimat liikkeeseen, joita hän voisi hillitä.

"Sehän oli tyhmästi hiisivieköön, että minä kerroinkaan tuota vanhaa juttua", sanoi hän. "Eihän se olisi sitä ansainnut?"

Tuo lause loukkasi Bobia hetkeksi. Mutta hän oli liian täysi omista tunteistaan voidakseen lainata sille vaikutukselle enempi ajatuksiaan kuin mitä se äkkiä ohi liukuessaan muistoon jätti.

"Kuinka sinä voit sanoa niin", virkkoi hän. "Minusta tuntuu, etten minä ole koskaan tuntenut sinua ennen kuin tänä päivänä."

"Niin, niin. Mutta muista, että minä nyt olen terve. Muuten minä en istuisi täällä."

Ja Gösta Wickner nauroi kuivalla, pisteliäällä tavallaan.

Bob ei kuullut hänen sanojaan eikä nauruaan. Hän muisteli vain kuinka Gösta Wicknerin oli ollut vaikea lausua tunteitaan. Hän muuttui mielellään sellaisissa tilaisuuksissa harvasanaiseksi, voipaa senlisäksi tulla sekä kylmäksi että hävyttömäksi niille, jotka eivät häntä tunteneet.

Tämä ajatus tuli Bobille vain jonkunlaisena mieleenjuolahduksena. Hän teki lyhyen vastustusrynnäkönsä omia ajatuksiaan vastaan, avasi oven ja huusi iloisesti huoneustoon:

"Meillä on nälkä, Anna. Emmekö saa pian ruokaa?"

Samalla kertaa antoi ystävänsä samaa merkitsevän, riemastelevan silmäyksen ikäänkuin

pyytäkseen kiitosta siitä kuinka hän ymmärsi hillitä itseään.

III.

Kamreeri Gösta Wickner meni samana iltana kotiinsa sellaisessa mielentilassa, joka lähenee kiihkoisaa mielenpurkausta. Tällainen mielentila oli hänelle jokseenkin outo ja hänen täytyi myöntää olevansa kerrassaan tyytymätön itseensä.

Hän veti turkinkauluksen korvilleen, koska oli kylmänpuoleinen ilma ja tuuli alkoi kiidättää irtonaista lunta hänen korviensa ympärillä. Kamreeri kiroili itsekseen, ettei ollut telefonoinut ajuria. Sturekadulla oli ajureita tuhka tiheässä, mutta ne olivat luonnollisesti jo kaikki tilatuita. Luonnollisesti, nythän oli jouluyö! Kamreeri oli kaikkea muuta kuin joulutuulella.

Hän käveli pitkin askelin katua ja tunsu silloin tällöin vastaantulevia tuttavita, mutta vältti tervehtämästä niitä, jottei tarvitseisi pysähtyä toivottamaan heille hauskaa joulua tai hyvää jatkoa. Sillä todellakaan hän ei ollut sellaisella tuulella.

Tultuaan Arsenaalikaladulle erään talon luo, veti hän esiin alumiiniavaimensa ja avasi oven. Tuuli riuhtasi sen auki ja löi kovasti jymähtäen kiviseinään. Kamreeri kiroi toisen kerran ääneensä ja riuhtasi sen tarpeettomalla jyrähdyksellä kiinni. Päästyään huoneeseensa sytytti hän lampun ja istahti tuoliin nojautuakseen jatkamaan Heinen lukemista.

Mutta Gösta Wickner oli pois suunniltan ymmärtäkseen Heinen sukkeluutta. Hän heitti kirjan pöydälle ja vaipui ajatuksiinsa. Ja ensiksikin hän huomasi ettei hän voinut tuntea itseään rauhalliseksi Bobin suhteen.

Bob ei oikeastaan ollut sanonut eikä tehnyt mitään sekaantuakseen noihin ikävyyksiin. Mutta hän ei ollut ollut oma itsensä koko iltana ja hänen ystävyytensä oli niin kiusaavaa. Gösta Wickner katui koko tuhmaa tekoaan ja kysyi itseltään eikö hän jo ollut kyllin vanha pysyäkseen sellaisista erillään.

Gösta Wickner hymyili itselleen ja hänen kasvonsa muuttuivat silloin samalla valoisiksi ja ivallisiksi. Sallia tilapäisen mielialansa masentaa itseään, oli hänen heikkoutensa, josta hän oli usein saanut kärsiä samalla lailla — ennen mailmassa. Nykyään hän oli tullut varmemmaksi itsestään. Ja mitä nyt tapahtui, oli ymmärrettävissä, joskin ylijäämä toisikin muutamia pieniä ikävyyksiä.

Kamreeri vakuutteli itselleen, ettei vielä ollut mitään vaaraa pelättävissä, vaan oli kumminkin joka tapauksessa viisainta pitää silmänsä auki.

Mikä häntä enimmänsä suututti, oli, että hän tämän kaiken tapahtuessa oli ollut niin sydämellisessä mielentilassa. Varmastikaan hän ei ollut mikään vanha nuorimies. Mutta varsin nuorikaan hän ei suinkaan ollut. Kolmekymmentäkahdeksan vuotta! No niin, onkos tuo sitten mikään ikä sellaisen vanhan äidin näkökannalta katsottuna, jolla vielä on turvattomia tyttöjä. Mutta tyttöjen näkökannalta näyttäisi olevan hieman nuorempi mielummin haluttu. Itse luuli hän jo kauvan sitten päässeensä selvyteen itsestään. Hän huomasi väsymystä rappuja kulkiessaan. Päivällislevostaan hän luopui hyvin vastenmielisesti, eikä hän kauvan vaivannut itseään salaamalla vastenmielisyyttään, jos niin sattui. Ja kuukausi sitten oli hän huomannut, että frakkipukua täytyisi isontaa vatsankohdalta.

Yhä uudestaan ja uudestaan palasi hänen ajatuksiinsa sama kysymys: Kuinka se oli ajateltavissa, että hän oli antanut itsensä viekotella kertomaan tuota vanhaa juttua? Voineekohan olla mahdollista, että se tapahtui vaan senvuoksi, kun Anna rouva näytti niin nuorelta ja tuoreelta valkoisen silkin kaulaa kaunistaa, ja että hän taputti niin hellästi hänen poskeaan, kun hän suuteli hänen kättään? Olisiko tuo oikeastaan jonkinlainen aihe — — —. Kadotukseen tuomittu romantiikka, ajatteli Gösta Wickner.

Eikö juuri se — miksikä sitä sanoisin — pieni erehdys, jonka hän oli saanut kärsiä, kun Anna rouva meni Bobin kanssa kihloihin, ole ollut yksi niistä kokemuksista, jotka suurimmaksi osaksi ovat saaneet hänen itselleen luomaan jonkinlaisen kylmähkön elämänfilosofian, jonka aatteissa hän oli monia vuosia oivallisesti elänyt.

Olikohan tämä rakkaus ensinkään koskaan ollut syvä?

Gösta Wicknerin täytyi tunnustaa itselleen, että niin ei ollut asianlaita ollut.

Mitä tämä sitten oikeastaan oli kaikkityyni?

Hän oli vaan mieltynyt tyttöönsä. Niin paljon siinä oli todellakin totta. Hän tuli samoihin seurapiireihin kuin Anna, he tulivat hyviksi ystäviksi ja hän oli tosiaankin toisinaan ajatellut, että jos joku voisi saada hänet taivutetuksi vaihtamaan nuorenmiehen-elämänsä — hm! — tuohon toiseen, niin se olisi Anna. Hän oli iloinen, kaunis ja reipas. Ja senlisäksi näytti hän niin puhtaalta. Gösta Wickner ei voinut löytää

kuvaavampaa sanaa, joka olisi hänestä paremmin sopinut.

Mutta sitten kun tuli toinen ja hän tunsi itsensä jääneeksi — oliko se sitten niin erittäin paljon maksanut hänelle, tyytyä kohtaloonsa? Gösta Wickner muisteli ja muisti erään kauniin kevät-illan, jolloin hän, tuntien elämänsä arvottomaksi, tummissa ajatuksissaan kuljeskeli Hagapuistossa. Mutta vaikka hän kuinkakin muisteli, hän ei voinut itseltään salata, että se ilta oikeastaan oli ollut ainoa. Alussa voi kylläkin tapahtua joskus, että hän tahtomattaan vavahti hieman nähdessään vastakihlautuneiden onnesta säteilevät kasvat. Mutta hän oli tottunut siihen, niinkuin kaikkeen tottuu lopulta, ja hän oli huomattuaan heidän keskinäisen mieltymyksensä toisiinsa, muuttunut heille myötätuntoiseksi. Sitten oli hän hieman ivallisesti viisastellut, että vaimo, joka näytti luodun vain kodin onnelle, oikeastaan ei ollutkaan mikään vaimo hänelle. Viime lopuksi hän oli päättänyt päästä heidän molempien ystäväksi ja heidän kotinsa oli varmalla tavalla tullut hänelle välttämättömäksi.

Kuinka monta kertaa hän olikaan senjälkeen itselleen sanonut, että hän oikeastaan sittenkin oli onnellisin heistä molemmista kilpakosijoista! Kenestäkään välittämättä, riippumattomana on hän ollut kyllin kyvykäs täyttämään tehtävänsä ja edistymään virkaurallaan, jonka päämaalia hän ei koskaan päästänyt tähtäimestään. Vallan unelmat kuohuivat Gösta Wicknerin aivoissa ja sellaisille ei avioliitto suinkaan ole vastuksena, vaan arvatenkin rakkaus. Hänen romantinen luonteensa viekötteli hänen himojaan hetkeksi kiihkeästi kaipaamaan kotia, juuri sellaista kuin Bobin. Mutta kuinkas olikaan, hän oli saanutkin sen. Aivan vapaasti oli hän saanut kodin, jonne hän voi tulla ja mennä milloin tahtoi, ja jossa hänen pieninkin vastoinkäymisensä tai ilonsa alinomaan sai myötätuntoisuutta osakseen ja tuli huomatuksi. Hänen ei tarvinnut huolehtia tästä kodista. Se oli siellä aina. Hänen ei tarvinnut uhrata mitään sen hoitoon eikä huolehtia sen kunnossa pidosta, ja se oli hänen kumminkin. Hän piti molemmista, talon herrasta ja rouvasta. Hän viihtyi heidän seurassaan paremmin kuin muitten tuttaviansa kanssa.

Mikä oikeastaan oli muuttunut?

Gösta Wickner oli sellainen mies, joka oli tottunut olemaan suora itseään kohtaan. Sitä hän oli nytkin. Hän sanoi itselleen vapaasti ja avoimesti, että jos hän nyt voisi saada vaihtaa, ottaa ystävänsä paikan ja jättää ehken toisinaan hieman sisällyksettömän nuorenmiehenelämän, niin hän ei tahtoisikaan. Hän oli tässä tapauksessa aivan varma asiastaan. Hän ei tahtoisikaan ottaa huolekseen mitään velvollisuuksia, jotka häiritisivät hänen elämäänsä rauhallisessa, säännöllisessä ja jokseenkin hausassa kulussaan. Hän ei tahtoisikaan sitä.

Hän näki sen niin selvänä kuin kirjasta ja vieläkin epäselvemmäksi hänelle kävi, mikä oli synnyttänyt hänessä aiheetonta avosydämisyyttä.

Mutta mitä enemmän hän tuumaili, sitä enemmän alkoi hän tuntea epämääräistä rauhattomuutta sielussaan. Ilmestyi jotain tuohon itsekkääseen, kylmään haasteluun, joka ei tyydyttänyt häntä. Oli ehkä koko hänen elämässään jotain, joka ei ollut niinkuin piti olla.

"Vai niin", sanoi Gösta Wickner itsekseen. "Alanko nytkin tuumailemaan elämästä?"

Samassa hän nousi äkkiä ylös, hänen kasvonsa kirkastuivat ja rauhoittuivat ikäänkuin hän olisi päässyt selvytyteen päätöksestään.

"Jos näytelmään ilmenisi jotain herkkätunteisuutta", ajatteli hän, "niin saanhan minä yhdellä eli toisella tekosyillä katkaista tuttavuuteni molempien kanssa."

Senjälkeen hän otti jälleen Heinen ja luki suurella mielihyvällä Harzimatkasta kiitetyn rakkausepisodin.

IV.

Juuri samaan aikaan, kuin Gösta Wickner istui yksinään huoneessaan itsensä tutkistelemistoimissa, istuivat Bob ja hänen vaimonsa pienessä vierashuoneessa, jonka rauhoittavan siniset huonekalut ja valkoiset uutimet antoivat sille kodikkaan viehkeyden, keskustellen siellä päivän tapahtumista.

"Minusta tuntuu, että Gösta lähti hyvin aikasin", alkoi Bob ja katsoi tutkivasti vaimoaan.

"Sitä minä en tullut ajatelleeksi", vastasi hän aivan rauhallisesti ihmetellen miehensä katsetta enemmän kuin hänen sanojaan.

"Hm!" sanoi Bob.

Mutta hän ajatteli itsekseen ensiksikin: "Olipa hyvä, ettei hän ole mitään huomannut", ja toisekseen: "Kuinka minä menettelin, jotten vain kertoisi hänelle, mitä tänään olen saanut tietää."

Bob nimittäin ei ollut tottunut salaamaan mitään vaimoltaan ja tällä kertaa painoi häntä tuo salaisuus enemmän kuin tavallisesti. Hän ei voinut istua rauhassa, vaan alkoi kävellä edestakaisin, kuten vilkkaat luonteet tekevät, kun ovat saaneet jotain ajateltavaa. Hänen vaimonsa istui sohvassa kädet helmassaan. Rauhallisena ja pirteänä oli hän tällä hetkellä rauhattoman, pienen miehensä jyrkkä vastakohta, tuon miehen, joka yhtenäin seisahtui katselemaan häntä ja hyväilemään hänen poskia. Hieman hymyillen, hiljaa hän istui siinä tottuneena miehensä hermostuneeseen käytökseen, ja hänen huulillaan leikkivä hymy ilmaisi, että hän ajatteli jotain erikoista.

"Mitä sinä ajattelet?" kysyi Bob vihdoin.

Hänen vaimonsa ei liikahtanutkaan. Hänen hymynsä tuli vain vieläkin voimakkaammaksi, ikäänkuin levisi yli kasvojen antaen loistetta hänen kirkkaille silmilleen.

"Minä ajattelen kuinka onnelliseksi sinä minut olet tehnyt", vastasi hän, "ja kuinka ihania nämä päivät ovat olleet."

"Hm!" sanoi Bob jälleen ja jatkoi kävelyään.

Tällä hetkellä koski häneen vaimonsa sanat erikoisesti, melkein tuskaisen kiusaavasti, ja Anna rouva ehken tunsu miehensä äänessä jotain, joka ei ollut sopusoinnussa hänen oman mielialansa kanssa. Sillä kumartuessaan eteenpäin, niin että vaaleat otsakiharat valahtivat hänen puhtaan valkoiselle otsalleen, kysyi hän:

"Mitä sinä ajattelet?" Hän antoi erikoisen äänenpainon sanalle sinä, ikäänkuin hän olisi tiennyt, että hänen miehensä käveli vaan uteluja odotellen.

"Minäkö?" sanoi Bob. "Niin — — minä oikeastaan ajattelin Göstää."

"Vai niin", vastasi Anna rouva. Ja jälleen palasi hymy hänen huulilleen. Tällä kertaa se oli kumminkin kokonaan toisellainen, hymy joka oli samalla kertaa viekas ja lempeä, iloinen ja hieman voitonriemuinen. Kukaan ei voi kuvailla kuinka paljon voi sisältyä sellaiseen pikaiseen, ajattelemattomaan naisen hymyyn.

"Mitä sinä hänestä ajattelet?" jatkoi Anna rouva ja hymyili edelleen.

"Minä en voi sanoa sitä", vastasi Bob. "Se oli jotain, josta me puhuimme päivällä."

"Jotako sinä et saa kertoa minulle?"

"Niin, minä lupasin sen hänelle." Samassa silmänräpäyksessä, kuin Bobilta olivat luiskahtaneet nuo sanat, hän katui. Hän tunsu olevansa kiinni ja tiesi, ettei hän koskaan voi vastustaa vaimonsa uteliaisuutta.

"Älä pyydä minua", sanoi hän jo edeltäpäin, tuntien pelkäävänsä omaa heikkouttaan. "Minä lupasin sen hänelle niin varmasti."

Mutta selvempänä kuin mikään, oli Anna rouvalle se, ettei miehellä saa olla mitään salattavaa vaimoltaan. Hän oli tämän vaatimuksen omistanut elämänperiaatteekseen ja katsoi pelkän viittauksenkin päinvastaiseen suuntaan merkitsevän samaa kuin hänen oman vaikenemiskykynsä halveksumisen. Hän muuttui ylpeäksi, loukatuksi, umpimieliseksi ja hiljaiseksi, ja pyysi Bobia kaikin mokomin pitämään lupauksensa. Tosiaankaan hän ei pitänyt sitä minään lupauksen rikkomisena, jos mies kertoo vaimolleen jotain, josta hän on luvannut olla vaiti. Sillä sellaiset lupaukset eivät saa vaikuttaa miehen ja vaimon välissä. Hän oli sen osottanut hänelle jo satoja kertoja. Mutta, jos hänellä olisi toinen näkökanta, niin olisivat he voineet keskustella muusta.

Siihen Anna rouva vaikenä.

Rehellisyys vaatii nyt tunnustamaan, että jos ei Bob itse olisi niin mielellään tahtonut puhua siitä, olisi hän kyllä saanut pitää sanansa. Mutta koko iltapäivän oli hän sairaana odottanut sitä hetkeä, jolloin hän jäisi yksin Annan kanssa ja saisi kertoa hänelle tuon uutisen, joka tuntui hänestä itsestään niin eriskummalliselta, ettei hän koskaan voisi sitä pitää omana tietonaan. Mitä varten hän olisi hiljaa siitä? Mitä varten hän ei kertoisi siitä? Se tuntui hänestä niin selvältä ja oikealta, että Anna sai sen tietää. Hänenhän täytyikin saada tietää, jottei tietämättömyydessään loukkaisi hänen parasta ystäväänsä.

Ja niin kertoi tämä kunnon Bob, kuinka Gösta Wickner oli tunnustanut rakastaneensa hänen vaimoaan. Bob kertoi asiat sitäpäitse paljon mukaantempaavammin kuin Gösta oli kertonut. Ja hän lopetti kertomuksensa kuvauksella, kuinka ystävä oli ollut liikutettuna, jonka Bob nyt tätä kertoessaan uskoikin. Hänen vaimonsa kuunteli häntä virkkamatta sanaakaan.

Hänen kasvojensa ilmeet muuttuivat unaileviksi, joka teki ne tyttömäisiksi ja nuoriksi, ja hänen kauniit, siniset silmänsä täytyivät kyynelillä.

"Tämän jälkeen tulee meidän pitää hänestä monin verroin enemmän kuin ennen", sanoi Bob.

Ja hänen vaimonsa nyökäytti päätään merkitsevästi.

Kädet toistensa vyötäisillä istuivat aviopuolisot pienessä sohvassa ja sydämet vuotivat verta ajatellessaan sitä, että he yhdessä, vaikkakin vasten tahtoaan, olivat saattaneet paraalle ystävälleen niin paljon sydänkipuja. Bob oikein loukkautui, kun hänen vaimonsa sanoi lopulta:

"Mutta etkö usko, että Gösta nyt on jo sen aikoja sitten unohtanut."

Ja Bob kielsi sellaisen mahdollisuudenkin pyhimmillä valoillaan.

V.

Seuraavina aikoina tämän tapahtumarikkaan joulupäivän jälkeen puhuivat aviopuolisot, kuten luonnollistakin oli, hyvin usein yhteisestä ystävästään, Gösta Wicknerista. Hän oli, vaikkakin näkymättömänä, aina kolmantena heidän keskusteluissaan ja tällä tavalla vieraili hän melkein enemmän talossa, kuin jos hän olisi tullut jokapäivä päivälliselle.

Erityisenä huolena oli saada selvitettyksi, missä määrin Gösta oli kärsinyt Bobin ja Annan avioliiton vuoksi. Ja tässä oli heillä molemmilla, Annalla ja Bobilla monivuotiset muistot pengottavinaan löytääkseen tukea käsitykselleen, joka päivä päivästä kävi yhä varmemmaksi. He eivät myöskään lyöneet laimin penkoa muistojaan.

Melkein joka päivä, kun Bob tuli kotia, oli hän aina muistanut jonkun uuden pikkupiirteen heidän seurustelustaan, ja hän kertoi sen, niin pian kuin pääsi ovien sisäpuolelle, innolla, joka osoitti, että ystävän kohtalo oli antanut hänelle työtä kirjastossakin. Annalla, aamupäivät yksin kotona istuessa, oli myöskin hyvää aikaa mietiskellä, ja kun Bob kertoi mitä hänen mieleensä taas oli muistunut, voi hän aina tehdä hyviä lisäyksiä, joka osoitti, ettei hänkään ollut unohtanut heidän yhteistä ystäväänsä. Samoin kuin useimmilla vilkkailla naisluonteilla oli Annallakin tavattoman kehittynyt muisti muistamaan kaikkia pikkuseikkoja, jotka olivat yhteydessä hänen oman elämänsä kanssa, ja Bobin ei tarvinnut kuin muistuttaa vain jotain heidän avioliittonsa ajanjaksoa, esimerkiksi sitä kesää, jolloin he asuivat saaristossa tai Georgin syntymäpäivää, jolloin hän täytti kahdeksan vuotta, niin heti voi Anna rouva ruveta kertomaan. Hän täydensi miehensä muistia, kuvaili yksityiskohtaisempia pikkuseikkoja, näki ne kaikki selväpiirteinä ja vereksinä, joka teki kauvan sitten puolittain unohtuneet tapaukset uudestaan eläviksi ja todellisiksi. Ja hän oli niin kiintynyt itse kertomiseen, että hän toisinaan oli huvitettu siitä ja huvittipa vielä miestäänkin tavalla, joka sai heidät molemmat melkein unohtamaan kuinka kaikki se, mikä nyt heidän mieltään kiinnitti, oli kerrassaan surullista.

Tällä lailla elivät Bob ja Anna koko avioliittoromaninsa uudestaan. He muistelivat sitä aikaa, jolloin he ensin olivat tulleet tuttaviksi. Miten he olivat tietämättään toisiinsa vetäytyneet ja toisiaan kaivanneet. Kuinka ujo ja kummallinen Bob oli ollut ja kuinka hän oli alkanut lopulta kiihkeästi hakkailla niin, että Anna oli pelästynyt ja pelännyt Bobia monta päivää, jolloin Bob oli epävarmuudessaan harhaillut tuntien itsensä onnettomimmaksi ihmiseksi auringon alla. Sitten oli kihlaus julkaistu ja silloin oli tullut se aika, jolloin Anna oli elänyt elämänsä ihanimpia päiviä, mutta jotavastoin Bob oli ajatuksissaan tehnyt hiljaisia huomautuksia, joita hän ei tohtinut ääneensä lausua. He olivat vaieten tehneet kävelyretkiään Humlepuistossa ja tunteneet kevättilman poskiaan hyväilevän, kun he istuivat Brunnsvikenin luona sillä penkillä, jota he omakseen kutsuivat. He jatkoivat romaaniaan häittänsä edelliselle sivulle ja menivät yhdessä huonekaluja ostamaan. Sitten tuli hääpäivä iloiseen ja loistoiseen, sadepisaroina morsiuskruunuun, valkoinen morsiuspuku, morsiuskukat ja loppumattomia tulevaisuuden unelmia. Bob ja Anna tavallaan menivät uudestaan naimisiin, lämpenivät ja punastuivat muistojen vakavista hymyilyistä, matkailivat ensimmäiset vuodet paratiisin huvitarhoissa ja löysivät viimein pikku Georgin, jonka tulo sitäpaitsi ei vähintäkään millään tavalla herättänyt heitä uinailuistaan.

Bob tuli kokonaan liikutetuksi ajatellessaan sitä yötä jolloin Georg syntyi.

"Muistatko sinä sitä?" kysyi hän. "Gösta oli saanut lainata portinavaimen ja tuli kello viisi aamusella ja soitti ovikelloa kysyäkseen kuinka sinä voit. Silloin oli jo kaikki ohi, sinä nukuit kuin lapsi, Georg nukkui pienissä vaunuissaan ja minä olin yksin valveilla. Minä olin aivan liian onnellinen. Silloin raotin minä sänkykamarin ovea ja annoin hänen saada vilahdukselta nähdä poikaa ja sinua. Ja minä muistan, kuinka hänen kätensä vapisivat, kun hän otti minut syliinsä ja toivotti minulle onnea. En koskaan minä ajatellut silloin — minä en koskaan voinut ajatella."

Bob vaiken kerrassaan hämillään kaikista niistä ajatuksista, jotka pakkautuivat hänen aivoihinsa ja

sillävälin Anna jatkoi pehmeällä äänellään:

"Muistatko, hän lähetti jo aamuaikaisella minulle vihkon mitä kauneimpia heloruusuja ja nimikorttinsa? Ja nimikorttiin oli kirjoitettu: 'Onnellisimmalle pikkuäidille Göstalta!'"

"Sinä voit hyvin ymmärtää, etten minä ole koskaan hetkeäkään ajatellut —"

Tähän vaikenen myöskin Anna rouva ja punastui hiukan. Ehken vain unohtaakseen itse tämän, jatkoi hän:

"Mutta sehän on kuitenkin paljon mahdollista, että hänen mieltymyksensä oli vain mielikuvitusta ja hän on jo aikoja sitten unohtanut koko asian."

Täten oli riidanaihe löydetty, tuo riidanaihe, johon kaikki sellaiset puhelut ja keskustelut päättyivät. Alinomaan Bob tarmolla puolusti sitä ajatustaan, ettei Gösta Wickner ollut mitään siitä unohtanut. Niin, se ei ollut kaukana, ettei hän tahtonut tehdä ystävää uinailevaksi rakastajaksi, joka palkitsematomasta rakkaudesta kantoi sydäntuskia hiljaisuudessa, mutta oli liian jalomielinen salliakseen sen häiritä vanhaa ystävyysuhdettaan.

Tällä tavalla seurasi Gösta Wickner Bobia ja Annaa koko heidän elämänsä, kuten se nyt heille selveni. Hän seurasi heitä siinä tavassa, jolla he tarkastelivat tätä elämää ja näytteli paljon suurempaa osaa heidän keskusteluissaan, kuin koskaan todellisuudessa oli tehnyt. He huomasivat muutamasta pienestä huvirekkestä tai muutaman tunnin yhdessä olost, että hän oli ollut heidän uskollinen ystävänsä koko kihlausajan. Hän oli ollut marsalkkana heidän häissään ja tämä seikka muuttui heidän ajatuksissaan kaikkein merkittävämmäksi tapaukseksi. Että hän ei ollut ollut heidän lapsensa kummina, sai myöskin merkityksensä. Ja mitä kauvemmin he molemmat penkoivat muistojaan, sitä selvemmäksi kävi heille, ettei kukaan ollut seurannut heidän elämäänsä niin uskollisena ystäväenä kuin Gösta Wickner.

Mutta kun he tällä tavalla kulkivat taapäin muistoissaan, niin alkoivat itse ne tapaukset, joita he molemmat niin usein muistelivat ja niin hyvin muistivat, huomaamatta muuttaa luonnettaan. Ne saivat suruvoittoisen vivahduksen ja Gösta Wicknerin kohtalon varjo synkkänä valahti niitten yli ja tässä varjossa alkoi aviopuolisoiden silmät muuttua suruisiksi. Ei Bob eikä Anna huomannut, kuinka paljon he molemmat yhdessä kyhäilivät kaskuja. He eivät huomanneet, koska heitä oli kaksi niin hyvää, sydämellistä ja epäluulotonta ihmislasta. Heidän sydämensä oli alkanut sykkiä nopeammassa tahdissa kuin sellaisille ihmisille on terveellistikään.

VI.

Tällainen keskustelu luonnollisestikin sai hyvää aihetta joka kerta, kun Bob ja Anna saivat tavata ystävänsä talossaan ja se tapahtui sangen usein, joten siinä hauskuudessa ei paljon välikohtia muodostunut. He olisivat saaneet tavata Gösta Wickneria vieläkin useimmin luonaan, jollei hänen olisi tarvinnut juuri tähän aikaan käydä niin tavattoman monissa yhtiökokouksissa ja liikepäivällisillä.

Eräänä päivänä tuli Bob kotia tehtyään yksin pitemmän kävelyretken ja luonnollisestikaan hän ei ollut estänyt siellä ajatuksiaan pyörimästä siinä aineessa, johon hän viime aikoina oli ollut niin kiihkeästi kiintynyt.

Sisälle päästyään näki hän Annan silmät itkusta tulehtuneina ja kysyi kohta syytä siihen. Ihmeekseen hän huomasi vaimonsa käytöksessä omituista vierasta kylmyyttä ja alkoi miettiä oliko hän mahdollisesti itse jollain tavalla loukannut häntä. Bob oli ollut naimisissa yksitoista vuotta ja joskaan hän ei ollut tällä aikaa kehittynyt yleensä eteväksi naissielun tuntijaksi, oli hän kumminkin edes oppinut niin paljon, etteivät naiset toisinaan sallisi miehensä huomata salaisia kyyneleitänsä, sekä että ystävyys ja huomaavaisuus sellaisissa tapauksissa teki vain pahan pahemmaksi. Hän päätti senvuoksi olla huomaamatta koko seikkaa ja alkoi hillityllä ja hiljaisella äänellä, kuten hän itse luuli, puhua mieliaineestaan:

"Eräs asia, jota minä olen ajatellut, ja joka koskee sitä, mitä me puhuimme Göstasta eilen..."

Mutta kauvemmas hän ei ehtinyt, ennenkuin hänen vaimonsa keskeytti hänen.

"Sinä tekisit minulle suuren palveluksen, jos tahtoisit olla puhumatta Göstasta", sanoi hän.

Se tuli kuin hyökkäys, sokeasti, kiivaasti ja kovasti. Bob kuuli äänessä jotain omituista. Mutta totta tosiaan hän ei voinut käsittää, mitä se oli.

"Ei saa puhua Göstasta?" kertasi hän. "Mitä sinulla on Göstaa vastaan?"

"Ei kerrassaan mitään. Minä en tahdo vaan puhua hänestä."

"Niin, mutta minkävuoksi?"

"Minusta tuntuu se ikävältä."

Jos Bob ei olisi kysynyt enempi, niin on luultavaa, ettei olisi mitään sen enempää tapahtunutkaan. Hän tunsu kärsivänsä vääryyttä saadessaan soimauksia siitä, että hän muka olisi väsyttänyt vaimonsa asialla, josta hän itse oli ollut vähintään yhtä innostunut kuin hänkin. Sitäpaitsi hän ei sietänyt nähdä vaimoaa kiihtyneenä saamatta heti tietää syytä siihen. Kuitenkin täytyy hänen jatkaa, vaikka se maksaisi hänen henkensä. Ja senvuoksi hän alkoi uudestaan:

"Niin, mutta rakas Anna, sinähän olet itse..."

Samassa silmänräpäyksessä heitti Anna rouva työnsä pois ja hänen kasvonsa vapisivat vihasta.

"Etkö voi antaa minun olla rauhassa!" Hän melkein itki sanat suustaan. "Päivä päivältä, ilta illalta, niin, yöt yöltä sinä puhut vaan Göstasta. Gösta, Gösta ja Gösta. Eikö nyt koko mailmassa ole muuta puhumista kuin Gösta? Sinä teet minut hulluksi ja minä teen sinut hulluksi."

"Mutta sinähän itse olet alkanut..."

"Minäkö? En koskaan! Minä en ole koskaan alkanut puhua hänestä. Etkö se ollut sinä, joka kerroit hänestä aluksi? Ja onko kulunut ainoatakaan päivää, ettet sinä olisi alkanut puhua hänestä? Etkö sinä huomaa itse kuinka minä ja sinä olemme vieraantuneet toisistamme? Nyt sanon minä. Me olemme vieraantuneet toisistamme ja me vieraannumme yhä enemmän päivä päivältä. Missä minä kävelen, seison tai istun, niin minä olen aina näkevinäni Göstan joka nurkassa kuuntelemassa mitä me puhumme ja pakkaantuvan meidän välillemme. Minä inhoan sitä miestä. Minä toivoisin, etten minä olisi koskaan nähnyt häntä."

Mutta nyt Bob suuttui vakavasti.

"Inhoatko sinä Göstaa?" sanoi hän. "Mitä hän on oikeastaan sinulle tehnyt?"

Anna rouva ei kuunnellut kauvemmin, mitä Bob sanoi. Hän syöksyi sellaisen sanatulvan suustaan, josta hänen miehensä ei ymmärtänyt kaikkein katkerinta ja kun sanat uupuivat, alkoi hän itkeä, ikäänkuin hänen sydämensä olisi tahtonut haljeta.

"Jos sinä vaan tahtoisit ymmärtää minua", nyyhkytti hän katkeamatta.

"Jos sinä vaan tahtoisit ymmärtää minua."

Tällä tapaa koetettiin kosketella Bobin hellimpiä tunteita. Sillä ei mikään ollut tärkeämpää hänelle kuin koettaa ymmärtää omaa pientä, kallista vaimoaa, jota hän rakasti enemmän kuin mitään muuta mailmassa. Mutta hyökkäys Göstaa vastaan koski häneenkin kuin terävä piikki ja hän voi vielä tuntea, kuinka se pisti. Sitäpaitsi oli koko tässä kohtauksessa jotain odottamatonta ja epäselvää, ja se sai hänen melkein pelkäämään.

Täydessä kapinassa meni hän huoneeseensa ja hän tuli vielä enemmän raivoihinsa, kun hän sulki oven ja kunniansa vuoksi hän ei silmänräpäyksikään olisi voinut mennä takaisin hyvittämään Annaa ja kuivaamaan hänen kyneleitään.

VII.

Luonnollisestikin seurasi sovinto tätä mellakkaa ja Bobia hellittiin kokonainen päivä, hyväiltiin ja ihailtiin joka askeleella, jonka hän otti kotonaan. Mutta mitään selvyyttä itse tapauksesta hän ei saanut. Kuitenkin siitä oli se varma seuraus, että keskustelu Gösta Wicknerista tällä aikaa heidän välillään lakkasi ja siitä taas oli seurauksena, että Bob tämän jälkeen ajatteli yksikseen. Etenkin oli eräs ajatus, joka tähän aikaan antoi hänelle työtä. Mistä se tuli, sitä hän ei ymmärtänyt ja hän melkein häpesi tunnustaa sitä itselleen. Bob Flodin nimittäin mietti sitä, jos hänen vaimonsa todellakin — kun hän oli nuori tyttö — oli ollut kerrassaan tietämätön Gösta Wicknerin mieltymyksestä. Bob oli tuntenut tuon ajatuksen ensi kerran sukeltautuvan aivoihinsa jostain niistä lukemattomista keskusteluista, joita hänellä ja vaimollaan oli ollut tuon merkillisen jouluillan jälkeen ja hän häpesi kauheasti itseksseen, kun hän huomasi, että tämä ajatus palasi jälleen ja sai hänet tuumiskelemaan. Hän lupasi itselleen koettaa unohtaa sen, mutta löytyy ajatuksia, joilla on sellainen ominaisuus, ettei niitä voi unohtaa. Ja Bob huomattuaan sen, menetteli vihollisensa suhteen toisella tapaa. Hän ei koskaan voinut alentua jollain tavalla epäilemään vaimoaa. Hän ei aivan yksinkertaisesti uskaltanut, tuntiessaan, että silloin menisi koko hänen elämänsä kappaleiksi, niin, ihan pieniksi murusiksi. Bob oli kasvanut yhteen vaimoonsa niin lujasti, että hän yhtä kernaasti, niin, paljon ennemminkin olisi ruvennut epäilemään itseään. Hän

huomasi myös pian, että jos Anna todellakin olisi ollut tietoinen sellaisesta ja salasi sen, niin olisi hän sen tehnyt häntä säälien, koska hän alusta asti on tahtonut salata häneltä, Bobilta, koko asian, ja Bob tuns i ihailun sitä enemmän vaimoansa kohtaan kasvavan, mitä enemmän hän ajatteli, että tämä hänen vaikenemisensa varmaankin aiheutui vain hellyydestä häntä itseään kohtaan.

Anna rouva puolestaan mietiskeli paljon niinä pitkinä aamupäivinä, joina hän istui yksin kotona, ja pikku Georg juoksenteli ja leikki salissa silloin kun hän ei ollut koulussa. Hän oli kerrassa ihmeellinen lapsi. Yksinäisyys oli hänen opettanut elämäänsä keskenkehittyneissä mielikuvitteluissaan. Hän leikki olevansa matkoilla, matkusti kauvas vieraille maille äitiä tervehtimään, joka asui siellä kaukana, jonne Georg saapui. Tai hän kierteli markkinakauppiaana. Hänellä oli tuhansia nokkelia kujeita, joko hän leikki rautatietä, höyrylaivaa, raitiovaunuja tai äitiä ja lasta, aina olisi äidin pitänyt olla mukana. Ja he molemmat huvittivat toisiaan oikeen mainiosti. Mutta tähän aikaan Anna rouva istui mietteissään ja senvuoksi hän ei ottanut osaa lapsensa leikkeihin niinkuin ennen. Hän vastasi hajamielisesti, ajatusten työskennellessä toisaalla, tapahtuipa usein, että hän pyysi raitiotiepilettiä vaikka Georg oikeastaan olikin konduktöörinä eli kysyi Georgilta mitä hevonen maksaa, vaikka he pitkät ajat jo olivat leikkineet äitiä ja lasta. Silloin Georg harmistui.

"Sinähän et leikkikään", sanoi hän. "Sinä olet vain leikkivänäsi."

Ja lapsi voi jättää tähän hänet yksinään, ottaa kirjan ja alkaa lukea. Silloin palasivat ajatukset jälleen moninkerroin voimakkaampina ja vyörähtivät usein kyyneleetkin Anna rouvan silmiin, ilman että hän itsekin voi sanoa minkävuoksi.

Toisinaan hän melkein olisi toivonut Bobin rupeavan puhumaan kuin ennenkin. Se varmastikin kuohutti hänen mieltään ja tuntui hänestä pahalta. Mutta se oli vieläkin pahempi, vaikka Anna olisi kuinkakin toivonut, niin Bob oli vaan vaiti. Tuon pienen kahakan jälkeen, jolloin Anna oli pyytänyt hänen olemaan puhumatta Gösta Wicknerista, noudatti hän tätä toivomusta kerrassaan kiusallisen tarkasti.

Nyt sensijaan voi tapahtua, että molemmat aviopuolisot istuivat yhdessä, kumpikin työskennellen omissa ajatuksissaan, sanomatta sanaakaan toisilleen. Varsinkin se tapahtui illoin ja silloin kuuluivat pitkävetiset tunnit tyhjinä ja sisällyksettöminä. Bob istui kirjan ääressä ja Anna käsityönsä kanssa. Mutta Bobin ajatukset eivät seuranneet kirjan sanoja ja Annan ajatukset — niin, niillähän oli hyvää aikaa kierrellä omilla teillään. Omilla poluillaan ne liikkuivatkin ja syvä hiljaisuus vielä ikäänkuin pelotti heitä katsomasta tai puhuttelemasta toisiaan.

"Mitä sinä luet?" voi Anna rouva kysyä lopulta.

Ja Bobin täytyi katsoa, mitä hän luki. Sillä useimminkin hän oli sen unohtanut.

"Eikö sinulla ole mitään, jota lukisit ääneen, niinkuin sinä ennen teit?" kysyi Anna.

Bob nousi ylös ja velloi kirjahyllyä.

Mutta hän ei löytänyt mitään sellaista, vaikka hän kuinkakin velloi.

Tuntuipa oikein helpotukselta heille molemmille, kun kello löi salissa ja tuli aika käydä vuoteelle.

Anna rouva huokasi syvään ja Bob kuuli sen. Hän tuns i tukahduttavaa vihaa sydämessään ikäänkuin hänen vaimonsa olisi tehnyt hänelle jotain pahaa. Ja Anna rouva ymmärsi mitä hänen miehensä tuns i, voimatta kumminkaan auttaa häntä.

VIII.

Vaarallinen seikka on, kun kaksi ihmistä, jotka rakastavat toisiaan, joutuvat molemmat pimeässä makaamaan valveilla ajatuksissaan, johtumatta kummallekaan mieleen puhutella toista. Asia muuttuu vieläkin pahemmaksi, kun he molemmat keskenään tietävät toisistaan. Silloin alkavat ne pahat ajatukset työskentelemään.

Nämä pahat ajatukset eivät oikeastaan olekaan mitään ajatuksia. Sillä ne eivät koskaan muodostu sanoiksi. Tunteet ne on, jotka työskentelevät, ja niillä on voimaa, ikäänkuin ne olisivat itsenäisiä vaikuttavia valti jaita. Niillä pienillä, näkymättömillä olennoilla, jotka alituisen ovat tehneet ihmiselle kepposia, ei ole koskaan suurempaa valtaa kuin silloin kun kaksi kuolevaista, jotka kauvan vaieten vierekkäin ajattelevat katkeraa toisistaan. Toisen tunteet ärsyttävät ja kiihoittavat toisen tunteita. Toisen katkeruus siirtyy toiseen ja lisää katkeruuden moninkertaiseksi sen sielussa. Toisen suuttumus synnytti vihaa toisessa. Vihasta kehittyy vastenmielisyy s ja vastenmielisyydestä inho. Vaikka aihe onkin vähäpätöinen, se ei merkitse mitään. Toisinaan näyttää siltä, ikäänkuin onnettomuus olisi sitä suurempi, mitä mitättömämpi sen ulkoinen aihe näyttää olevan.

Sellaisina hetkinä puhuu itse itselleen voimakkaammin kuin sanoin ja mitä silloin on puhuttu, vaikuttaa valtavammin, koska sellaiset sanat kumpuavat suoraan meidän syvimmistä tajuttomista tunteistamme. Toinen sielu voi silloin murtaa toisen sielun kuoliaaksi.

Ja se ei mitään lievennä, jos sellaisena yönä toisen käsi haparoi peitteellä löytääkseen ja puristaakseen toisen kättä. Hän, joka puristaa silloin toisen kättä, ei tee sitä senvuoksi, että hän olisi hellä ja katuen pyytäisi anteeksi. Hän puristaa senvuoksi, että hänen tuskansa ovat niin ylivoimaisia, että hänen täytyy saada tuntea elävän olennon ruumiillista lämpöä, olkoonpa tuo olento vaikka sama, jonka hänen ajatuksensa raivoissaan juuri muserasi. Hän, joka sai sellaisen kädenpuristuksen, tietää kyllä sen ja maksaa sen aivan saman salaperäisen tuskan pakoittamana.

Sillä ei mikään ole kolkompaa, synkempää ja enemmän hirvittävämpää kuin hellyys kahden ihmisen väliltä on poiskulumaisillaan ja vaihtuu intohimoon, joka ärsyttää mielettömään taisteluun toisiaan ja itseään vastaan. Tämä ei ehkä koskaan tapahdu niin mieliä järkyttävästi muulloin kuin juuri hiljaisuudessa. Silloin kaksi ihmistä vaieten toisiaan murtaa julmemmin kuin metsänpedot, jotka raivoissaan raatelevat toistensa ruumista.

Ja vieläpä taistelu näyttää kestävänsä unessakin. Sillä aamun koittaessa jatkavat samat valvovat ajatukset työtään, jotka yöllä alkoivat, ja ajatuksista kehittyy tekoja, jotka vaativat ihmiselämää.

IX.

Jos ei moista ihmisten keskuudessa tapahtuisi, luulisin monen yhteentörmäyksen jäävän mahdottomuudeksi. Sillä todellakaan ei voi koskaan sanoa mitä tapahtuu ja toteutuu vain senkautta, että ihmiset ovat tehneet sitä ja sitä toisilleen tai ainoastaan sanoneet toisilleen niin eli näin. Ei Bob eikä Anna voineet myöskään tässä elämänsä käänteessä ymmärtää, mikä oikeastaan vieroitti heitä toisistaan. Bob ei tahtonut tunnustaa edes itselleenkaan minkäänlaista hajaannusta tapahtuneen ja jos Anna rouva hieman asiaa ymmärsikin, niin hän ei missään tapauksessa puhunut siitä Bobille.

Olisipa Anna rouva vaan ollut enemmän äiti siinä merkityksessä, kuin muutamat naiset ovat, olisi hänen ollut helpompi osata itse ja samalla johtaa miehensäkin raittiimpaan silmäpiiriin niistä sokkeloista, joissa he molemmat haparoivat. Hän oli kyllä tavallaan äiti ja rakasti kiihkeästi lastaan. Hänen rakkautensa Bobiin oli kokonaan muuttunut ja melkein päi haihtunutkin. Heille molemmille oli lapsi ollut vaan enemmän ääretön ilonlähde, joka enensi heidän onneaan toistensa seurassa, kuin yksilö ja lapsi, jolle heidän ensisijassa tuli molempien elää. Senvuoksi Anna rouva melkein unohti poikansa, kun tunsu eripuraisuuden hänen ja Bobin välillä kasvavan ja Georg eleli nyt enimmästi koulussa ja lastenkamarissa.

Anna rouva vietti sillä välin aamupäivänsä vierashuoneessaan katsellen väliin akkunasta ulos, josta hän voi erottaa muutamia puitten latvoja Humlepuistosta. Hän tunsu epämääräistä pelkoa jostain, joka oli juuri tapahtumaisillaan, ja hän ajatteli Bobia. Kun Bob nyt oli poissa, heltyi Annan sydän kokonaan häntä näin ajatellessaan ja oli hyvillään ikäänkuin hän olisi ollut juuri hänet kadottamaisillaan. Tarvittiin vaan niin vähän hänet jälleen voittaakseen. Tarvitsisi vain sanoa muutama sana, ehkäpä yksi sana oikeaan aikaan ja he alkaisivat taas puhua toistensa kanssa kuin ennenkin. Kaikki muuttuisi entiselleen.

Anna rouvan sydän löi kuuluvasti tätä ajatellessaan.

Niin, hän ei voinut mielestään kauvemmin sietää sellaista elämää, jota he nyt elivät. Oli koko jakso pikkuseikkoja heidän välillään. Ennen oli ollut tapana edes kerran ennen päivällistä telefonoida toisilleen. Toisinaan telefoni Bob ja toisinaan soitti Anna rouva itse. Tässä pienessä keskustelussa kumpainkin kuvaili toisilleen ikävää yksinäisyyttään ja Anna oli ennen tottunut ikävöimään sitä hetkeä tavallisena aamupäivätapahtumana. Tämä tapa oli viime aikoina itsestään hävinnyt, Juuri tänä päivänä Anna rouva suri sitä, että se oli niin hävinnyt. Hän suri sitä niin voimakkaasti, että hän alkoi ikävöidä ainoastaan saada kuulla Bobin ääntä. Ja tämä ikävä lopultakin voitti hänet.

Anna rouva kuului niihin, joitten ei ole helppo ottaa ensi askelta ja se oli hänelle suuri voitto, kun hän nyt meni telefonin luo ja soitti.

Kaikeksi kummakseen hän kuuli kohta miehensä äänen.

"Kumma kyllä, kun sinä soitit", sanoi Bob. "Minä olisin juuri soittanut sinulle."

Annan sydän lakkasi ilosta hetkeksi sykkimästä. Hän oli ajatellut samaa! Hän odotti henkeään pidättäen.

Sitten tuli jatkoa. Hän ei voinut tulla kotia päivälliselle. Kokonaisia selityksiä, joita Anna ei kuullut.

"Oletko sinä pahoillasi? Miks'et sinä vastaa?"

"Ikävissäni! Eipä ensinkään! Hyvin tyytyväinen."

Koko elämä näytti Anna rouvasta tyhjältä ja sisällyksettömältä, kun hän jälleen ripusti kuulotorven paikalleen ja tuntui melkein kuin Bob kädenkäänteessä olisi pois pyyhkäisty hänen tunne-elämästään ja mailmastaan. Hän meni verkalleen paikalleen vierashuoneen pöydän viereen, kohoutti pikku Georgin vaatteita, jotka odottivat korjaamista. Poika itse istui matolla ja leikki pienillä vaunuillaan. Aurinko heitti akkunasta säteitään hyväillen hänen valkoisenkellertävää, pehmeää tukkaansa, mutta Anna ei tuntenut vähintäkään iloa siinä häntä katsellessaan. Hän tunsu epämääräistä vihaa sielussa, suuttumusta kaikkeen ja kaikkiin sekä ennen muita Bobiin. Näistä tunteista sukeltautui hänen mieleensä omituinen kiusaava ajatus, että hänen omassa elämässään oli jotain epäselvää. Kuinka hän on juuri tähän kotiin tullut vaimoksi ja äidiksi, kuinka se on tapahtunut. Hän muisteli niitä aikoja, jolloin hän vielä oli nuori tyttö ja vapaa; hän toivoi voivansa nähdä mailmaa samassa puoliselvässä, hyväilevässä päivänpaisteessa kuin silloinkin. Mitä varten tuo kaikki on poissa? ajatteli hän. Ja samassa juolahti hänen mieleensä kysymys: Mikä siihen on syynä, että minä juuri nyt sitä ajattelen?

Samassa hän säpsähti, kun telefoni soi jälleen. Hän luuli sitä Bobiksi, joka olisi katunut ja päättänytkin tulla kotia päivälliselle. Se olisi niin hänen tapaistaan. Anna rouva tunsu, jos hän nyt tulisi kotia, olisi se ollut hänelle vielä suurempi pettymys kuin jos hän todellakin olisi poissa. Hän meni vastenmielisesti telefoniin ja sanoi "halloo" sellaisella välinpitämättömällä äänellä, jota hän itsekin ihmetteli.

Hän säikähti kuullessaan iloisen äänen kysyvän: "Onko pikku rouva huonolla tuulella?" Gösta Wickner sieltä puhuikin ja silloin tunsu Anna itsensä oikeen iloiseksi. "Eikös mitä, ei hän ole huonolla tuulella. Vain vähän hermostunut." "Vai niin. Hermostunut vaan." "Voisinko minä saada tulla päivälliselle?" "Kas kuinka kiusallista, ettei Bob ole kotona." Gösta ei ollut kiihkeä, hän kertoi vaan tulevansa jonain toisena päivänä.

Mutta Anna rouva oli saanut päänäpiston, joka näytti antavan hänelle lujuuutta. Hän pyysi Göstaa tulemaan päivälliselle, vaikkei Bob ollutkaan kotona. Hän pyysi häntä laverrellen kuinka se olisi hauskaa, jos hän tulisi.

Gösta Wickneriä ei ollut niin vaikeakaan siihen houkutella. Mutta kun Anna rouva nyt ripusti kuulotorvea paikoilleen, niin hänen sydämensä sykki ilosta.

Hän aikoi näyttää Bobille...

X.

Itse asiassa ei ollut vähintäkään ihmeellistä, että Gösta Wickner tuli herra ja rouva Flodin luu päivälliselle, vaikka talon isäntä oli poissa. Olihan se tapahtunut jonkun kerran ennenkin, eikä siinä ollut talonväki paremmin kuin vieraskaan huomannut mitään ihmeteltävää.

Viime aikoina oli sitäpaitsi tapahtunut se kumma, että Anna ja Bob tunsivat itsensä mitä iloisimmiksi niinä päivinä, joina he saivat tavata Gösta Wickneria. Hänen läsnäolonsa näytti karkoittavan ne sairaloiset mielikuvitukset, jotka koskivat heitä itseään ja aviopuolisoiden välit olivat niinä päivinä ennallaan. He muuttuivat luonnollisiksi, sopusointuisiksi ja helliksi toisilleen niinkuin ennenkin. Niin, jopa eräänä iltana kestäiltuaan ravintolassa Göstan kanssa Bob pysähytti Annan keskellä katua suudellakseen häntä ja jatkoi senjälkeen matkaansa sanoen samassa sydämellisen iloisenä:

"Eihän se mitään ole, Anna. Eihän se ole kerrassaan mitään."

Myöskin vaikutti siihen se seikka, että Gösta Wickner puolestaan oli melkein unohtanut kaikki, mitä hän oli Bobille salaisuutena kertonut nuoruutensa tunteista Anna rouvaan. Sitäkin selvempää oli, ettei Göstalla ollut eikä voinut olla vähintäkään aavistusta ystäviensä murtuneista väleistä. Kerran hän oli sitä seuraavalla viikolla tavannut Bobin yksinään ja silloin hän oli sanonut: "Sinähän muistanet, mitä olet luvannut, etkä kerro vaimollesi?" "Mitä?" sanoi Bob hänelle tavattoman oudolla maltillisuudella. "Niin, luonnollisesti sitä, jonka minä kerroin sinulle jouluna." "En sanaakaan! Minähän olen luvannut", vastasi Bob häikäilemättä. Tämän hetken perästä rauhoittui Gösta Wickner. Sillä kun muuten totuutta rakastava henkilö joskus on pakotettu valehtelemaan, tekee hän sen niin vakuuttavasti, että ei kukaan voi epäillä.

Senvuoksi Gösta Wickner tunsu itsensä hyvin rauhalliseksi lähtiessään päivälliselle kahden kesken Anna rouvan kanssa ja Anna taas puolestaan olisi mitä vakuuttavimmin kieltänyt, että siinä olisi ollut mitään erityistä, jos sitä olisi kysynyt häneltä. Juuri tänään hän kuitenkin huomasi erikoisen merkitsevää siinä salaisuudessa. Hän tunsu viekoittelevaa ajatuksessa saada vieraita omin päinsä, joista

Bob ei tietänyt. Hän nautti vapaudestaan, mitävarten hän ei sitten nauttisi omasta vapaudestaan ja käyttäisi sitä hyväkseen? Anna rouva tunsikin aivan erikoisen vapauden halun virtailevan tänään itsessään ja hän nautti täysin siemauksin siitä, että hän oli nyt vain itse oma neuvojansa. Sitäpaitsi ei hän ennen päivällistä ehtinyt juuri ajatella muuta. Ensimmäinen oli Georg laitettava siistiksi ja sitten pöytä katettava hienoimmilla pöytäliinoilla ja kauneimmilla astioilla. Ja lopuksi oli Annan laitettava itsensä hienoksi.

Siihen tarvittiin enemmän aikaa. Sillä hän pukeutui itse uuteen, harmajaan, hyvin istuvaan kävelypukuun ja liiviin, jossa oli suuret ja uhkeat napit. Anna rouva ei koskaan nauttinut mielestään muusta niin paljon, kuin uusista puvuistaan. Hän tunsikin itsensä niin hienoksi ja yhtä nuoreksi kuin hänen uusi, käyttämätön pukunsakin oli. Kaikki vanha, ikävä ja vähäpätöinen heitettiin pois kuin vanha pukukin, ja hän itse oli kerrassaan nuori ja iloinen, ja hän tunsikin elämän hymyilevän itselleen. Hän tunsikin ikäänkuin muuttaneensa takaisin omiin neitsyyspäiviinsä, kun hän käveleskeli uneksien ja vuotteli jotain erikoista tapahtuvaksi. Hän satoi mustalla samettinauhalla metaljongin kaulaansa. Kapea musta samettinauha, joka upposi hieman kuulakan valkeaan ihoon. Metaljongissa oli Bobin valokuva ja Anna rouva oli niin riemastuksissaan, että hän suuteli koristetta ennekuin hän satoi sen kaulaansa.

Kepein, joustavin askelin meni hän saliin ja siellä seisoi jo Gösta Wickner myhäillen hänelle.

Anna rouva tunsikin kasvojensa punehtuvan vain siitä yllätyksestä, että hän niin äkkiarvaamatta sai nähdä vieraansa. Hän kiiruhti pudistamaan hänen kättään.

"Oletteko jo tullut?"

Hän katsoi mielihyvällä järjestelyjä ympärillään.

"Täällähän on juhla. Ja miten hieno te itse olette!"

Gösta Wickner oli miettinyt syytä siihen kylmään äänen sävyyn, jonka hän kuuli huutavan hallowa telefonissa. Hän oli valmistautunut näkemään epäjärjestystä ja sensijaan hän tapasikin täydellisen vastakohtaista. Seuraus siitä oli, että hän itsekin tuli kirkkaalle mielelle kaikesta siitä päivänpaisteesta, joka oli täällä häntä vastassa.

"Minä tahdon olla iloinen tänään", sanoi Anna rouva.

"Olkaa hyvä."

Hän otti vierastaan käsikoukusta ja vei pöydän luo. He nauroivat molemmat, puhuivat pari sanaa Bobista ja istuutuivat.

Sitä tuli iloinen päivällinen, pullo viiniäkin tuotiin pöytään. Kynttilät paloivat kruunussa ja akkunaverhot vedettiin alas. Kun päivällinen loppui, siirtyivät he Bobin huoneeseen, paperossit sytytettiin ja he lavertelivat kuin kaksi iloista lasta.

Kuten sanottu, olivat he ennenkin kahden kesken päivällisellä olleet, joten tapaus ei ollut uusi. Mutta Anna rouva ei ollut koskaan ennen tuntenut olleensa niin hyvällä tuulella kuin tänään. Hän huomasi Bobin häviävän ajatuksistaan sitä enemmän mitä kauvemmin päivällinen kesti ja hänen sydämensä yhä keventyi, kun hän sen huomasi. Ihmeellisesti, ei ensinkään tuskaisesti hän luisui pois hänen sydämeltään ja se sai hänet ajattelemaan, että Gösta ja hän istuivat kodissaan. Se oli heidän kotinsa ja kaikki mitä oli ollut, oli poissa ja unohdettu. Sitä ei ollut koskaan tapahtunut. Koko elämä oli heille ollut vain unta ja nyt he olivat valveilla. Kaikki tuntui hänestä niin keveältä ja ihmeelliseltä, melkein kuin uusi, virkistävä ruumiinlämpö olisi alkanut virtailla koko hänen olennossaan. Hän riemastui tuntiessaan itsensä niin keveäksi ja vapaaksi ja koko hänen pieni olentonsa säteili nuoruutta.

Kun he yhdessä menivät Bobin huoneeseen, oli kaikki tuo niin lumoavasti kutoutunut hänen mielikuviinsa, että Anna rouvan täytyi nauraa ääneensä omille ajatuksilleen.

"Mitä te nauratte", kysyi Gösta Wickner.

Anna oli ajatellut ja ajatuksensa niin kietonut mielikuviinsa, että hän olisi pitänyt aivan asiaan kuuluvana, jos Gösta silloin olisi laskenut kätensä hänen vyötäisilleen ja suudellut häntä kiitokseksi ruuasta. Sitä hän ei luonnollisesti voinut sanoa. Ja senvuoksi hänen silmänsä välkähtelivät monin verroin hilpeämmin, kun hän vastasi:

"Niin, tiedättekös, kun minä katsoin teitä selän takaa, niin te näytitte minusta niin naineelta mieheltä."

Anna rouva tunsikin silmänräpäyksen joutuneensa lasiliukkaalle jälle. Mutta hän sai samassa kykyä ohjata liikkeitään, joka yllätti hänet

itsensäkin, ja äkkinäisellä käänteellä hän muuttui vakavaksi, taputteli Göstaa olkapäälle ja sanoi:

"Olipa oikeen hyvä, kun tulitte. Minä olin koko päivän niin seuransairas."

Hän hymyili ystävällisesti ja rauhallisesti, mieliala oli jälleen valoisa ja iloinen, joka oli tuskin silmänräpäykseksi äsken häiriytynyt. Gösta Wickner oli mitä paraimmalla tuulella ja alkoi kertoa. Hän kertoi kerrassaan erinomaisesti, ja hänellä oli koko varasto leikillisiä kaskuja ihmisten suhteista muistissaan ja ne vaikuttivat Annaan hyvää. Hän tunsikin koko ajan siitä asti levänneensä, kun Gösta tuli. Syy tähän oli aivan yksinkertaisesti siinä, että Gösta Wickner oli kerrassaan Bobin vastakkainen luonne. Täällä ei ollut mitään hermoheikkoutta, ei sitä hentoa hellyyttä, joka aina kerjäksi vastausta. Ei mitään ärtyisää, kiusallisen arkaa, eikä vähintäkään tyytymättömyyttä, joka Bobissa alinomaan väijyi, niin usein kuin hän oli saanut jotain mietittävää. Gösta Wickner sai toisinaan olentoonsa eriskummallista luottamusta herättävää arvokkaisuutta, joka melkein voi vaikuttaa lämmittävästi, vaikka hänen ymmärryksensä oli sitä vähemmin nukuksissa. Voi sanoa, hän oli vahti itselleen. Hän voi olla ystävällinen, jopa osottaa hyvyyttäkin ystävilleen, mutta juuri niin harkiten, että hän tiesi, kuinka paljon hän sanoi ja miten pitkälle hän tahtoi mennä. Alinomaan sai hänestä sen käsityksen, että hän määräsi itse itsestään ja omista suhteistaan. Tämä ehkä alusta alkaen kaikkein enimmänsä vaikutti sekä kunnioitusta herättävästi että puoleensavetävästi Bobiinkin, ja nyt sai myöskin se Anna rouvan tuntemaan itsensä huvitetuksi hänen seurassaan. Hän tunsikin ikäänkuin juovansa voimaa ja sielunrauhaa puhellessaan tuon miehen kanssa, joka oli niin varma itsestään ja jonka tasapainoa ei mikään voinut häiritä.

Ennenkuin Anna rouva huomasi sanojaan, olikin hän alkanut puhua Bobista Göstalle. Se tuli aivan ajattelematta ja hän melkein pelästyi, kun hän oli alkanut. Sillä sellaista ei koskaan ennen tullut kysymykseenkään hänen ja Bobin ystävän kesken. Ylipäätään ei Anna rouva ollut koskaan kenellekään puhunut miehestään tai tunteistaan häneen. Mutta Anna oli nyt tänä iltana sellaisella tuulella, jolloin tuntuu kaikki luonnolliselta ja senvuoksi hän puhui edelleen Bobista juuri senvuoksi, että Gösta hyvin hyvästi tiesi, kuinka paljon hän piti hänestä. Hän varoi taitavasti sellaista, josta olisi voinut huomata, mitä oikeastaan viime aikoina oli heidän välillään tapahtunut. Mutta hän puhui kuitenkin keventääkseen sydäntään uskomalla salaisuutensa Göstalle. Hän kertoi kuinka Bob oli herkkäluonteinen, ja helläsydäminen ja kadotti niin helposti tasapainonsa. Hän kiihtyi pienimmästäkin ja kun hän kerran jostakin tuli kuohuksiin, joutui hän pian pois suunniltaan.

Anna rouva kuvaili yksityisseikkoja. Hän kertoi ne iloisella tavallaan ja lisäsi:

"Ymmärrättehän, miten se voi tulla väsyttäväksi, kun kerran pitää ihmisestä?"

Anna rouva huomasi tätä kertoessaan juuri sanat sanottuaan niin merkittävästi vieläkin enemmän sydämensä kevenevän. Ja mitä iloisemmaksi hän tuli, sitä eloisammasti hän tunsikin pitävänsä hänen ja Bobin yhteisestä ystävästä. Hän oli sydämellisesti kiitollinen ja tunsikin Göstan ansioksi, että niin paljon painostavaa oli ikäänkuin solunut pois hänen näköpiiristään. Hän näki kaikki niin selvästi tänä iltana. Niin ihmeellisen kirkkaana.

Ja ensi kerran hän tuli selvästi ja rohkeasti ajatelleeksi:

"Miksei hän silloin ymmärtänyt enempi, kun Bob ensi kerran tuli hänen mailmaansa ja melkein heti otti vain hänen sydämensä?"

Anna rouvasta tuntui ihmeelliseltä, ettei hän silloin ollut mitään nähnyt. Joutuin, kirkkaana ja melkein koko mailma seuralaisenaan liukui tuo ajatus hänen aivojensa läpi. Se hävisi päiväpaisteisen ja pilvettömän hymyn viemänä yhtä helposti kuin se oli tullutkin.

Kun Gösta nousi mennäkseen, tuntui Annasta, ettei hän pitkän pitkiin aikoihin ole ollut niin onnellinen, ja nauroi sanoessaan:

"Ajatelkaahan, minä olen Georgin unohtanut kokonaan. Nyt hän on saanut nukkua yksin."

Gösta Wickner meni ja Anna rouva istuutui pianon ääreen. Hän soitti vanhoja kappaleita, joita hän oli silloin soittanut, kun hän vielä oli nuorena tyttönä ja koko elämä hymyillen vietti häntä. Sävelet olivat saaneet uuden soinnun, jota hän mielestään ei ollut koskaan ennen kuullut. Hän toivoi oppivansa laulamaan, hänestä tuntui, että häneen sittenkin kätkeytyi hitusen lauluääntä, vaikka hän ei koskaan ennen ole sitä aavistanutkaan.

Silloin kuuli Anna rouva miehensä askeleita eteisestä ja lopetti äkkiä soiton nousten pianon äärestä. Tuskaisin tuntein hän ihmetellen huomasi Bobin läsnäolon häiritsevän hänen iloaan.

Kun mies jättää iloisen seuransa ennen illallista mennäkseen kotiinsa aivan yksinomaan senvuoksi, ettei vaimon tarvitse yksinäisyydessä ikävöiden viettää iltaansa, niin on hänellä oikeus toivoa edes hieman lämpöistä vastaanottoa, ja jos hän ei sitä saa, niin hän katkeroituneena syvästi sydämessään katuu kaunista tekoaan ja liikanaista jalomielisyyttään. Sillä ei mikään ole nolaavampaa kuin osoittaa tietämättään ystävyyttä, jota ei ensinkään ole kaivattu. Toinen seikka, jos itse on sekä herättänyt ystävällisyyttä että kohdellut hyvydellä eikä sitten kunnioita mitä on kuitenkin vastaanottanut. Nainen tuskin voi halpamaisemmaksi tulla. Se on melkein ruminta, mitä ihminen voi tehdä, ja sellainen herättää suoranaista ivaa ja halveksumista, jota on synty kehittää paremmassa ihmissielussa.

Tällaista ja paljon muuta samantapaista kierteli Bobin aivoissa, kun hän tänä iltana kotiin saavuttuaan tervehti vaimoaan. Iloisena ja kevein mielin hän tuli, kun oli tavannut Göstan tiellä ja saanut tietää, ettei hänen vaimonsa ollut ollutkaan yksin. Tämä oli heittänyt yhden kiven Bobin sydämeltä. Sillä hän oli varmasti kuullut telefonissa vaimonsa äänessä jotain raskasta ja katkeraa ja toivoi mielipahan nyt olevan ohi.

Bob tuli sisään tyytyväisyyttä ja mielihyvää uhkuvin mielin. Hänellä oli niin paljon hauskaa, jota hän ikävöi saada kertoa vaimolleen. Hän oli jo edeltäpäin nauttinut ajatuksesta saada kuulla hänen nauruaan. Anna otti hänet ystävällisesti vastaan, mutta Bob oli odottanut hänen riemastuvan, kun hän tuli niin aikasin. Senvuoksi hän kylmeni äkkiä ja kun Bob kylmeni, niin ei ollut suuttumuskaan kaukana.

"Enkö minä olekaan tervetullut?" sanoi hän koettaen laskea leikkiä, joka ei kuitenkaan näyttänyt onnistuneen. Sillä lepyttävää hymyä, jota hän odotti, ei ilmennytkään hänen vaimonsa huulille. Hän vastasi vaan välinpitämättömästi: "Kyllä, varmastihan sinä olet tervetullut", mutta kun Bob oli toivonut olevansa ikävöity, niin vastaus ei tuntunut hänestä vähääkään tyydyttävältä.

Hän ilmaisi sen myöskin ja tällä kertaa hänen äänensä ei ollut enää leikkilinen, vaan masentunut ja soimaava. Tämä teki Anna rouvan, joka hetki sitten oli tuntenut sydämensä niin keveäksi ja mielensä iloiseksi, jälleen tuskaiseksi ja hän sanoi senvuoksi onnistumattomasti hillityllä äänellä.

"Minä en olisi koskaan uskonut, että sinä tulisit kotia. Sinä olisit voinut hyvin kernaasti olla poissa, jos se sinua paremmin miellytti."

Tästä Bob ärtyi kylmiksi ja hän ei voinut olla huomauttamatta, että hän oli tullut juuri vaimonsa vuoksi ja sellainen teko vaatii tunnustusta.

Bob ei voinut ymmärtää, miksi Anna rouva olisi pitänyt hänen viipymistä parempana, kun hän sanoo tullessaan ainoastaan hänen itsensä vuoksi, ja senvuoksi hän suuttui kovin, kun hänen vaimonsa aivan kylmäverisesti vastasi:

"Enhän minä ole koskaan sinulta sitä pyytänyt."

Bobista tuntui tuo tulleen sydämettömästä rinnasta eikä hän hetkeen kiukusta hämmenneenä saanut sanaakaan sanotuksi puolustukseksi. Hän oli siinä määrin loukattu, ettei hän edes kyennyt puolustautumaan ja senvuoksi hän ei löytänyt muuta keinoa kuin antaa vaan sokeasti takaisin.

"Oletko sinä ollut yhtä herttainen Göstallekin", vastasi hän, "silloin minä en onnittele häntä."

Anna rouva kuohui sekä vihasta että sanoissa piilevästä ivasta.

"Eikö minulla ole oikeus tavata ystäviäni, kun sinulla kerran on oikeus käydä ystäväsi luona?" sanoi hän.

"Sitä minä en ole sanonutkaan", vastasi Bob rauhallisemmin.

"Et, mutta sitä sinä tarkoittit. Sen kuuli sinun äänestäsikin. Onko minulla oikeutta tai ei?"

Molemmat huomasivat menneensä liian pitkälle ja juuri se kiihoitti heidän vihaansa. Nämä sanat olivat vain alkua näytelmään, jossa sitten kaikkein kummallisimmat syytökset seurasivat toisiaan ja jossa toinen asiallinen vahti toisen hengenvettoa saadakseen tilaisuuden purkaa kaikki vihansa, joka vitkalleen oli hänessä itsessään sanoiksi muodostunut.

Tätä purkausta seurasi pitkä ja kiusallinen hiljaisuus, jolloin molemmat tunsivat elämässään tapahtuneen aivan uuden käännöksen. He istuivat siinä vierekkäin lähellä toisiaan, hikisinä huohottaen ja raivosta kalpeina. He tuijottivat kumpikin ihmetellen toisiinsa ja molemmat olivat näkevinään oudot kasvot, jotka tuntuivat heistä niin vierailta ja jotka he nyt vasta ensi kerran näkivät.

Anna rouva purskahti itkuun, suorana hän istui, antaen kyynelvirran vieriä poskilta rinnoille ja helmaan eikä kohottanut kättään kuivatukseen kyyneleitään. Mutta Bobin sydän oli kova tällä kertaa.

Liikahtamatta hän nauttien kuunteli vaan hänen itkuansa.

Anna rouva nousi sitten mennäkseen huoneeseensa. Mutta ennenkuin hän meni, katsoi hän Bobiin ja sanoi.

"Sinä luulet, että minä voin hyvin helposti unohtaa sinut toisen vuoksi. Sinä olet sen sanonut ja sitä minä en koskaan unohda."

Siihen Anna rouva jätti hänet. Ja Bob istui siinä murtuneena ajatellen iloisen päivänsä surullista loppua.

XII.

Seuraavana päivänä kulkivat Bob ja Anna kierrellen toisiaan kuin kaksi pahantekijää, jotka tietävät saman rikoksen ja molemmin puolin syyttävät toisiaan sen alkuunpanijaksi. He olivat molemmat väsyneet ja kyllästyneet itseensä ja koko mailmaan, ja he tunsivat ikäänkuin tulevaisuuden näköpiiri olisi kutistunut yhteen heidän ympärilleen.

Aamiaispöydässä katkaisi Anna rouva äkkiä hiljaisuuden ja sanoi:

"Tällaista olisi tapahtunut *meille!* Että *sinä* ja *minä* olisimme voineet sanoa toisillemme sellaista! Kaikki muut, mutta emme vaan me."

Hän ei sanonut tätä vastausta siihen odottaakseen. Hän sanoi sen vaan vastauksena omille ajatuksilleen ja hänen katseensa solui Bobin ohi hänen taakseen huoneeseen.

Bob puolestaan ymmärsi kyllä ajatuksen sanoissa. Hän itse oli ajatellut samaa. Mutta hän oli niin kipeästi katkeroitunut, ettei hän voinut yhtyä niihin.

"Miksei meille niin hyvin kun muillekin?" sanoi hän sensiaan.

Pikku Georg istui heidän keskellään tähystellen vanhempiaan suurilla silmillään ja ihmetteli kovin, miksi he näyttivät niin ikävystyneiltä eikä pappa suudellut mammaa lähtiessään.

Vaikka Bob olisi kuinkakin tarkkaan sielustaan haeskellut, tuskin hän kumminkaan olisi ajatuksissaan löytänyt mitään niin vierasta kuin hän noissa sanoissaan lausui, jotka hän juuri oli päästänyt suustaan. Sillä se juuri nykyään lakkaamatta yhtenä kiinnitti hänen ajatuksiaan.

Että tämä oli tapahtunut juuri heille! Tämä oli Bobista niin käsittämätöntä, koko elämä alkoi tuntua hänestä suurelta ja ratkaisemattomalta arvoitukselta. Ennen oli kaikki näyttänyt hänestä niin yksinkertaiselta ja selvältä. Kaikki mikä koski häntä itseään, hänen vaimoaan, lastaan ja kotiaan, kaikkea sitä oli hän tuskin ajatellut toisin kuin lintu, joka laulaa kesällä, ajattelee auringonpaistetta ja tuoretta vihantaa, jotka viekoittelevat hänet visertelemään. Nyt hän sai niin paljon enemmän aihetta ajatteluun, hän tunsu ihmeellistä aavistusta tullessaan jollain kummallisella tavalla petetyksi. Hän ei tarkoittanut ensinkään, että hänen vaimonsa olisi hänelle uskoton edes ajatuksissaankaan. Bob voi jotain suutuksissaan sanoa sinne päin, mutta ajatella vakavasti sellaista — ei, sitä hän ei voinut. Kun Bob sanoi itselleen olevansa petetty, niin silloin siinä oli kokonaan toinen tarkoitus. Oli jotain, jota hän oli toivonut saavansa aina omistaa, joka nyt oli huomaamatta alkanut luisua hänen käsistään. Jotain lämpöistä ja jaloa hän oli vaalinut omaisuutenaan ja joka nyt päivä päivältä oli muuttunut yhä kylmemmäksi ja arvottomammaksi. Bob ei voinut koskaan sitä itsekseen lausua. Hän etsi etsimällä sanoja, jotka voisivat selittää sitä, mitä hän tarkoitti, mutta hän ei löytänyt. Hän tunsu vaan, että kaikista, joita hän yritti yhdistellä, puuttui sisällystä.

"Rakastaako hän minua?" ajatteli hän itsekseen virkahuoneessaan kirjojensa ääreen kumartuneena.

"Onko se mahdollista, että hän olisi kyllästynyt minuun?" Tätä ajatusta seurasi yhtäkkiä toinen:

"Rakastanko minä todella häntä?" Bob ei voinut vastata tähänkään kysymykseen ja hän koetti päästä siitä, koskei hän tohtinut ajatuksissaan muodostaa sellaista vastausta, joka häntä pelotti. Hän ei voinut elää ilman vaimoaan, siinä oli kaikki mitä hän tiesi ja tunsu, ja muuta vastausta hän ei myöskään voinut itselleen antaa.

Mutta niin paljon Bob tiesi, että hän ja Anna olivat alkaneet kulkea omia teitä ja että he olivat herjenneet kysymästä, mitenkä toinen eli toinen aikaansa vietti ja mihinkä hän sen kulutti. Anna rouva oli saanut omista oikeuksistaan sellaisen käsityksen, jota hänellä ei ollut koskaan ennen ollut, hän vaati vapautta itselleen, tarvitsematta selittää, mihin hän sitä käytti. Bob ei voinut hänen vaatimustaan kumota ja hänellä oli niin hyvä syy, että hänen oli vaikea vastustaa häntä. Samalla jätti Anna rouva hänelle yhtäläisen vapauden, jota hän ei koskaan ollut pyytänytäkään eikä tiennyt mihinkä hän sitä

käyttäisi. Hän tiesi yhtä vähän mihinkä hänen vaimonsa käytti vapautensa. Hän tiesi ainoastaan, että jos hän telefoni aamupäivällä kotiin, niin hän varmasti sai odottaa vastaukseksi, että rouva oli mennyt ulos, ja jos hän iltapäiväksi esitti jotain huveja, niin oli hänen vaimonsa edeltäpäin jo kiinni työssään tai oli hänellä kaupungilla muita puuhia, jotka estivät häntä.

Bob kummeksi kaikkea tätä, mutta ei tohtinut epäillä eikä uskaltanut edes kysyä. Hänellä oli vain hämäränä käsityksenä, että kaikki oli murtunut pirstaleiksi ja toisinaan voi hän vaan ihmetellen odottaa jotain tapahtuvan. Sillä jotain täytyy tapahtua, joka lopettaa tällaisen elämän, siitä hän oli varma. Mutta mitä oikeastaan voisi tapahtua? Bob ei löytänyt vastausta siihen eikä voinut rauhoittaa itseään silläkään, että tuo levottomuus, joka häntä yötä päivää kidutti, oli vain luulottelua.

Bob istui eräänä iltana yksin kotona. Anna rouva oli mennyt vierailulle erään ystävättärensä luo ja Bobin piti työskennellä. Mutta työ ei tahtonut ottaa oikeen sujuakseen. Bob tunsu itsensä rauhattomaksi ikäänkuin hän olisi pelännyt onnettomuuden millä minuutilla tahansa voivan hiipiä ovesta sisään.

Ovi avautui ja pikku Georg pistäytyi sisään. Hän hiipi hiljaa, jottei häiritsisi isää, jolle hän tahtoi sanoa vaan hyvää yötä.

Bob nosti poikansa polvilleen ja alkoi jutella hänen kanssaan. Ja Georg alkoi kertoa vieraasta koirasta, jonka kanssa hän oli leikkinyt Humlepuistossa.

Bob istui hiljaa hyväillen poikansa hiuksia ja sillä välin sekavat ajatukset heräsivät ja hävisivät hänen aivoissaan. Mutta poika huomasi isän olevan hajamielisenä ja kysyi harmistuneena:

"Mikset sinä vastaa?"

"Mitäs minä vastaisin?" kysyi Bob ja koetti näyttää leikkilliseltä.

"Ajattele vain hupaisesti", sanoi poika.

Bob tunsu tuon vastauksen omituisella tavalla koskevan kipeästi itseensä. Hän tunsu aina unohtaneen poikansa, tuskin tunsu häntä, ja lapsi nyt avoimella tavallaan soimasi häntä siitä.

Mutta Georg oli jo ruvennut ajattelemaan muuta.

"Miksei äiti nyt ole koskaan kotona?" kysyi hän.

Kysymys vaikutti Bobiin kuin ankara korvapuusti. Hän suuteli lasta kätkeäkseen tältä kyneleitään, jotka pulpahtivat hänen silmiinsä, pisti pojan ovesta sisään ja pyysi hänen mennä nukkumaan. Senjälkeen hän nousi ylös ja sulki oven kahteen lukkoon, jottei kukaan voisi päästä näkemään kuinka kuohuksissa hänen mielensä oli.

Hänet valtasi uusi ajatus. Hänen vaimonsa alkaa unohtaa lastaan. Hän ei leiki enää pojan kanssa kuten ennen, hän tuli niin pian kärsimättömäksi kuin tämä pyysi hänen apuaan ja lähetti hänet aina lastenkamariin.

Oliko todellakin aina ollut niin, myöskin silloin kun hän toisinaan leikki pojan kanssa, hemmotteli häntä ja oli iloinen häntä hienosti vaatettaessaan?

Heidän keskinäinen rakkautensa, vieraat ystävyysuhteet, hovit, henkiset harrastukset — kaikki tuo oli täyttänyt heidän elämänsä niin, ettei siellä ollut sijaa heidän omalle lapselleen, joka sai kasvaa palvelijain seurassa.

Siinä on syy heidän onnettomaan elämäänsä, ajatteli Bob ja päätti tarmokkaasti puhua siitä Annan kanssa. Kaikki muuttuisi toisin, ajatteli hän. Täytyy — — —

Bob puhui myöskin Annalle asiasta. Mutta se ei tullut kumminkaan paremmaksi. Hänen vaimonsa selitti niin jyrkästi kaikki, mitä hän esitti, tyhjiksi houreiksi ja luulotteluiksi, että Bobin täytyi lopulta myöntää Annan olevan oikeassa ja hänen itsensä väärässä.

Rauhallisemmaksi hän ei tullut kumminkaan. Vaimonsa sanoissa hän oli tuntenut hänen kylmyytensä.

XIII.

Pari päivää sen jälkeen istui Bob eräänä sunnuntaina aamupäivällä Gösta Wicknerin luona Arsenalikadun varrella. Herrojen välissä oli pelipöytä ja Bob oli juuri voittanut pelin.

Se tapasi muutoin aina saada hänen hyvälle tuulelle. Mutta tällä kertaa näytti siltä kuin hän olisi voittanut tietämättään. Ja kun peli loppui, nousi hän pöydästä, ikäänkuin hän olisi vain odottanut pelin

keskeyttämistä voidakseen saada tilaisuuden itse puhua.

Hän alkoi kertoa ystävälleen omista suhteistaan. Sitä Bob ei ollut koskaan ennen tehnyt. Hänelle ei ollut koskaan johtunut mieleenkään ilmaista edes sanallakaan kellekään elävälle ihmiselle, ettei kaikki ollut niin kuin piti hänen ja vaimonsa välillä. Senvuoksi olikin Bob äärimmäisyyteen asti kiihtyneellä mielellä, hän tuskin näki sitä, jolle hän puhui.

Olisipa Bob nähnyt, niin hän ei olisi mitenkään voinut olla huomaamatta sitä harmillista asemaa, johon Gösta Wickner huomasi joutuneensa. Hän, joka muuten oli tottunut hallitsemaan ilmeitään kaikissa olosuhteissa, sai polttavan punan koko kasvoihinsa. Nyt Gösta kumminkin kuului niihin, jotka tietävät voivansa tahdon ponnistuksella punastuksestansa päästä. Hän käytti myöskin tätä taitoaan ja kun Bob puhui kauvan, sai hän hyvää aikaa voittaakseen kasvojensa ilmeet jälleen valtoihinsa.

Kun Bob lopetti ja nosti katseensa, niin oli Gösta jo aivan rauhallinen. Vieläpä Bob luuli lukeneensa selvää osanottoa ystävänsä ilmeissä. Oli hetken hiljaisuus, jolloin Bob odotti saavansa kuulla, mitä ystävällä oli sanottavaa. Hän odotti Göstalta neuvoa, neuvoa, joka kenties tekisi kaikki hyväksi. Jonkunlaisella epätoivoisella tarmolla hän oli takertunut tähän ajatukseen, pelaaminen oli vain ollut tyhmä tekosyy, jota hän käytti puhelimesta ilmoittaessaan tulostaan ja hän oli koko ajan katunut, että hän oli ottanutkaan sitä suojakseen.

Gösta Wickner luonnollisesti ymmärsi nyt hyvin hyvästi kaikki ja itse asiassa hänen todellakin vilpittömästi tuli sääli Bobia. Se sopi niin mainiosti tuohon hänen teoriaansa, että kaikissa avioliitoissa ilmenee sairaloisuutta, onnellisimmassa tapauksessa käännekohta — mahdollisesti myös käännetapauksia. Hän kehitti aivan luonnollisesti tämän käsityksensä Bobille ja sanoi, että hänen mielipiteensä mukaan luultavasti ovat kaikki avioliitossaolevat elämässään kokeneet samanlaista.

Mutta Bob pudisti päätään. "Miten se voi olla mahdollista?" sanoi hän.
"Voiko rakkaus huonota vihaksi?"

"Kyllä", vastasi Gösta. "Minähän en kyllä ole ollut naimisissa, mutta niin Relling sanoo. Niin, minähän en voi kokemuksesta sitä tietää. Mutta kun kaksi ihmistä menee naimisiin yksinomaan rakkaudesta, niin tuntuu se minusta aivan luonnolliselta. Mutta järjellinen avioliitto — se on kerrassaan toista. Silloin yhtyy kaksi ihmistä senvuoksi, että he ovat huomanneet sopivansa toisilleen, ja kumpikaan ei vaadi enempää kuin toinen voi antaa."

"Mutta jos luonto herää eloon ja vaatii osaansa", sanoi Bob, joka ei nyt kärsinyt minkäänlaisia hyökkäilyjä rakkauden kimppeihin.

"Se tapahtuu verrattain harvoin", vastasi Gösta. "Mutta kun rakkaus yhdistää kaksi ihmistä — se on samaa kuin luottaa häilyvään luonnonvoimaan. Toisena päivänä se on hyvä ja toisena paha. Toisena päivänä se hyväilee ja toisena puree. Onneksi olemme kehittyneet jossain määrin lannistamaan luonnonvoimia. Tässä se merkitsee niin paljon, että kun luonnonvoimat ovat raivonneet aikansa, niin asettuvat ne rauhaan ja silloin palaa onnikin takaisin."

"Niinkö luulet?" kysyi Bob.

"Aivan varmasti", oli vastaus. "Tehän olette olleet naimisissa jo yksitoista vuotta? Silloin olette ehtineet kyllästyä rakkauteenne. Ja sitten tulee reaktioni. Se on kerrassaan luonnollista. Kun se on ohi, ei kumpikaan teistä ymmärrä sitten, mistä te olette oikeastaan riidelleet."

Bob istui ja kuunteli ystävänsä sanoja ja ihmeekseen huomasi niitten rauhoittavan häntä. Hän tunsu ihmeellistä helpoitusta, ikäänkuin olisi saanut heittää raskaan kuorman sydämeltään ja hän tahtoi saada kiitokseksi siitä puristaa sydämellisesti ystävänsä kättä.

Gösta Wickner ei ollut huomaavinaan sitä, vaan istui muka ajatuksissaan. Muutamista syistä hän oli viime aikoina saanut hieman epäluuloa, jonka hän tahtoi mielellään varmentaa eli päästä vapaaksi siitä.

Hänellä oli senvuoksi vakava aikomus saavuttaa uutta luottamusta, kun hän kysyi:

"Sinä et tiedä mitään erikoista syytä apeamielisyyteenne ja teidän välisiin rettelöihinne?"

Nyt tuli Bobin vuoro punastua ja hän tunsu tarvetta saada tehdä kaikki selväksi, olla täydellisesti rehellinen ja päästä kaikesta, joka painoi häntä, ja hän sanoi:

"Minä todellakin olen ollut kerran epärehellinen sinua kohtaan. Muistatko, kun sinä minulta kysyit, olenko minä pitänyt sanani ja ollut vaiti Annalle siitä, jonka sinä kerroit itsestäsi minulle?"

Gösta Wickner nyökäytti päällään ja hänen silmänsä saivat kiivaan läpätunkevan ilmeen.

"Minä en voinut vaieta", sanoi Bob häveten, "minä kerroin todellakin Annalle, mitä sinä olit uskonut minulle. Sinä ymmärrät, se tuli aivan itsestään. Ja minä muuten uskon, että häiriöt meidän välillä ei ole missään yhteydessä sen kanssa. Kuinka se voisi olla mahdollistakaan?"

Eriskummallinen ilme välähti Göstan kasvoille, ilme, joka yhtä hyvin saattoi olla hymy kuin irvistyskin. Mutta hänen katseensa muuttui samassa läpipääsemättömäksi ja solui syrjään, ennenkuin Bob ehti sitä tavata.

"Se kumminkin oli kirotun tyhmästi", sanoi hän.

"Kyllä, mutta miksi?" kysyi Bob.

"Niin", sanoi hän rauhallisesti. "Muuten olisin minä ehken voinut puhua asiasta vaimosi kanssa. Ja se olisi mahdollisesti ollut hyvä teille molemmille. Nythän se ei ole enää ajateltavissakaan."

Bobin täytyi myöntää Göstan olevan siinä aivan oikeassa. Mutta lähtiessään hän ei tuntenut itseään vähääkään rauhallisemmaksi kuin tullessaankaan ja hänen rauhattomuuteensa sekottui hämärää epäilystä.

XIV.

Gösta Wicknerillä oli tähän aikaan paljon liikeasioita. Hän kulki kuin kuumeessa, aivot täynnä liikesuunnitelmia. Ensi kerran elämässään hänelle oli juolahtanut mieleen ajatuksia, jotka todellakin näyttivät voivan tehdä rahaa. Eräänä päivänä tuli nimittäin Gösta Wicknerin luo muuan mies, jonka hän oli jo kauvan tuntenut kiinnittämättä erikoisesti sen parempaa huomiota häneen kuin että eräässä kahvilan nurkassa tehdyn pikaisen tuttavuuden jälkeen olivat vaan satunnaisesti muutamia kertoja ulkona toisiaan tavanneet. Tämä mies kääntyi Gösta Wicknerin puoleen, jolla hän tiesi olevan vaikutusvaltaa liikemailmassa ja tarjosi hänelle patenttia ostettavaksi.

Gösta Wickner otti ehdotuksen vastaan hyvin välinpitämättömästi, koska hän tiesi patentteja olevan kyllä paljon, mutta rahapohatoita harvassa. Mutta mitä enemmän hän tutustui siihen ja mitä kauvemmas hän laskuissaan ehti, sitä enemmän hän mieltäytyi siihen. Hän pyysi patentin huostaansa kahdeksaksi päiväksi, jolloin hän ei ehtinyt muuta ajattelemaan ja lopuksi hänelle selvenikin, että tässä oli kysymys miljoonista. Siinä oli Fenix lintu kätkeytyneenä patentin äärettömyyteen, jonka eteen todellakin ansaitsi työskennellä. Tämä ajatus muutti Gösta Wicknerin mailmankatsomuksen kokonaan ja antoi hänelle sellaista elämänhalua, jota hän ei ennen ollut tuntenut. Kuinka olikaan hänen mielikuvituksensa työskennellyt, kuinka olikaan hän taistellut itsensä kanssa sietääkseen sellaista elämää, jota hän oli tähän saakka elänyt? Työskennellä muitten hyväksi! Rikastuttaa pankkia! Omasta puolestaan aina tyytyä vähäpätöiseen palkankorotustoihiveeseen ja ehkä saada täytettyään viisikymmentä vuotta juhlapäivällisen johtokunnalta ja mitätön kunnialahja! Mitä merkitsee kaikki tuo? Juomarahoja hienommassa muodossa.

Gösta Wickner seiso i rannalla katsellen miljoonien vyöryvän ohitsensa, mutta ei voinut ryhtyä niihin käsiksi ja täyttää niillä omia taskujaan. Hän oli oppinut arvostelemaan virran suuntaa, mittaamaan sen voimaa ja tarkastelemaan, ett'ei vaan järkevänä miehenä sokeasti heittäytyisi tuohon virtaan, joka vaatii häneltä pyörteisiinsä paljon kovia kolikoita.

Nyt huomasi hän vasta hetken tulleen käydä asiaan käsiksi.

Hillityllä kiihkolla, joka vain on mahdollista niille ihmisille, joilla on niin voimakas arvostelukyky, että se voi hillitä liiallisen mielikuvituksenkin, antautui Gösta Wickner nyt tarmokkaasti työhön, joka tarvittiin tuon suuren suunnitelman toteuttamiseen. Hän ei ollut koskaan tähän asti käyttänyt hyödykseen niitä monia ystävyysuhteitaan, joita hän oli vuosien kuluessa koonnut, vaan oli hän kuten pelaaja säästänyt hyvät korttinsa oikealle hetkelle, jolloin niitä tarvitaan. Gösta Wickner ymmärsi tämän hyödyn ja tiesi myöskin, että kun hän, joka ei ollut koskaan käyttänyt vuoroaan ennen kuin sillä silmänräpäyksellä, jolloin hän oli varma voitostaan, koetti koota osakkaita taloudelliseen yritykseen, olisi hänellä oleva sellainen salaperäinen loiste, joka on siinä, että kaikki mainitsevat miestä kelpoisena voimana senvuoksi, ett'ei tuo ihminen ole aikaan saanut kaikkein katkerinta. "Suuri on se, joka ei liiku, vaan suuresti vaikuttaa", sanoi Gösta Wickner Hamletin sanoilla, hymyillen itselleen. Ja tämä järkävä mies, jonka ajatuksissa mitä aineellisempien ponnistusten keskellä oli sijaa Shakspeareen runollisille lauseille, antautui nyt koko tarmollaan voittamaan suurta voittoa elämän arpajaisissa.

Koko taito oli siinä, koota rahaa niin, että ne, jotka rahojaan luovuttivat siihen, uskoisivat ansaitsevansa ne takaisin moninkertaisine korkoineen, vaikka hän itse todellisuudessa jättäisi heille ainoastaan välttämättömimmäksi liikenevät osat suuresta voitostaan. Saavuttaakseen tämän päämaalinsa teki Gösta Wickner asiansa ja itsensä mitä luotettavimmaksi kullekin yhtiömiehelle. Hän sai heidät puolelleen näyttelämällä alinomaan selviä papereita tehden samalla lyhyitä ja vaikuttavia

suullisia lisäyksiä, joissa ei tuntunut jälkeäkään liitellusta mielikuvituksesta ja senvuoksi hän voittikin kaikkien luottamuksen. Mutta itselleen hän alinomaan säilytti niin paljon kuin hän tahtoi säilyttää. Ja se mitä hän säilytti, oli juuri hänen oma salaisuutensa, joka antoi hänelle joustavuutta ja sanomatonta onnea.

Tällaista onnea voi vain kokea erään luonteiset miehet, mutta se on lähellä sitä hallitsijailoa, joka on tehnyt onnettomuuksia historiassa. Tämä onni antoi Gösta Wicknerille paitsi loistavan tulevaisuuden mahdollisuutta myöskin nuoruutta, ikäänkuin hän olisi ollut rakastunut. Onnistumisen varmuus valoi hänen vereensä nuorteaan virkeyttä ja hän kulki pirteänä iloiten ikäänkuin hänen elämänsä vasta nyt täytettyään kolmekymmentäkahdeksan vuotta olisi oikeastaan alkanut.

Tätä eriskummallista nuorteaan virkeyttä, jonka tuo kerrassaan kylmäverisesti edeltäpäin laskettu menestys alussa sai, ei Anna rouva ensin oikein sietänyt, se herätti hänessä omituista kateuden tapaista myötätuntoisuutta. Siitä pienestä kahden kesken vietetystä päivällisestäistä saakka, jolloin Anna rouva oli puhunut Göstalle miehestään, oli Göstan ja hänen välillään solmittu sellainen suhde, joka syntyy salaisuuksien uskomisesta toisilleen. Kun nuo kolme ystävästä tapasivat yhdessä toisensa, voi tapahtua, että Bobin sanoessa jotain tai muistelllessa menneitä tapahtumia, Anna rouva ja Gösta salaa, ymmärtäen toisiaan vaihtoivat silmäyksen, joka sai veren kuumana syöksymään heidän suoniinsa. Ja jos Bob jätti heidät silmänräpäyksikään kahden kesken, niin alkoi aivan kuin itsestään keskustelu heidän välillään, joka, jos Bobin askeleet kuuluivat viereisestä huoneesta, keskeytettiin tai vaihdettiin kerrassaan toiseen, kuin mitä se oikeastaan oli koskenut.

Gösta Wickner kyllä huomasi siinä piilevän vaaran. Ja tavallisten suhteiden vallitessa olisi hän luultavasti vetäytynyt takaisin ja ajoissa pelastanut itsensä vaarasta. Ei suinkaan Bobin vuoksi. Göstalla oli tähän aikaan niin paljon omia suunnitelmiaan, ettei hänen ajatuksissaan ollut tilaa toisen arkaluontoisille asioille. Gösta Wickner eli tähän aikaan suuresti kohoutuneena. Hän kulki päivästä päivään voitonriemuisena, kaikki näytti niin keveältä, mahdolliselta ja kaikkien vaikeuksien yläpuolelle kohoutuneena niin helpolta toteuttaa. Uhkuen elämänhalua, jota hän oli saanut hillitä, odottaessaan omaa loistavaa tulevaisuuttaan, ja vain antaen laskeutua kuluneitten intohimojensa vuon, kohosi koko hänen olentoonsa ikäänkuin uutta nuorteaan voimaa, joka teki hänet rohkeaksi, seikkailuhaluiseksi ja nuoreksi. Hänen tietämättään, miten se tapahtui, alkoi Annan solakka olento ja hienot kehittyneet kasvot sukeltautua esiin hänen unelmistaan ja seurata häntä, kun hän istui seurassa tai oli kiintynyt niihin pitkiin ja jännittäviin keskusteluihin, jotka veivät häntä päämääräänsä kohti. Kasvot eivät olleet enää nuoren tytön kasvot eikä ruumis ollut enää nuori, niin hento ja norea kuin ennen. Tuntui vain kuin tuo nuori nainen, juuri sillä aikaa, kun hän oli ollut kadoksissa Göstan ajatuksista, olisi muuttuessaan neidosta naiseksi seurannut häntä itseään siinä määrässä kuin hänkin oli muuttunut toiseksi. Aika oli talutellut häntä käsipuolesta ja muuttanut häntä niiden vuosien vieressä, jolloin he olivat olleet eronneina, juuri niin, että hän vielä vanhoja tunteita jälleen eloon herätti. Ja juuri silloin tuli hän häntä vastaan, kohtasi juuri kun taivas valkeni hänelle ja hän näki itsensä voittavana hallitsijana liukuvan eteenpäin ja valloittavan ihmisiä, jotka eivät aavistaneetkaan olevansa hänen vallassaan.

Niin kovassa jännityksessä Gösta Wickner tähän aikaan eli, että hän tuskin tunsu vähääkään painostavan tuon uuden uhkapelinsä, jonka hän oli salaisesti alkanut, ennenkuin hän vielä oli itselleen tunnustanutkaan tahtovansa voittaa takaisin sen naisen, jonka elämä oli kerran häneltä riistänyt.

Hän tuli kokouksesta eräänä iltana ja tapasi sattumalta Anna rouvan kadulla. Hän tuli juuri kuin odotettuna ja Gösta tunsu riemusta sydämensä soivan.

Hän lähestyi Annaa ja kysyi Bobia.

Anna rouva näytti olevan tyytymätön kysymykseen ja Gösta vaihtoi samassa keskusteluaineen. He kulkivat aina Annan kotia saakka. Mutta Anna rouva ei pysähtynyt ja he eivät olleet huomaavinaanakaan olevansa perillä, vaan kävelivät vaieten molemmat ohi ja menivät Valhallantielle saakka. Oli valoisa kevätilta ja ilma oli niin hyväilevän lämpöinen.

Ajattelemattaan he jatkoivat vain kävelyään ja Gösta Wicknerilla oli polttava halu kysyä häneltä mitävarten he seurasivat toisiaan eivätkä menneet kumpikin kotiinsa. Hän tahtoi hymyillen kysyä sitä, sanoa leikillään muutamia sanoja ja nähdä hänen punastuvan, nauttia siitä tunnustuksesta, joka ilmenisi tuossa poskien punehduksessa. Mutta hän ei saanut sanoja suustaan. He seurasivat vain toisiaan ja molemmat tunsivat toistensa läsnäolosta saavansa lepoa. Gösta Wickner oli iloinen kuin itse nuoruus ja koko hänen olennostaan henkäili jonkunlaista aistillista onnea, joka seurasi häntä ikäänkuin ilmakehänä. He olivat molemmat kauvan vaiti, se oli sellaista hiljaisuutta, joka punoo ihmisiä lujempiin siteisiin kuin sanat voivatkaan.

"Miksi te olette niin muuttunut?" kysyi Anna äkkiä.

Gösta Wickner säpsähti.

"Olenko minä?" kysyi hän.

"Kyllä varmasti", sanoi Anna. "Tehän olette kuin nuortunut. Te näytätte ikäänkuin kulkevan onni kädessä."

Itse asiassa Gösta eli siksi kovassa jännityksessä, ettei hän huomannut tuota muuttumistaan. Mutta Annan sanoessa huomasi hän totuuden tuossa hänen huomautuksessaan ja oli samalla kertaa iloinen siitä, että Anna oli sen huomannut. Hänen aivojensa läpi lensi ajatus siitä, miten äärentön nautinto olisikaan voida kertoa kaikki Annalle. Tehdä tutuksi hänelle kaikki suunnittelunsa samoin kuin hän oli häntä tutustuttanut kaikkiin suhteisiinsa. Runoilijan lailla kertoa rakastamalleen naiselle niiden syntymättömien runojen sisällyksestä, jotka täyttävät hänen rintansa ja verkalleen muodostuvat runoiksi, niin kertoisi hän hänelle tuon suuren, järkevästi muovailun runon, jossa hän itse näin päivinä oli näytellyt sankarin osaa. Hän näkisi hänen silmänsä ihailusta loistavan, kuulisi hänen kummastuksesta lyhyeen hengittävän, tuntisi hänen myötätuntoisuutensa lämpymän laineen lailla vierivän koko sen onnen unelmansa yli, jonka hän oli niin hyvin kätkenyt, varmasti tietäen, ettei hänellä ole yhtään sellaista tuttavaa, jolle hän sen voisi uskoa.

Hetken kiusasi häntä tuo ajatus niin voimakkaasti, että hän oli melkein alkaa kertoa siitä. Mutta viime silmänräpäyksellä hän hillitsi itsensä. Hieman taikauskoisesti ajatellen, joka ei ole tavatonta järjen hillitsemille haaveilijoille, tunsu Gösta Wickner äkkiä, että sellaisen luottamuksen antaminen voisi vain aiheuttaa hänelle onnettomuutta. Hän hillitsi itsensä hymyllä, jonka hän käänsi ulospäin suojaavaksi kilveksi; ainoa, jota hän ei voinut tukahduttaa, oli riemuitseva pohjasävy hänen äänessään, kun hän vastasi:

"Nuortuuhan sitä aina hieman keväisin. Jos te voisitte nähdä itsenne peilissä, näkisitte samaa itsestännekin."

Anna rouva hymyili. Ja vähän myöhemmin he erosivat.

Kun Anna rouva oli jo sanonut hyvästi, kääntyi hän takasin ja huusi Gösta Wicknerin takaisin. Hän tuli uudestaan Anna rouvan luokse ja heidän katseensa yhtyivät.

"Minä tahtoisin vaan sanoa teille", sanoi Anna rouva, "että minä hyvin hyvästi tiedän, että te ette puhunut äsken oikein totta."

Gösta Wickner teki äkkinäisen liikkeen, mutta Anna rouva keskeytti hänet:

"Älkää vaivatko itseänne", sanoi hän. "Minä tiedän oikeen hyvin, ettei aina voi totta puhua. Minä en vaan pidä siitä, että te luulette minua tyhmäksi."

Silloin nyökäytti Anna rouva päätään ja hävisi hämärään eteiseen.

XV.

Anna rouva oli ruvennut makaamaan pitkään aamusilla, jonka vuoksi Bob sai nykyään usein syödä aamiaisen yksinään. Tämä tapahtui osittain senvuoksi, ettei mikään enää houkutelut Anna rouvaa nousemaan aikasin ylös, osittain myöskin senvuoksi, että hän tahtoi mieluummin lyhentää niitä tunteja, jolloin hänen täytyi olla kahden miehensä kanssa.

Kun hän jäi yksin ja päivä kultasi hänen ympärillään olevia esineitä, loikoili Anna rouva katsellen uutimia, joissa auringonsäteet leikkivät.

Kuinka olikaan kaikki näin muuttunut? Tuota hyödytöntä ajatusta hän voi kääntää ja vääntää, kunnes kerrassaan toinen tunne sai hänet sen unohtamaan ja se oli niin voimakas nurjamielisyyden tunne Bobia kohtaan, että se tunkeutui hänen tapojensa pienimpiinkin ominaisuuksiin ja hänen viattomimpiinkin pikkupiirteisiinsä. Juuri se mitä hän ennen oli hyväilevällä hellyydellä ajatellut, oli hänelle nyt kaikkein enimmänsä vastenmielistä. Hän saattoi maata ummessa silmin ja olla nukkuvinaan päästäkseen hänen suuteloistaan, kun hän meni. "Tämä on sitten elämää", ajatteli Anna rouva. Ja mieliharmilla lisäsi hän itsekseen: "Minähän olen vielä nuori."

Anna rouva oli pahoillaan, että hänen elämänsä oli tyhjä ja ikävä — itse hän tapasi sitä ajatuksissaan kutsua sisällyksettömäksi — mutta hän ei tuntenut enää vähäkään tuskaa siitä, että hänen tunteensa Bobiin oli muuttunut vastenmielisyydeksi. Hän näki hänen menevän ja tulevan, niin, vieläpä hän näki hänen kärsivänkin, tuntematta itse sen suhteen muuta kuin veltoa mielipahaa. Anna rouva oli muuttunut kovasydämiseksi ja kotinsa hänestä tuntui vankilalta, jota hän vihasi monin verroin senvuoksi, ettei hän luullut koskaan sen ovien avautuvan hänen omalle vapaudelleen.

Veltoina ja epäselvinä soluivat hänen ajatuksensa edelleen ja nyt niinkuin usein ennenkin tapailivat

ne Gösta Wickneria. Hän ei tuntenut mitään iloa häntä ajatellessaan, mutta hänen ajatuksensa vastustamattomasti vetäytyivät aina häneen ikään kuin Anna rouva olisi ollut noiduttu. Kuka hänet oli kiinnittänyt häneen? Mikä häntä oli kiinnittänyt?

Anna rouva koetti vakuuttaa itseään, ettei hän tuntenut Göstassa muuta kuin tavallisen ihmisen, joka oli herättänyt hänessä mieltymystä ja toisinaan häntä hieman huvittanut. Hän huomasi ajattelevansa häntä enimmänsä senvuoksi, että hän kadehti häntä. Hänen silmissään oli Gösta Wickner onnellisin ihminen maailmassa. Tämä tuli siitä, että Anna rouva oli viime aikoina huomannut itse olevansa sietämättömästi sidottu. Mikä ennen oli ollut hänen onneaan, josta hän oli arvelematta nauttinut, oli nyt muuttunut hänelle sietämättömäksi velvollisuudeksi. Hän toivoi voivansa muuttua mieheksi, jolla hän kuvaili olevan juuri sellaisen vapauden, jota hän himoitsi. Ja tätä tietä palasivat hänen ajatuksensa jälleen Göstaan. Hänellä oli kaikki, mitä hän voi toivoa itselleen. Hän oli vapaa kuin lintu, voi tehdä ja jättää tekemättä ja elää juuri niinkuin halusi. Eivät mitkään siteet painaneet häntä, ei mitään velvollisuuksia. Hän voi mennä minne halusi. Ajatellapas sitä! Ei mitään velvollisuuksia ketään kohtaan ja täydellisesti vapaa.

Niin kokonaan oli Anna rouvan mailmankatsomus hänen itsensä tietämättä, miten se oli tapahtunut, muuttunut, ettei hän voinut löytää mitään parempaa kuin mitä hän itse himoitsi. Jos hän olisi sensijaan joutunut naimisiin Gösta Wicknerin kanssa silloin, kun hän oli mennyt Bobin kanssa naimisiin! Anna rouva hymyili nyt tätä ajatellessaan. Hän koetti ajatella sellaista näytelmää Gösta Wicknerin kanssa, jollaisia hänellä ja Bobilla oli ollut niin monta. Hän kuvitteli näkevänsä Göstan edessään sellaisessa tilaisuudessa ja kun hän ajatteli sitä, niin tapahtui se kumma, että Anna rouva pelästyi. Oikeen pelosta vilu karsi hänen ruumistaan. Hän pelästyi niin, että hänen täytyi mennä akkunaverhoa avaamaan voidakseen katsoa ulos. Niin hän pelästyi. Sillä hän tunsu sen, ettei hän koskaan tohtisi tehdä mitään poikkipuolista noiden silmien edessä, jotka näyttivät voivan lukea pienimmänkin salaisuuden hänen sielussaan.

Mikä valta sitten oli tuolla miehellä häneen ja kuka hänelle oli antanut sellaisen vallan? Anna rouva jätti toalettinsa ja hänen mieleensä johtui ajatus. Se oli Bob, joka ensin oli johtanut hänen ajatuksensa näille jälille ja siellä ne nyt pyörivät ympäri kuin kärpäset lasikuvussa. Bob se oli, joka oli kertonut hänelle, että Gösta... ennen heidän naimisiin menoaan... oli rakastanut...

Silmänräpäyksessä hän luuli selvänäköisesti käsittävänsä kaiken sen, joka oli ollut ja kaiken sen, joka oli. Siis kaikkityyni oli Bobin syy ja hän sai syyttää siitä itse itseään.

Anna rouva tunsu sydämensä kevenevän tätä ajatellessaan.

XVI.

Kesäiset viikot olivat kuluneet niin joutuin ja keveästi, ettei Anna rouva huomannut niiden menneenkään. Bobille ne olivat olleet kylläkin raskaita. Mutta hänen vaimonsa ei enää tahtonut huomata Bobin katseisiin kätkeytyviä kysymyksiä, joita hän ei tohtinut edes itselleenkaan tunnustaa. Anna rouva kulki nykyään omaa tietään ja se oli hänet johtanut pois kaikesta, joka oli hänen ja Bobin yhteistä. Pieneen kesähuvilaan, joka kätkeytyi rauhallisen saaristosalmien rannalla koivujen viheriään helmaan, matkusti Anna rouva höyryveneellä, joka lähti kello kymmenen illalla pääkaupungista. Hän istui höyrylaivan yläkannella kumartuneena selkänokkaa vastaan ja hänen hienot kasvonsa olivat uinailevat ja kalpeat. Hänen vieressään istui Gösta Wickner puristaen takkinsa suojassa hänen kättään, josta hän oli juuri riisunut käsineen. Laivankansi oli muutoin tyhjä, kahden he siellä istuivat kesäillan hyväilevän hämärän ympäröiminä. Leppoisana se valui pimeiden rantojen yli, joilla puiden latvat muodostelivat taivaalle iltaruskoon hullunkurisia ääriviivoja. Se valui kimmeltävään veteen, joka tuuditteli lukuisia höyrylaivoja himmeissä varjoissa. Se tasoitti ohi liukuvien höyrylaivojen jyrkkiä muotoja, vihreät, punaset ja valkeat valot kimaltelivat lyhdyistä ja salonkien pienistä, pyöreistä ikkunoista hämärässä niin kummallisen kangastelevästi. Ja löysinä tyvenessä lepattelivat purjeet hämärässä kohosivat nyt ylempäs huvipursien rungoista kuin muuten.

Kaikkiällä näköalassa oli tuollainen hellä ja melkein sovittava sävy jollaisen tunnelman luonto aina herättää, kun lähtee kaupungin meluisilta kaduilta luontoa näkemään. Muuttuu äkkiä niin paljon hiljaisemmaksi, vaikkei aivan hiljaiseksi. Yksinäisyys lähestyy, vaikkei vielä ole muuttunut vallitsevaksi. Vielä kuuluu paljon ääniä, jotka ilmaisevat kaupungin olevan läheisyydessä, veden loisketta veneistä, höyrylaivojen vihlovia vihellyksiä, koneitten ähkiävää valitusta. Suuria savupilviä liitelee lukemattomien pikku liekkien heijastuksien värjäiminä ja somistelemina. Höyrylaivan keulan edessä lojuu suuri purjelaiha hillityn hiljaa ja vakavasti.

Hiljaa istuivat he, jotka kahden olivat laivan kannen vallanneet. Virkkaamatta mitään kumartui Gösta suutelemaan Annan kättä joka lepäsi hänen omassa kädessään. Siinä liikkeessä oli jotain väkivaltaista ja hillitöntä, jolla hän vei tuon hennon käden huulilleen, jotain niin tavattoman outoa tuon miehen

tavaksi, joka kylmästi hymyillen tapasi hillitä äänensä sävyäkin.

Hän kumartui ja kuiskasi jotain Anna rouvan korvaan. Mitä hän sanoi, mahtoi olla jotain, jota Anna rouva oli ikävöinyt saada kuulla tai, jota hän ei voinut kuulla usein. Sillä sanat syöksivät veren hänen poskiinsa. Äkkinäisellä liikkeellä kohotti Anna rouva kasvonsa ylöspäin ja otti hymyillen silmät ummessa hänen suutelonsa. Sitten aukasi hän silmänsä ja ne loistivat hehkuen.

"Saatatko sinä minua kotiin tänä iltana?" kysyi hän.

Harmillinen vivahdus tummensi hetkeksi Gösta Wicknerin piirteitä.

"On liian myöhäistä", sanoi hän. "Minä poistun laivalta viimeisen edellisellä laiturilla. Siellä minä tapaan Tukholman laivoja."

Anna vaikenä hetkeksi, mutta näkyi, ettei Anna rouva ollut hyvillään.

"Miks'et sinä tahdo?" kysyi hän lopulta.

Gösta hymyili hieman purevasti ja samalla kertaa ystävällisesti ikäänkuin hän olisi nuhdellut lasta.

"Tarvitseeko sinun oikeastaan kysyä sitä?" sanoi hän.

Ja vastauksen sijasta puristi hän jälleen Anna rouvan kättä ja hyväili sitä, ikäänkuin olisi tahtonut rauhoittaa häntä tai johtaa toisiin ajatuksiin.

Mutta Anna ei tahtonut tänä päivänä sallia rauhoittaa itseään tai ehkei voinut rauhoittua.

"Ajattele minua", sanoi hän vapisevalla äänellä. "Minun täytyy matkustaa kotia. Kohdata hänen katseensa. Puhua hänen kanssaan. Kaikkea sitä sinä tahdot karttaa."

Gösta päästi hänen kätensä, ja hänen kasvonsa muuttuivat kylmiksi. Anna katsoi niiden ilmettä ja pelästyi, kuten hän aina teki, kun hänen silmänsä katsoivat suoraan ilmaan etsimättä hänen katsettaan, ja hänen suunsa sulkeutui kuin mailmoja sulkien huuliensa taa, ja Anna rouva tunsi, ettei hän koskaan saisi nähdä sinne. Hän pelkäsi tuota kasvojenilmettä, ikäänkuin aavistaen sinne kätkeytyvän jotain, joka kerran antaisi hänelle suurimman surun mitä hän koskaan oli tuntenut. Ja hän katui katkerasti, että hän oli sallinut tunteittensa aavistaa sellaista.

Voimatta sanaakaan sanoa hän istui vaieten hänen vieressään, kunnes höyrylaiva hiljensi vauhtiaan ja pimeässä lähestyi se laiturin, jossa hän tiesi heidän täytyvän erota. Silloin valtasi hänet pelko kokonaan, pelko, että hän kadottaisi hänet, kyllästyttäisi hänet, olisi suuttanut hänet ja karkoittanut luotaan hänet.

"Gösta!" kuiskasi hän ja käänsi epätoivoiset kasvonsa häneen.

Anna rouvan tuskasta värähtelevä ääni sai hänen kasvonsa kirkastumaan, ja niille ilmeni jälleen riemuisa ilme, joka aina rauhoitti Annaa. Hän katsoi oikeen hänen silmiensä sisään puristaessaan hänen kättään. Ja juuri kuin laiva peräytyi laiturisiin, hyppäsi Gösta Wickner maihin häviten pimeään. Anna istui yksin kannella katsellen pimeitä rantoja. Hän katsoi takaisin laiturille, jonka hän juuri oli jättänyt. Silloin ilmestyi pimeästä häilyvä ja harhaileva kipinä. Hän näki sen ikäänkuin pysähtyvän ja muuttuvan liekiksi. Ja hän ymmärsi heti, mistä liekki tuli. Se oli Gösta Wicknerin taskulyhdyn liekki, jonka hän oli sytyttänyt kutsuakseen tulevaa laivaa laiturisiin päästäkseen sillä takaisin.

Anna rouva tuijotti tuota pientä liekkiä, joka liikkuu ylös ja alas ikäänkuin olisi lähettänyt tervehdyksen hänelle. Hän kuuli höyrylaivan takanaan kulkevan ohitse, mutta hän ei kääntynyt. Kuin lumottuna hän istui ja hänen silmänsä tuijottivat tuota pientä valaisevaa pistettä kunnes ne kostuivat ja katse samentui. Silloin räpytti hän silmiään ja nousi seisolleen. Mitä se oli? Näköala hävisi ja vaihtui kokonaiseksi riviksi suurempia liekkejä, jotka loistivat kuin silmät yli vetten. Anna rouvan täytyi hymyillä liikanaiselle haaveilulleen. Hänen ja pienen valopisteen väliin tuli toisen laivan musta kylki. Se peräytyi laiturisiin ja hetken perästä kiiti se jo matkalla suurta kaupunkia kohti.

Anna rouva huokasi ja istuutui jälleen paikalleen. Tuntui niin autiolta hänen ympärillään, ja hän oli yksin, niin pelottavan yksinäiseksi hän ei ollut koskaan tuntenut itseään. Ajattelematta hän käänsi katseensa eteenpäin ja hänen katseensa liukui rannoilla, jotka kohoutuivat pimeästä. Hän säpsähti äkkiä nähdessään jotain, jolta hän tahtoi kädellään peittää katseensa. Hän näki taas pienen valopilkun. Se oli aivan samallinen, jonka hän näki äsken taakseen sammuvan. Se näkyi myöskin vähän veden yläpuolelta ja valaisi laituria. Tämä valo tuli aina selvemmäksi ja selvemmäksi. Anna rouva tuijotti laiturin, hän näki koivujen piirteet ja tammen ojentelevan siellä takapuolella kyhmyisiä haarojaan. Mustana, muodottomana varjona solui huvila varjosta näkyviin. Nyt hiljensi laiva vauhtiaan ja kuin unissaan nousi Anna rouva maihin.

Vaieten otti Bob hänet vastaan ja vaieten kulkivat he tiellä. Bob ei kysynyt häneltä mitään ja Anna ei sanonut hänelle mitään. Mutta tienmutkassa hän näki, että kumarassa hän kulki kuin vanha mies ja etsi sanaa katkaistakseen tämän kammottavan hiljaisuuden.

"Bob!" sanoi hän. "Älkäämme menkö nyt sisään!"

Hän kääntyi vaimoonsa päin ja hänen olentonsa muuttui joustavammaksi ja pitemmäksi. Anna luuli ymmärtävänsä, mitä Bob tunsi. Hän tunsi melkein, että Bob oli sanonut sen hänelle. Bobiin heräsi toivoa. Hän ajatteli vaimonsa tahtovan lähentyä, tahtovan sanoa edes sanankaan, joka yhdistäisi heidät jälleen toisiinsa. Anna tunsi sen ikäänkuin hän olisi kuullut hänen äänensä sanovan hänelle tuon kaikkityyni ja katsomattaankin hän tiesi miehensä silmien odottavina tähtäävän hänen huuliaan.

Anna tuli niin kummallisen raskasmieliseksi eikä tuntenut voivansa tehdä mitään, ja hän kuuli ikäänkuin vieraan puhuvan, kun hän lopulta itse sanoi:

"Sinähän tiedät sen itse, Bob. Meidän välimme ei voi tulla sellaiseksi, kuin se ennen on ollut."

"Mitä sinä tarkoitat?" kuului Bobin äänellä.

Sitten kuuli hän oman äänensä:

"Minä olen toisen, Bob. Minä en ole enää sinun."

He istuivat laiturin matalalla penkillä, jonka alla vielä vesi loiskahteli höyrylaivan viimeisistä aalloista, kun Anna rouva sanoi nuo sanat. Bob ei liikahdannut, kun hänen vaimonsa oli ne sanonut. Hän istui vaan vielä hieman enemmän kokoonlyhityneenä ikäänkuin häntä olisi lyöty aivan liian kovasti. Ja Anna tunsi vain jotain säälin tapaista, joka ehken oli livahtanut hänen sielunsa läpi. Mutta hän ei tiennyt siitä. Hän kuuli vain, että hän itse alkoi puhua ja hän luuli puhuneensa kauvan. Sitten havahtui hän tuosta hirmuisesta jännityksestä, jossa hän oli ollut ja hän tiesi istuvansa siellä yksinään Bobin kanssa ja oli ajatellut vaan kaikkityyni. Mitä Gösta sanoi? oli hänen ensimmäinen ajatuksensa. Mitä Gösta sanoo?

Hän nousi ja meni tämän ajatuksen valtaamana sisälle, eikä Bob pidättänyt häntä.

Bob istui siellä laiturilla paikallaan ja tunsi itsensä omituisen hävyttömällä tavalla rauhalliseksi. Hän otti hatun päästään ja koetti vetää keuhkonsa täyteen ilmaa. Mutta se ei tahtonut onnistua. Mitä oikeastaan oli tapahtunut? Sitä hän ei tiennyt. Hän luhistui vaan jälleen kokoon ja kuuli kuin unissaan ihmeellistä huminaa, joka mahtoi tulla lyhyessä kesäunessaan itseään tuudittelevista puista.

Bob istui ja huomasi kaikki ympärillään. Hänen tuskansa vielä ikäänkuin nukkuivat. Hän näki jonkun ryömivän eteenpäin hänen jalkojensa vieressä. Bob kumartui katsomaan ja näki korpisammakon vitkalleen kömpivän eteenpäin yökasteesta kostuneilla laudoilla. Hän käänsi sitä jalallaan ja huomasi sen olevan vatsan alta vaaleamman, päästi sen jälleen menemään seuraten sen liikkeitä sellaisella tarkkuudella ikäänkuin tuo pieni eläin olisi hänessä herättänyt suurinta mielenkiintoa. Sammakko istui rauhassa ja ikäänkuin imien kosteutta vedestä.

Bob istui katsellen sitä puolittain horroksissa kunnes hän äkkiä tunsi pistävää tunnetta sydämessään, joka teki oikeen kipeää. Silloin tuli hän ajatelleeksi, että hän oli yksin. Hän huudahti ääneensä: "Anna!" Mutta sen sanottuaan takertui ääni kurkkuun ja tukahdutetun nyyhkytyksen pulpahdus kohautti hänen rintaansa.

Silloin Bob nousi. Häntä paleli niin että hampaat kalisivat suussa. Hoippuen kuin juopunut hän meni suoraan huoneeseensa, heittäytyi vaatteissaan sohvalle ja vaipui silmänräpäyksessä hyvin raskaasti syvään horrokseen.

XVII.

Bob heräsi paljon ennen kuin kukaan muu koko talossa. Hän heräsi raivoisaan tuskan tunteeseen. Mutta samalla hän tunsi ihmeellistä vapauttavaa tunnetta, ikäänkuin olisi saanut heittää jotain hirmuisen raskasta, jota hän oli kauvan kantanut. Hän peseytyi ja avasi akkunan.

Aamuaurinko heitti kultaista hohdettaan havumetsään toiselle puolelle lahtea ja koko akkunan alusta säteili kimaltelevista kastehelmistä. Oli kuin hän olisi herännyt pahasta unesta ilkeään todellisuuteen. Mutta todellisuus näytti hänestä paremmalta kuin uni. Hän todellakin tunsi sydämensä keveäksi. Ja hän olisi voinut helpotuksesta huutaa suuresti, jollei häpeän tunne häntä olisi estänyt.

Sitten hän otti hattunsa mennäkseen hiljaa ulos portaille.

Mutta tultuaan saliin huudahti hän yllätyksestä. Anna istui siellä pukeutuneena kuten hän jätti hänet

illalla matkustaakseen pois. Bob aikoi mennä hänen ohitsensa, mutta hän nousi ja asettui eteen.

"Bob!" sanoi hän vain. "Bob!"

Bob tunsu kuinka hänen sydämensä heltyi ja ruumiinsa värisi kuin vilusta.

"Etkö tahdo puhua minun kanssani, Bob?" kysyi hänen vaimonsa.

"En", vastasi Bob tukehtuneella äänellä ja aikoi mennä.

Mutta hän pysäytti hänet taas.

"Minä olen tuhat kertaa onnettomampi kuin sinä", sanoi Anna.

"Sinä!" sanoi Bob naurahtaen.

"Sinä et saa nauraa minulla", sanoi hänen vaimonsa.

Bob kääntyi kuullessaan tuon äänen, joka kerjasi ja rukoili sellaisella sävyllä, jota hän ei ollut koskaan ennen kuullut! Silloin hän näki kuinka itkeneeltä Anna näytti. Hän oli kalpea, hienoja ryppyjä näkyi hänen ohimoissaan ja suun ympärillä ja hänen ihonsa oli harmaja. Bob näki tämän kaikkityyni ja hänen tuli kipeästi sääli tuota naista, jonka hän ensi kerran sen jälkeen kuin heidän tiensä olivat yhtyneet näki niin vieraana. Bob seisoit tuijottaen häntä ja ihmetteli mistä se johtui, ettei hän tuntenut mitään.

"Oletko sinä istunut noin koko yön?" kysyi hän lempeämmin.

Ja hän ei vielääkään ymmärtänyt, että hän itse oli rauhallisempi kuin hänen vaimonsa. Hänestä tuntui, että Annan pitäisi olla onnellinen. Ja hän tunsu juuri senvuoksi vihaavansa häntä.

"En", vastasi Anna rouva. "Mutta minä nousin aikaisin ylös."

Bob hymyili. Kova, ilkeä hymy veti kieroon hänen kasvojaan. Hän olisi pitänyt kerrassaan luonnollisena, että Anna olisi ollut yhtä epätoivonen kuin hän itse oli ollut, eikä tiennyt mitä hän tekisi. Hänen vastattuaan hän ajatteli: "Luonnollisesti se ei hänelle ollut mitään uutta. Hän on tiennyt sen kauvan." Ja hän olisi tahtonut mennä ja lyödä häntä. Mutta hän ei voinut tehdä eikä sanoa mitään. Hänen läsnäolonsa kiusasi häntä sanomattomasti. Se vei hänen kaiken itsehillitsemiskykynsä ja tuskasta ähkien hän istuutui lähimmälle tuolille, minkä hän löysi.

"Jätät minut", sanoi hän. "Minä en kestä sitä."

Toivon valtaamana riensi Anna kiireesti Bobin luo. Hän laski molemmat kätensä hänen päähänsä hyväilläkseen häntä, jota hän ei ollut tehnyt pitkään aikaan.

"Bob parka", sanoi hän, "Bob parka!"

Ja lisäsi matalammalla äänellä:

"Jos sinä voisit sanoa, että sinä annat minulle anteeksi!"

Bob istui aivan hiljaa käsittämättä miksei hän voinut nousta ylös ja töytätä häntä pois luotaan. Mutta sitä hän ei tehnyt. Hän istui liikkumatta ja tunsu noiden hentojen käsien vapisevan hyväillessään hänen hiuksiaan, tunsu ikäänkuin sähkövirran kulkevan ruumiinsa läpi. Ja istuessaan hän muisti nyt heidän ehjän onnensa. Hän muisti, kuinka hän kerran tunsu elämän niin kirkkaana, ehjänä ja onnea uhkuvana. "Minä en tiedä mitään, mitä minä toivoisin itselleni enemmän kuin minulla nyt on", niin oli hän itse sanonut. Ja kumminkaan hänellä ei ollut ollut mitään, ei mitään hän ollut omistanut, jota hän olisi voinut pitää ja kätkeä omanaan. Se oli särkynyt niinkuin kaunis saippuakupla, joita pojat leikkiessään puhaltavat rikki ja koko loistosta jää vain kirvelyä silmiin.

Tätä kaikkea ajatellessaan hän tunsu vaimonsa käsien liikkumattomina lepäävän hiuksissaan. Bob nousi, mutta ei työntääkseen häntä pois. Suonenvedon tapaisesti kiersi käsivartensa hänen vyötäisilleen ja nojautuneina toisiinsa he itkivät molemmat onnettomina kuin kaksi eksyksiin joutunutta lasta.

Anna rouva tointui ensin, se, joka herätti hänet, oli aamuhiljaisuudessa vihlovasti kaikuva laivan vihellys.

"Minun täytyy matkustaa pois, Bob", kuiskasi hän.

Bob hellitti kätensä hänen vyötäisiltään. Vaimonsa sanoessa hän häpesi heikkouttaan. Hän ymmärsi, että hän menisi suoraan hänen luotaan toisen luokse ja hänen kasvonsa saivat jälleen jäykän ja vieraan ilmeen. Ja Anna rouva ymmärsi hänen ajatuksensa, vaikkei hän sanonut sanaakaan.

"Älä sano mitään", sanoi hän. "Älä sano mitään nyt!"

Mutta Bob ei tahtonut kuulla häntä.

"Minä tahdon tietää, mihin sinä menet", sanoi hän.

Ja hänen äänensä värähteli vihasta.

"Me emme vielä ole eronneet", lisäsi hän.

Anna rouva katsahti häneen ja hänenkin kasvonsa muuttuivat kylmiksi.

"Minun täytyy puhua Göstan kanssa", sanoi hän. "Miksikä sinä pakottaisit minua sanomaan, mitä sinä kumminkin ymmärrät?"

Hän katsoi jälleen Annaan ja tunsi taas kuvailematonta sääliä, joka äsken oli hänet hellyttänyt.

"Mene hänen luokseen", sanoi hän. "Sinä olet valinnut hänen ja minun välillä ja minä toivon, ettet sinä koskaan kadu. Mutta sen minä tahdon sinulle sanoa ennenkuin menet. Sinulle minä voisin antaa anteeksi, mutta en hänelle koskaan. Pyydä sitä miestä varomaan, ettei vaan tule lähelle minua. Pyydä sitä häneltä!"

Taas kuului laivan vihellys ja Anna rouva säpsähti taas. Bob huomasi sen ja kaikkien niiden raivoisien tunteiden valtaamana, jotka hänessä liikkuvat, hän melkein huusi:

"Jouduta itseäsi! Älä anna hänen odottaa! Kiiruhda, sanon minä."

Anna rouva meni ja monenlaiset ajatukset kiertelivät hänen aivoissaan. Hän inhosi itseään, hänestä tuntui koko elämä muuttuneen niin likaiseksi ja raa'aksi. Miksi erosi hän nyt Bobista? Miks'ei he voineet kauvemmin edes puhua toistensa kanssa, tahtomatta tuottaa sydänkipuja toisilleen? He olivat rakastaneet toisiaan kuin kaksi hyvää lasta ja sitten oli rakkaus sammunut. Miksi ja minkävuoksi? Sitä hän ei tiennyt. Uusi ihminen oli herännyt hänessä ja työntänyt toisen pois. Tämä uusi ihminen oli voimakas ja selvänäköinen, varma itsestään ja täysi palavaa toivoa saada nauttia häikäilemättä. Eikö hänellä sitten olisi oikeus ottaa sitä onnea, jonka elämä oli hänelle ojentanut, ja kuinka hän olikaan ajatellut olevan helppoa kerran sanoa kaikki Bobille. Hyvinä, ymmärtäväisinä ystävinä olisivat he puristaneet toistensa käsiä kiitoksiksi kaikesta siitä onnesta ja valoisista päivistä, joita elämä heille on suonut ja tällaisella tunteella heidän olisi pitänyt erota, kantaen kukin taakkaansa, jonka elämän pettävät harhaluulot ovat lahjoittaneet. "Ikuisestiko?" ajatteli Anna rouva. "Mikä on ikuista? Mikä voi olla ikuisesti? Eikö ole parempi, kun huomaa rakkauden loppuneen, että rikkoo lupauksen, kuin että jatkaa sitä ja rakkauden sijasta tuntee ikuista tyhjyyttä? Sillä tyhjiys voi tulla ikuiseksi, tyhjiys on se ainoa, joka voi olla ikuinen." Niin oli Anna rouva sanonut Bobille ja niin ajatteli hän nyt. Miks'ei Bob voinut ajatella samoin kuin hän?

"Hän rakastaa minua vielä", ajatteli hän. Ja siinä on ero. Mutta tuo ajatus ei herättänyt hänessä edes myötätuntoisuutta siihen mieheen, jota hän itse oli kerran rakastanut. Hän herätti hänessä vain vastenmielisyyttä, koska hän oli ikäänkuin jarruttamassa hänen omaa onneaan. Sillä sen onnensa hän tahtoi voittaa Bobin uhallakin. Hänellähän oli vain kurja elämänsä elettävänä ja hänen täytyi voittaa onnensa.

Anna rouva katsahti ympärilleen laivankannelle, ikäänkuin jotain olisi selvennyt hänelle. Se oli väkeä täynnä. Herroja, jotka matkustivat virastoihinsa ja konttooreihinsa, rouvia, jotka menivät ostoksilleen. Rappuja nousi juuri nyt eräs herra, jonka Anna tunsi. Hän tuli tervehtimään, kysyi Bobia ja istuutui. Anna vastasi hänen kysymykseensä ja ihmetteli, että se kävi niin helposti. Hänen puhuessaan alkoi Anna rouva ajatella kotiaan, ymmärtämättä minkä vuoksi. Hän ajatteli Georgia ja hänen ajatellessaan lasta puhui vieras koko ajan oikeen innokkaasti. Anna rouva kuunteli ja hänen ajatuksensa kiintyivät hetkeksi hänen puheeseensa. Hän kertoi eräästä hiljakkoin sattuneesta tapahtumasta, josta olivat sanomalehdet kertoneet, ja teki siitä hauskoja arvostelujaan. Anna rouva ajatteli hänen puhuessaan: "Voinko minä jättää Georgia? Mitä hänestä tulee? Ja kun hän kerran tulee vanhaksi..." Silloin kuuli hän vieraan lopettavan kertomuksensa ja hänen kasvonsa saivat silmänräpäyksessä juuri sellaisen ilmeen, joka sopi viimeisiin sanoihin, jotka hän kuuli kuin pohjana omille ajatuksilleen. Herra pyysi kohteliaasti anteeksi. Hänellä oli hieman puhuttavaa erään toisen henkilön kanssa. Hän kumartui ja meni. Anna näki vain hänellä uudet ruskeat kengät, kun hän meni hänen ohitse.

Anna rouvasta tuntui ympäristö äkkiä muuttuneen hiljaiseksi ja hän tunsi halua itkeä, itkeä vain senvuoksi, että hän tunsi olevansa niin yksinäinen eikä ollut ketä puhutella. Miksi hän matkusti pois näin? Ja minne hän matkusti? Silloin valtasi hänet äkkiä ajatus, ajatus jota hän ei ollut ennen tavannut tai ei ollut tahtonut ajatella. Hän luuli kumminkin ajatelleensa sitä koko ajan. Sillä olihan niin paljon tapahtunut ja eilisestä päivästä oli jo niin kauan. Hän ajatteli, että hän oli puhunut Göstan tietämättä

Bobin kanssa ja muisti hänen varoittaneen äkkikipaisuudesta ja kehoittanut hillitsemään itsensä.

Anna tunsi epämääräistä pelkoa, joka valtasi hänet, raukan, sitä enemmän, mitä lähemmäs hän tuli päämääräänsä. Tuo pelko oli niin voimakas ja kummallinen, että se melkein muistutti pimeänpelkoa. Hän olisi tahtonut pysäyttää laivan koneen tai koettaa saada kapteenin kääntämään laivan takaisin. Hänellä oli halu huutaa jonkun vieraan apua, joka ehken voisi auttaa yksinäistä, onnetonta naista, joka oli pahantekijä ja senvuoksi suojaton. Mutta joutuin ja varmasti liukui tuo pieni höyrylaiva eteenpäin ja tuskaisesti hän ymmärsi, ettei hän voi sitä kääntää takaisin. Hän näki rantojen, jotka hän tunsi niin hyvin, soluvan ohitseen, hän näki Tukholman valotonna ja suurena kääntyvän hänen katseensa eteen vipajavan aamuautereen ympäröimänä. Hän näki laivan asettuvan laituriin, ja hänen aivonsa olivat ajatuksista tyhjänä, vain huutavassa avun ja turvan tarpeessa hän meni maihin ja huomasi, ettei kello vielä ollut yhdeksänkään.

Anna rouva meni kiirein askelin Norrbron yli ja kääntyi oikastakseen Kungsträdgårdiin. Hänessä herää kummallinen pelontunne, jos joku näkisi hänet. Hänellä ei ollut mitään varmuutta. Hänhän ei ole edes kunniallinen vaimo, joka miehensä suojasta varmana rohkeasti voisi nostaa päätään. Hän on vain nainen, joka ruhjottuaan sillat takanaan kulkee luvattomilla teillä, yksi niistä, joita mailman on tapana kivittää ja jotka eivät ehken ole parempaa ansainneetkaan. Anna rouva kulkee senvuoksi joutuin, ettei hän näe sivulleen. Sykkivin sydämin hän tulee portista sisään vältellen vanhan porttivahtieukon katseita, joka tirkistelee häntä pyöreästä ikkunasta. Päästyään kaksi rappua ylös, lyö hänen sydämensä kuin se tahtoisi rinnan puhkaista ja hän on kokoon lyhistymäisillään, kun hän lopulta nojautuu seinää vastaan ja soittaa ovikelloa.

Sitten istuu hän Gösta Wicknerin sohvalla ja näkee hänen seisovan edessään ja kuulee hänen kiihtyneenä kyselevän ymmärtämättä miksi hän on tullut.

Anna oli ajatellut selittää hänelle, mutta hän ei voinut. Sanat vierivät hänen huuliltaan vain voimatta pidättää niitä, hän joudutti omaa kohtaloansa elämässä ja kuolemassa ja sanoo vaan:

"Minä olen puhunut Bobin kanssa. Ja hän tietää kaikki."

"Milloin?" kysyy hän. "Milloin?"

"Eilen kotia tultuani", vastaa Anna rouva. "Hän oli laiturilla minua odottamassa. Hänellä oli aivan samallinen pieni taskulamppu kuin sinullakin. Minä näin hänen tulensa syttyvän juuri kun sinun sammui. Oi, se oli niin hirmuista!"

Anna rouvasta tuntui, että hän oli näillä sanoilla selittänyt kaikki tyyni ja hän tiesi samalla kertaa tehneensä vastoin rakastajansa toiveita.

"Suo anteeksi minulle", pyysi hän. "Mutta minä en voinut muuta."

Gösta Wickner ei ymmärtänyt häntä. Hän oli herännyt varmana ja ajatukset selvinä tärkeään päivän työhönsä ja hän ei voinut käsittää, että lyhdynvalo, joka sammuu ja syttyy, voi aiheuttaa sellaista vallankumousta. Mutta hän oli oppinut tuntemaan naisia pitkinä elonsa vuosina, ja hän tiesi, että kun nainen on kiihdyksissä, voi häntä hillitä vain, jos hänen saa uskomaan, että häntä ymmärretään. Samassa hän senvuoksi huomasi, että nyt tarvittiin hänen voimaansa ja etevämyyttään, kaikkia mikä voi esiin loihkia uljuutta ja silmänräpäyksen innostusta. Kaikki onnistuisi hänelle, kaiken täytyy onnistua. Hän rakasti häntä, hän olisi aina rakastava häntä. Nyt vain hänellä ei olisi aikaa. Vain yhden päivän loma.

Hän istuu sohvaan hänen viereensä ja Anna rouva tuntee, kuinka hän tarttuu hänen käteensä. Hän kuulee, kuinka hän alkaa puhua. Mutta hän ei ymmärrä ensin, mitä hän sanoo. Se on jotain osakeyhtiöstä ja liikkeestä. Tässä nyt uskoo Gösta Wickner rakastajattarelleen kaikki. Hän uskoo hänelle salaisimmat suunnitelmansa. Hän muuttuu kaunopuheiseksi ja hänen silmänsä alkavat kiiltää. Virtana syöksyivät sanat hänen huuliltaan ja lopulta alkaa Annakin kuulla. Hän näkee edessään loistavan tulevaisuudenkuvan, jossa hän kädenkäänteessä kohoaa ruhtinattareksi, ylölliseen elämään, huveihin, hienostoon ja riippumattomaksi. Ja Anna ymmärtää, kun Gösta vielä lisää:

"Minä tarvitsen vain yhden päivän, vain yhden ainoan päivän ja kaikki on valmis. Tänään se on ratkaistava. Tänään minun täytyy ajatella muuta. Tänä päivänä minun täytyy olla kylmäverinen ja valpas, hermojeni ja itseni herra. Mutta tästä illasta lähtien minä olen sinun — ja olen aina oleva sinun."

Anna rouva kuuntelee tätä kaikkea ja tuntee sydämensä juhliavan. Hän tuntee rakastaneensa huomaamatonta, köyhää töllinmiestä, ja että Gösta nyt oli riisunut vaipan ja näyttänyt hänen ruhtinasketjunsä, joka kätkeytyi tämän puutteenalaisen puvun alle. Ja kumminkin tuntee hän, että hän olisi ollut onnellisempi, jos hänellä nyt — juuri nyt — olisi ollut aikaa ajatella häntä. Jos hän olisi ottanut hänet käsivarsilleen ja hyväillyt hänet rauhaan, olisi hän täyttänyt Annan uinailujen toiveet, jotka hänen

nyt täytyi unohtaa. Mutta hän on niin väsynyt, että hän voikin unohtaa ne. Ja hänen intonsa ja voimansa on niin ääretön, että ne tuodittavat hänet rauhaan, rauhaan, joka tulee tuntiessaan toisen voimat suuremmiksi kuin omansa. Tähän tunteeseen hukkuu kaikki muu ja Anna rouva hymyilee ensi kerran tänä päivänä. Hän hymyilee tulevaisuudelle, joka voi hänelle jälleen antaa kaikki, mitä hän on kadottanut. Hän hymyilee miehelle, joka on nostanut hänet vierelleen ja pakottanut hänet rakastamaan toisen kerran.

Näin hymyillen hän kuuntelee, mitä Gösta sitten sanoo hänelle. Hän kuuntelee hänen neuvojaan, kuinka hänen on vietettävä päivänsä, ottaa avaimen, jonka hän antaa hänelle päästäkseen vapaasti menemään ja tulemaan ja vastaanottaa hänen suutelonsa, kun hän menee jättäen hänet yksin.

Sitten katselee hän taas neuvotonna ympärilleen tyhjiä huoneita ja ajattelee pitkää, ihmeellistä päivää, joka on hänen edessään. Ja yksinäisyydessään hän saa helpoituksetunteen, joka hengittää ilmansa kyynelvirrasta. Hän tietää tulevansa sen miehen vaimoksi, jolle hän nyt oli antautunut. Ja hän tunnustaa itsekseen, että oli tuskallista joutua halveksituksi, joka oli suututtanut häntä siitä hetkestä asti, jolloin hän joudutti kohtaloaan ja puhui Bobin kanssa.

XVIII.

Bob sitävastoin ei taistellut voittaakseen jotain, aivan yksinkertaisesti hän ei enää tuntenut olevan mitään taisteltavana tai voitettavana. Hän liuskeli kotona näinä päivinä eikä luullut koskaan saavansa lomaansa loppuun kulumaan. Hän olisi tahtonut vapaaehtoisesti astua jälleen virkaansa, jos ei häntä olisi pidättänyt ajatus joutua taas ihmisten kanssa kosketuksiin.

Tähän aikaan tunsivat Bob sydämensä kovettuvan ja kaikki, mitä hän oli elämässään rakastanut, vajosi tyhjään välinpitämättömyyteen, ikäänkuin se lopuksi nielisi hänet itsensäkin. Hän eli sen ainoan ajatuksen valtaamana, että hänen vaimonsa oli kavalasti pettänyt hänet, ja että hänen ystävänsä oli ryövännyt häneltä sen ainoan, joka oli hänelle kallein elämässään. Mutta tähän ajatukseen sekaantui toisinaan toinen, jota oli kipeämpi ajatella kuin kaikkia hänen muita onnettomuuksiaan. Bob kuvitteli mielessään nimittäin, että hänessä mahtoi olla jotain erikoista vikaa tai puutteellisuutta, joka häntä vaivasi, koska ihmiset yleensä voivat menetellä noin häntä kohtaan.

Mitä lähimpänä aikana tapahtui hänelle, oli kaikki sellaista, joka nyt tapahtuisi ja joka tapahtui ilman Bobin aiheuttamatta tai estämättä sitä. Matkalaukkuja ja laatikoita sullottiin ja kuljetettiin pois. Tuotiin papereita allekirjoitettaviksi ja oli asianajajan käyntejä. Lyhyesti sanoen koko se koneisto, joka pannaan käyntiin, kun kaksi naimisissa olevaa ihmistä eivät enää voi jatkaa aviolaamaansa. Bob antoi määräyksiä ja valvoi, että ne täytettiin. Hän keskusteli asianajajan kanssa ja allekirjoitti ne paperit, jotka tämä hänelle esitti. Hän teki sen kaikkityyni niin välinpitämättömästi ja hajamielisesti, ikäänkuin koko asia ei oikeastaan liikuttaisi häntä vähääkään, vaan koskisi aivan vierasta. Asianajaja, jolla kumminkin oli kokemusta tällaisista tärkeistä jutuista, katsoi häntä teeskentelemättömällä ihmetyksellä ja huomasi, ettei hän koskaan ollut ollut tekemisissä kummallisemman klientin kanssa.

Molemmat aviopuolisot olivat sopineet, että ero täytyy saada niin pian kuin mahdollista ja Ruotsin lain mukaan, kuten tunnettua, se voi tapahtua vain yhdellä ainoalla tavalla. Tämä menettelytapa on, että toinen asianosaisista selittää itsensä rikokselliseksi ja tuo tuulenpieksäminen, jota tässä käytetään, on ehken pahin siveellisen häpeän aihe, joka varsinkin tulee eronneen naisen osaksi.

Bob oli siinä määrässä surun murtama, että hän oli melkein unohtanut kaikki nuo muodollisuudet. Hän oli kuullut niitä sovelletuttavan toisiin, mutta kun se nyt koski häntä itseään, näytti se hänestä äkkiä katsoen ikäänkuin tämä asia olisi vain hänen omansa, johon ei ole kellään oikeutta sekaantua. "Toisen aviopuolisoista täytyy matkustaa ulkomaille", oli asianajaja sanonut, "toisen heistä täytyy kirjoittaa toiselle j.n.e." Bob istui miettien noita sanoja, ikäänkuin hän ei olisi niitä koskaan ennen kuullut. Kysymys on nyt siitä, kuka matkustaa. Bob ajatteli ja ajatteli, hän ei ollut koskaan ennen tuntenut vielä, kuinka syvästi häntä oli loukattu.

"Rouva Flodin olisi halukas matkustamaan, jos te suostutte siihen", sanoi asianajaja.

Bob kuuli hänen sanansa. Ja hän ymmärsi, että häntä pyydetäisiin säästämään vaimoan ja matkustamaan itse. Vihlova harmin tunne karsi häntä ja hän katsoi asianajajaan kuin viholliseensa.

"Milloin hän matkustaa?" kysyi hän.

"Hän on jo matkustanut", vastasi asianajaja vitkasti.

Bob aavisti, ettei hänen vaimonsa ollut tahtonut pyytää hänen palvelustaan ja että asianajajan kysymys sensijaan oli vaan muutoseikka.

"Eikö ole mitään sen enempää?" kysyi hän kuivasti.

Silloin alkoi asianajaja puhumaan ja tällä kertaa hän puhui kauvan. Bob kuunteli häntä, tuijottaen epämääräisesti hänen ohitsensa avaruuteen.

Lopulta hän keskeytti asianajajan. "Minun poikaniko oleskelisi hänen talossaan?" kysyi hän.

"Se ei koskaan tapahdu."

Asianajaja koetti tehdä vastaväitteitä.

"Rouva Flodin toivoisi, että poika saisi silloin tällöin oleskella hänen kotonaan. Teidän täytyy myöntää, että se on luonnollinen toive. Hänhän on kumminkin hänen äitinsä."

Bob vaikeni, ja tunsu kaiken sappensa kiehuvan vihana hänen sielussaan. "Minä olen kaikki ottanut kantaakseni", ajatteli hän. "Minä olen alistunut hänen vääryyteensä ja minun pitäisi kumminkin tasoittaa hänelle tietä, poisottaa hänen tuskansa ja tehdä hänen elämänsä valoisaksi!"

Niin hän ajatteli. Mutta hän tunsu, ettei tämä ollut olennainen syy hänen kiihtymiseensä. Bob tiesi oikeen hyvin, että jos Anna rouva itse olisi tullut ja pyytänyt saada nähdä lastaan, niin hän olisi itse mennyt hakemaan poikaa ja vienyt hänet hänen syliinsä. Mutta kaikki mitä hänessä löytyi omanarvontuntoa ja vastustuskykyä kiihkeästi vastusti sitä ajatusta, että hänen lapsensa asuisi vieraan miehen katon alla, tuon miehen, jota Bob ei voinut ajatella, ilman ettei veri olisi paksuna kierrellyt hänen sydämensä ympärillä, ja hän näki punasta silmissään.

Hän jätti paperit takaisin ja nousi tuolistaan.

"Minä en kirjoita niihin", sanoi hän.

"Miten te tahdotte minun tekevän?" kysyi asianajaja.

"Rouva Flodin saa itse tulla puhumaan tästä minun kanssani", vastasi Bob.

"Mutta rouva Flodinhan on matkustanut. Ja te itse olette sanonut, että te ette tahtoisi tavata häntä."

Bob oli sen unohtanut, kuten hän ylipäättään unohti kaikki, mitä oli tehnyt ja sanonut ja mitä näinä päivinä oli tapahtunut.

"Niin kyllä", sanoi hän välinpitämättömästi. "Pyytäkää rouva Flodinin kirjoittamaan. Minä vastaan hänelle."

Asianajaja oli ollut tekemisissä naisten kanssa, jotka pohjattomalla rakkaudella pitivät kiinni uskottomista miehistään. Mutta hän ei ollut nähnyt sellaista miestä, jonka rakkaus uskottomaan vaimoonsa olisi ollut loppumaton. Senvuoksi hänen oli vaikea muodostaa todellista käsitystään tuohon äkkinäiseen vastenmielisyyteen suostua toiveeseen, joka asianajajan näkökannalta tuntui aivan luonnolliselta. Ja asianajaja ei voinut toisin arvostella, kuin että tämä äkkinäinen kovuus oli kerrassaan selittämätöntä miehessä, joka ennen oli vain osoittanut sellaista hyvyttä ja myöntäväisyyttä, joka tuntui lakimiehestä aivan liialliselta. Mutta hän sai sen käsityksen, että hän voittaisi paraiten olemalla rauhallinen ja senvuoksi jätti hän hyvästi sillä lupauksella, että hän kirjoittaisi Anna rouvalle.

"Onko teillä muuten terveisiä, jotka te tahtoisitte minun perille saattaa?" kysyi asianajaja ennenkuin meni.

"Ei", vastasi Bob kylmästi.

Tämä keskustelu tuli Bobille voimakkaaksi rauhattomuuden lähteeksi ja se antoi osittain hänen ajatuksilleen aivan uuden suunnan. Siitä asti, kun hänen vaimonsa oli hänet jättänyt, oli hänellä ollut se käsitys, että kaikki, muutamia muutoseikkoja lukuunottamatta, oli katkaistu heidän välillään. Se, joka oli ollut kerran, oli kuollut ja haudattu. Poissa, kuin sitä ei olisi koskaan ollutkaan. Bob oli tuntenut, että hänelle olisi vain tärkeä voida unohtaa se, osautuakseen kerran jälleen omalle tielle, jolta hän nyt näytti harhautuneen, ikäänkuin hän olisi kadottanut omat jälkensä keskellä yötä sysipimeässä metsässä. Hän huomasi nyt äkkiä kulumattoman siteen hänen ja vaimonsa välillä, joka kiinnitti heitä toisiinsa lujemmin kuin inhimillinen laki koskaan voi sitoa. Hän voi puolustaa oikeuttaan ja erottaa äidin lapsesta. Kasvattaa hänet siihen luuloon, että äiti oli kuollut, hoitaa tätä lasta, kunnes se on kasvanut, tulla sen isäksi ja ystäväksi. Hän ei voisi koskaan kuluttaa pois sielustaan sitä sidettä, jolla tämä poika sitoi hänet häneen, jonka olemassaolon hän toivoi nyt voivansa hivuttaa pois sydämestään. Ei koskaan hän voisi tämä lapsi vierellään päästä niin pitkälle, että hän todella voisi unohtaa. Vaikka hän työskentelisi veriin asti itsensä kanssa, hän ei voisi koskaan leikata poikki sitä jännettä, joka sitoi hänen

menneisyytensä nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Kaikki, mikä oli ollut hänen onneansa, ja joka oli tahrattu ja liattu eikä koskaan voisi tulla puhtaaksi, kaikki tuo oli imeytyvä koko elinajaksi hänen jäseniinsä kuin Nessuspaita, joka polttaisi lihan luihin asti eikä voisi repiä pois sitä ilman ettei ruumiin osia seuraisi mukana.

"Tämä on helvetillistä", ajatteli Bob, kun epätoivo kasvoi hänen sielussaan. "Tämä on helvetillistä, ja minun täytyy kantaa tätä sydämelläni niin kauvan kuin hengitän."

Sillä niin lujasti on ihmisten kohtalot sidottu toisiinsa, että mitä toinen on sanonut tai tehnyt toiselle eli ajatellut toisesta, se ei koskaan voi hävitä. Se voidaan vain uhrata ja sovittaa. Mutta sitä ei koskaan voida painaa unholaan, ei koskaan niin kauvan kuin ajatus elää ja ihmiselämää vielä löytyy tässä mailmassa. Se piilee meidän kohtaloissamme meidän tietämättämme. Se murtautuu esiin silloin kuin emme aavistakaan. Se on hiljaa ja kasvaa sielujen luoksepääsemättömissä kätköissä, ja ilveilee meidän lapsellisille kokeillemme koettaa nostaa päätämme ja sanoa olevamme vapaita ihmisiä. Rakkaus, onni, niin, ei se surukaan vastusta tätä salaperäistä voimaa, joka meidän omien ja muiden tekojen tuloksena kytkee kohtalomme niittenkin kohtaloon, joitten pelkkä olemassaolokin jo kiduttaa meitä enimmäin.

Bob ei ollut koskaan tätä ymmärtänyt ennenkuin nyt ja siksi hän kuljeskeli kuin koditon huoneesta huoneeseen tyhjässä huvilassaan. Hän meni salista makuuhuoneeseensa ja työhuoneesta ulos eteiseen. Kun sisällä tuli ahtaaksi hänelle, meni hän ulos ja hän voi tuntikausia kävellä lyhyellä tiellä, joka vei laiturilta huvilaan. Illalla pimeässäkin hän käveli siellä mieluummin. Sillä hän luuli kaikkien sivumennen tarkastelevan häntä ja säälittelevän hänen kohtalooaan. Siitä tuli hänelle omituinen nautinto tuntea itsensä yksinäiseksi. Ja yön tultua hän meni huoneeseensa, heittäytyi vuoteelleen, mutt'ei voinut nukkua. Hänestä tuntui seinätkin huokailevan ja hän oli kuulevinaan keveitä naisen askelia makuuhuoneesta. Hereilläään hän lojui ja kuunteli tätä eikä tiennyt ketään ystävää, jolle hän olisi voinut viheliäisyyttään uskoa.

Oli vain yksi paikka, jossa hän ei käynyt ja se oli lapsen huone. Bob ei aivan yksinkertaisesti voinut käydä siellä, jossa lapsi muistuttaisi hänelle hänestä, jota hän juuri taistellen tahtoi unohtaa. Olipa hetkiä, joina Bob tunsu vihaavansa tuota lasta senvuoksi, ettei se ollut hänen yksin.

Kaikkea tätä Bob ajatteli ja tunsu, ainoastaan odottaessaan kirjettä vaimoltaan. Se, että hänellä ja Anna rouvalla vielä voi olla jotain sanottavaa toisilleen, se oli Bobille nyt hirmuista, joka riisti öiden unen ja päivien rauhan. Kesken kaikkea, kuin myrskynä ajatuksissaan hän näki edessään tuon kirjeen, kirjoitettu käsialalla, jonka hän tunsu niin hyvin ja jota hän oli kerran veri kuohuksissa ja sydän lämminnä lukenut. Mitähän hän nyt kirjoittanee, ja kuinka hän itse olisi iloinen sitä lukiessaan?

Kuin salamana välähti Bobissa ajatus: Ehkäpä hän ei kirjoittaisikaan! Ja Bob ei taas ymmärtänyt itseään. Sillä hän huomasi pelkoa siinä ajatuksessa. Hän toivoi siis, että hän kirjoittaisi. Hän toivoi sitä.

Niin kiersivät Bobin ajatukset edes ja takaisin, alinomaan palaten samaan aineeseen ja eräänä päivänä otti hän postilaatikosta laiturilla kirjeen, jota hän oli niin kiihkeästi odottanut. Kirjekuori oli neliömäinen ja valkea, osoite oli kirjoitettu suurella, varmalla käsialalla.

Kun kirje oli nyt hänen kädessään, niin huomasi Bob ihmeekseen katselevansa sitä kerrassaan toisella tavalla tyyneydellä kuin mitä hän oli tuntenut, kun hän sitä ainoastaan odotti. Se tuntui hänestä melkein luonnolliselta ja itse todellisuus sai tuttavallisen leiman, joka vaikutti melkein rauhoittavasti hänen mieleensä.

Bob pisti kumminkin kirjeen taskuunsa ja käveli kauvan edestakaisin laiturin ja huvilan välillä ennenkuin meni huoneeseensa avatakseen sen.

XIX.

Köpenhaminassa Elokuussa.

Rakas Bob!

Minä en tiedä, jos sinä pidät siitä, että minä kutsun sinua näin. Mutta minä teen sen kumminkin senvuoksi, että minä tunnen niin, ja minä en voi koskaan tuntea toisin. Minä olen niin yksinäinen täällä, Bob, ja minä kysyn itseltäni toisinaan, mikä minut vei pois sinun luotasi.

Minä en tiedä sitä ja minä en löydä syytä siihen. Sitten minä olen alkanut luulla, ettei se ollut mitään, joka vei minut pois sinun luotasi ja erotti minut kaikkesta siitä, joka oli meille molemmille kallista, lämmintä ja valoisaa. Minä itse menin pois sieltä ja siksi minä menin, että minä sain olla liian paljon yksinäisyydessä kotona pitkinä aamupäivinä ja ajatella vain itseäni.

Tunnetko sinä niin hyvin minua, Bob, että sinä voit ymmärtää kuinka vaarallista se oli minulle harhailla yksinäisyydessä kotona ja ajatella vaan itseäni? Minä olen kuullut ihmisten sanovan, että he tahtovat päästä yksinäisyyteen ajatellakseen itseään, ja minä olen aina ihmetellyt, että he voivat silloin lisätä tekevänsä sen päästäkseen selvyteen itsestään. Jos minä ajattelen liian paljon, niin silloin hämärtyy minulta kaikki, mitä minä olen tiennyt eli luullut tietäväni itsestäni, ja minä en löydä itseäni ennenkuin minä saan tilaisuutta toimia. Sen minä tiedän nyt ja olen ehkä aina tiennyt.

Kun minä elin hiljaista jokapäiväistä elämääni ja toinen ajatus otti toista kädestä, yhdistyi meidän koko elämämme kauniiksi yhtenäisyydeksi — ymmärrätkö sinä, Bob, mitä minä nyt tarkoitan? Voitko sinä ymmärtää? — silloin minä en koskaan ajatellut muuta kuin sinua ja Georgia. Minä toivoisin, että sinä, Bob, voit uskoa, kun minä nyt sanon sen. Miksi minä muuten sanoisin nyt sellaista? Mutta kaikki muuttui, kun viha pääsi meidän elämäämme. Tietämättäsi sinä, Bob, minua kiihoitit. Jokapäivä sinä puhuit minulle hänestä, hänestä, jota minä en ollut koskaan ennen vähääkään ajatellut. Joka sana, jonka sinä sanoit minulle, syöpyi minun sieluuni ja vainosi minua yksinäisyydessä ollessani. Oi! Oi, kuinka minä ponnistelin! Minä pyysin sinua vaikenemaan siitä, joka hivutti rikki minun itsenäisyyttäni, niin usein kuin minä jäin yksin. Minä tiedän kyllä, etten minä sanonut sitä sinulle lempeästi ja rauhallisesti. Minä olisin tahtonut sen niin tehdä, Bob. Usko sinä myöskin, että minä olisin tahtonut. Minä annoin sen purkautua kiivaasti kiukkusina sanoina. Ja kumminkin minun sieluni huutaen kysyi koko ajan: Mahtaneeko hän ymmärtää sitä, mitä minä tahdoin sanoa hänelle! Jospa hän ymmärtäisi sen — kumminkin! Ja kun sinä et ymmärtänyt, Bob, kun sinä vetäydyit erilleen minusta ja etkä puhunut edelleen minun kanssani niinkuin ennen, kun minä näin läsnäoloni kiusaavan sinua ja ymmärsin sinun kulkevan mietiskellen omalla tahollasi samoin kuin minäkin tein omalla suunnallani — silloin minun sieluni synkkeni ja minä muutuin vaiteliaksi. Ja silloin minä yksinäisyydessäni haudoin mielessäni, Bob, kuinka minä voisin tehdä sinulle jotain oikeen paha.

Minä tein sitä, kun minun ajatukseni olivat sekavina enkä tiennyt, mitä tahtoisin tai mihin menisin. Minä tein sitä luullessani, että sinä jollain kummallisella tavalla olit pettänyt minua. Sinä hymyilet ehkä tätä lukiessasi ja sinä hymyilet tuota katkeraa ja ilkeää hymyäsi, jonka minä viimeisenä muistan sinun ilmeissäsi nähneeni leikkivän. Ja minä tiedän niin hyvin, ettet sinä ole koskaan edes ajatuksissasikaan tahtonut pettää minua. Minä toivoisin, että sinä olisit tahtonut tehdä sen, niin minun vääryteni olisi pienempi ja minä en tuomitsisi itseäni niin syvästi kuin nyt teen, mutta jota minä en voi sanoissa lausua.

Mutta kuitenkin minä tunsin itseni petetyksi, ehkä sinä et ollut pettänyt minua, vaan minut oli petetty sinun kauttasi. Minä olin pettynyt toiveessani, jonka sinä olisit aina voinut minulle lahjoittaa, nimittäin elämänilo minut oli pettänyt. Tiedätkö sinä sitä, Bob, että minä rakastuin sinuun enemmän juuri senvuoksi, että sinua seurasi ilo mukana missä sinä vaan liukuitkin. Minä tarvitsin sitä, Bob, minä tarvitsin sitä. Sillä minä olen raskasmielisempi kuin sinä. Se ei unohdu niin helposti, se ei unohdu koskaan. Minä en voi koskaan sanoa suurinta osaa siitä, mitä ajattelen ja kaikki tulee niin raskaaksi, kun täytyy kantaa sielussaan sitä, josta ei koskaan voi puhua.

Silloin minä kohtasin tielläni sinut, Bob, ja minusta tuntui siitä hetkestä asti mailma olevan täynnä auringonpaistetta, jolloin minä sinut näin. Sinä otit kaikki mikä tuli ja kaikki mikä oli, niin keveästi, ikäänkuin sinä olisit ollut kyllin voimakas kantamaan satojen taakkoja ja minä niin iloiten antauduin sinulle senvuoksi, että sinä voit kantaa minua ja ettei minun tarvinnut tuntea mitään kaikkesta siitä, joka oli raskasta ja paha.

Sitten tuli tuo, jota minä en tiedä mitä se oli, ja muutti sinut. Minä näin sinut toisena kuin olin ajatellut, ja minun sieluni sulkeutui itseensä ja minä aloin näkemään sinua toisilla silmillä.

Muistatko sinä, Bob, meidän ensimmäistä keskusteluaamme kihloissa ollessamme? Muistatko sinä sitä? Minä en muista mistä me puhuimme. Mutta minä muistan sinun äkkiä muuttuneen sellaiseksi, jollaisena minä en koskaan ollut sinua ennen nähnyt ja sinä sanoit minulle, ettei sinun luonteesi aina ollut sellainen, jollaisena sinä mailmalle ennen näyttäydyt. Sitä sanoessasi sinä näytit niin kummallisen synkältä ja rukoilevalta. Ja minä muistan vaan pelästyneeni. "Älä sano sitä, Bob", sanoin minä. "Älä sano sitä! Minä en voi sietää ihmisen olevan raskasmielisenä. Sinä et tiedä kuinka kipeästi se koskee minuun, kun sinä sanot niin. Ole aina iloinen ja hyvä ja koko meidän elämämme muodostuu iloksi. Lupaa se minulle!" Sinä muistat kyllä, että minä sanoin sinulle niin ja minä muistan sinun pitkän aikaa vaieten istuneen. Mitä sinä ajattelit silloin, Bob? Minä olisin usein tahtonut kysyä sitä sinulta. Mutta minä en ole koskaan voinut. Ollessamme onnellisia minä en voinut sitä tehdä. Ja kun onnettomuus tuli, me emme puhuneet koskaan toistemme kanssa muutoin kuin vihassa. Mutta minä muistan pelkoni siitä hetkestä saakka ja minusta tuntuu nyt, että se oli alkua siihen, joka nyt vei minut pois sinun luotasi. Ja mitä sinä ajattelit vaietessasi, Bob, tiedätkö sinä, mitä se oli? Sinä luulit sen olleen vain tyttömäisen päähänpiston ja sinä rakastit minun nuoruuttani, minua itseäni ja sinä et tahtonut uskoa minun sillä tarkoittavan vakavaa. Mutta sitä se oli, Bob. Sitä se oli. Sinä et aavistakaan, kuinka vakavaa se oli.

Tätä ajattellessani minun mieleni vieläkin heltyy. Ja silloin minusta tuntuu niin ihmeelliseltä, kuinka

minä joskus olen voinut hautoa mielessäni aikeita tehdä sinulle pahaa. Se tuntuu niin ihmeelliseltä ja hämärältä, vaikka minä tiedän sen olleen yhteydessä sen kanssa, joka sitten tuli.

Mutta se yö — viimeinen kamala yö, jolloin minä kerroin sinulle kaikki, silloin minä olisin suonut sinun ymmärtävän, Bob, kuinka rajatonta epätoivoa minä silloin tunsin, minä olin niin epätoivoinen, ettet sinä voi koskaan tulla tuntemaan sellaista. Ja minä olin epätoivoinen senvuoksi, että minä tiesin tehneeni sellaista, jota ei voida koskaan jälleen hyvittää. Minä en ollut ajatellut puhua silloin sinun kanssasi, vaan minä tein sen senvuoksi, että minun epätoivoni kävi ylivoimaiseksi ja voitti minut. Minä puhuin toivoen, että sinä olisit sanonut yhdenkään lohduttavan sanan minulle. Ja tuo lohdutus, jota minä odotin, oli siinä toiveessani saada nähdä ja tuntea, että se oli helpoitus sinulle päästä minusta.

Mutta juuri se, ettet sinä voinut tuntea niin, tekee minun vääryyteni niin suureksi, etten minä koskaan voi pyytää sinua unohtamaan sitä. Mutta minä pyydän sinua muistamaan vain, että minun vääryyteni on suurempi erästä toista kohtaan. On eräs toinen, joka vielä on pieni ja hento, mutta joka on jo kyllin suuri voidakseen ihmetellä. Hän ihmettelee, miksi hänen äitinsä meni pois hänen luotaan vieraan luo ja jätti hänet yksin. Ja kukaan ei voi vastata hänen kysymykseensä. Senvuoksi hän oppii aikasin tuntemaan itsensä vieraaksi häntä kohtaan, joka on hänen äitinsä ja kumminkaan ei saa olla sitä, jota hän tahtoi. Hän ajattelee häntä ihmetyksellä ensin ja myöhemmin katkeruudella.

Minä en uskalla ajatella mahdollisuutta, että hän kerran voisi unohtaa ja ymmärtäisi, että hänen äitinsä jätti hänet silloin, kun hän vielä oli pieni. Jos hän olisi sinunlaisesi, Bob, voisi hän ehkä sen unohtaa. Mutta hän ei ole sinunlaisesi, vaan minun luonteiseni. Ja senvuoksi minä voin nähdä hänen suuret siniset silmänsä ja hänen pienet hienot kätensä ja koko hänen hennon ruumiinsa, ja muistaa, kuinka hän kerran sairaana ollessaan sanoi minulle: "Kiitos sinulle, joka et koskaan koske kovasti minuun."

Nyt minä olen koskenut kovasti häneen, Bob, kovemmin kuin kukaan vieras olisi tehnyt ja senvuoksi minä pelkään hänen kerran vihaavan minua, minä pelkään niin, että minä voin herätä hänet unissa nähdessäni. — —

Mitä minä sanoisin enempi sinulle, Bob? Pitääkö minun rukoilla sinulta, ettet sinä kieltäisi minua pientä aikaa vuodessa hoitamasta lastani. Pitäisikö minun vielä enemmän nöyrytyä? Toivotko sinä sitä, niin sano tahtosi minulle ja minä täytän sen.

Minä olen sanonut sinulle kaikki, mitä minä voin sanoa ja enemmänkin. Ja minä en ole onnellinen, Bob. Ehk'en minä voi siksi koskaan tullakaan. Mutta jos se olisi mahdollista, mahtaneeko sitten, jos sinä ja minä tulemme vanhoiksi ja tapaamme sitten. Silloin on niin paljon tapahtunut ja niin paljon muuttunut toisin. Silloin ehkä sinulla on seurassasi täysikasvuinen poika, joka on hämillään, mutta kumminkin hieman — vain hyvin hieman — iloissaan saadessaan nähdä minua sellaisena kuin minä silloin saatan olla. Ja silloin voi tapahtua, että sinä itsekin voit hymyillä raskasmielisesti, mutta kumminkin hyvää hymyä ja ehken sellaisella ilmeellä, jonka sinä saat ajatellessasi kaikkea mennyttä pahaa ikäänkuin unena.

On niin paljon, niin paljon, jota minä en nyt voi sinulle sanoa, mutta jonka minä silloin uskon ehkä selvenevän. Voipa tapahtua, että sinä voit ilman kovin suurta katkeruutta silloin tavata

Häntä, joka kerran oli sinun vaimosi.

XX.

Ekuddenissa Elokuussa.

Paras Anna!

Minä valehtelisin sanoessani sinun kirjeesi tehneen minuun sen vaikutuksen, jota sinä todenmukaisesti olet siinä tarkoittanut. Minä olen neuvotonna, mitä minä vastaisin sinulle. Sillä minä en tahtois loukata sinua ja minä en voi vastata kirjettäsi sellaisella sävyllä, jota sinä olet käyttänyt minua kohtaan ja joka — mitäpä minä kieltäisin sitä? — toisinaan on liikuttanut minuakin, mutta toisinaan herättänyt katkeruutta minussa.

Sinä kerrot, kuinka sinä olet ollut iloinen, ja mikä sinut on riistänyt pois minun luotani, ja se voi ehkä kerran olla hyödyksikin, että sinä olet sen tehnyt. Minä en ymmärrä sitä. Sillä minulle on kaikki, mikä on tapahtunut, vielä jotain, jota minä en voi yrittääkään selvittää itselleni, vielä vähemmin katsoa sitä rauhallisesti. Senvuoksi minä olen kysynyt itseltäni, miksi sinä olet tätä kirjoittanut. Ja minulle on juolahtanut mieleeni ajatus, joka ehkä on kummallinen, ehkä aivan vääräkin. Minä en voi kumminkaan päästä siitä ajatuksesta vapaaksi, että sinä olet kirjoittanut niin paljon itsestäsi, vähemmän senvuoksi, että sinulla olisi ollut tarve kertoa kaikki itsestäsi minulle, kuin senvuoksi, että sinä luulit sillä tavalla

voivasi vaikuttaa minun tunteisiini. Kun ihmisen hellimmät tunteet kerran saa liikkeeseen, niin muuttuu hän paremmin taipuvaisemmaksi ja jolloin tulokseksi saavuttaa helpommin toiveensa. Sinä olet hetken aikaa unohtanut, että sinä olit äiti. Että sinä nyt olet sen muistanut, on vain paljon luonnollisempaa kuin edellinen unohtuksesi. Sinä tahdot saada edes jonkinlaista oikeutta lapseesi ja sitä minä en tahdo sinulta kieltääkään. Siihen minä en anna myöntymystäni sinun vuoksesi, vaan ainoastaan oman itseni vuoksi. Senvuoksi, ettet sinä voisi oikeudella sanoa mitään pahaa minusta. Silloin sinä olet kumminkin voittanut, mitä sinä kirjeessäsi tarkoittit ja mitä sinä sanoit, ei siis ollut turhaan sanottu. Mutta minä liitän ehdon tähän lupaukseeni ja tämä on minun horjumaton ehtoni. Sinä et näytä ajatelleen, että tässä asiassa on myös kolmaskin, jonka ajatusta täytyy myöskin kysyä ja tämä on meidän poikamme, jolla, niin pieni kuin hän vielä onkin, kuitenkin on oikeus saada kieltää tai myöntää, kun se koskee hänen joutumistaan vieraiden luo. Minä otaksun hänen ensi kerralla vastaavan ehdottomasti myöntäen tähän kysymykseen. Mutta minä en ole varma, että aina tulee suhde olemaan sellainen. Mutta, jos minun poikani tahtoo tavata äitiään, niin minä lupaan, etten minä koskaan tahdo estää häntä siitä.

Ehkä sinusta tuntuu kaikki mitä minä olen tässä sanonut, hyvin epäluuloiselta, jota sinä et ole odottanut tapaavasi minussa. Mahdollisesti minä olen tullut epäluuloiseksi ja sen seurauksena nurjamieliseksi. Mutta minä tiedän myöskin olleeni hyvin lyhyen ajan tämän ominaisuuden uhrina. Minä olen muuttunut epäluuloiseksi samalla kertaa, kun se nainen, jota minä olin rakastanut enemmän kuin mitään muuta, sanoi minulle, ettei mikään, johon minä uskoin, ollut muuta kuin tyhjyyttä ja valhevaloa. Silloin minä tulin epäluuloiseksi — jos minä nyt todella olenkin sitä. Ja sinua minä saan kiittää siitä — sinua ja erästä toista. Sinulle minä myöskin tarjoan ensimmäiset hedelmät siitä, mitä sinä itse olet luonut.

Minä voisin lopettaa tähän. Sillä miksikäpä minä sanoisin sinulle enempi? Tiedätköhän minä itsekään miksikä minä sen teen? Ja onkohan se ensinkään todenmukaista, että sinä välittäisit paljon muusta minun kirjeessäni kuin siitä, jossa sinä saat nähdä, etten minä tahdo vastustaa sinun toivettasi? Minä en tiedä sitä enkä myöskään voi saada sitä tietää. Mutta sinä olet kertonut niin paljon itsestäsi, että minä myöskin voin saada halun kertoa jotain itsestäni. Ja joskaan minun sanani eivät sinua liikuta, niin olenhan minä kumminkin sanonut, mitä minä tahdoin sanoa. Sanottavani tulee suorastaan kerrankin sanotuksi ja se täytyy sanoa, ei vielääkään sinun vuoksesi, vaan minun itseni vuoksi.

Myrskynä riehuu minussa nyt hillitsemätön viha tätä kertoessani. Ja minä en voi olla niin jalomielinen kuin sinä. Minä nimittäin en voi syyttää itseäni. Sinulle on helppoa olla jalomielinen. Sillä sinä olet polkenut minut jalkoihisi ja tätä tietä sinä olet saavuttamaisillasi uuden onnesi, joka ehkä on paljon suurempi kuin se, jonka minä olen kerran voinut tarjota. Se antaa sinulle voimaa, jota ei ole minulla. Minulla on muuta, joka on köyhempää, mutta ehkä yhtä valtavaa. Se on yksinäisyyteni ja siitä ja siinä minä nyt kirjoitan. Minä en kirjoita syytelläkseni, vaan puolustaakseni itseäni. Ja eikö se ole ihmeellistä, että minä — joka voisin syyttää muita, jos tahtoisin — sensijaan tunnen tätä halua — että sinä ja minä näyttelemme toisiamme vastaan nyt, kuten ehkä ainakin, aivan kerrassaan vastakkaisia osia?

Kun minä ensi kerran tapasin sinut, Anna, silloin minä en varmastikaan ollut se mies, joksi sinä kirjeessäsi olet tahtonut minut tehdä. Minä ajattelin niin vähän omia ajatuksiani, minä olin niin heikko sielultani ja minä toivoin niin äärettömän vähän. Minä kuuluin siihen sukuun, jonka korviin oli lakkaamatta laulettu elämän mitätöntä arvoa ja elämän epäilyksen ainoaa varmuutta, jolle ihminen voi rakentaa. Voiko ajatellakaan mitään mitättömämpää? Onko mahdollista keksiä mitättömämpää, joka synnyttäisi heikompa sukua? Minulle ei sopinut sellainen laulu, sillä minulta puuttui itseluottamusta ja uskoa. Mutta tuo laulu jäi minun korviini ja myrkytti minut. Se herätti minussa mietiskelyä ja sairaaloisia ajatuksia minun aivoissani. Se teki minusta yksinäisen ihmisen, joka yksinäisyydessään harhaili ja pelkäsi itse elämäkin.

Mutta siinä veressä oli myöskin toisia ominaisuuksia, joka virtaili minun suonissani. Ja ne kiihoittivat minun sydäntäni ilon, onnen ja elämänrakkauden ikävästä voimakkaasti sykkimään. Yksin ollessani ja muutamina harvoina, suurina juhlahetkinäni voi tuo toinen veri voittaa minussa sairaloisuuteni ja silloin minun sieluni puhtaasti juhli itsenäisyydessään. Silloin murtautui esiin se, joka voi herättää sinussa harhaluulon, että minun lakkaamatta olisi pitänyt kantaa sinua, "pilvien tuolla puolla, taivaan sinessä."

Sitä sinä etseit minusta. Minun olisi pitänyt antaa, antaa ja antaa. Mutta kun minä kerran väsyin. Oi, Anna. Minä sanon sinun laillasi: sinä et voi ymmärtää!

Minä voin kertoa sinulle, sinä et ole ensimmäinen, joka et ole ymmärtänyt. Minun joutuessani ihmisten seuraan, jotka minä tunsin vapaiksi, kohosi minun ummehtunut, pelästynyt ja voitettu iloisuuteni nautinnonhalun äärimmäistenkin vaatimusten yli, ja pahahenki oli pakoon ajettu. No hyvä! Minä olen kerran ollut nuoruudenystävieni kanssa samassa ristiriidassa, jossa minä nyt kuulen kauvan olleeni sinun kanssasi. Tiedätkö, Anna, mitä minä tein? Minä sanoin heille aivan yksinkertaisesti eräänä päivänä, etten minä ollut sellainen mies, miksi he minua luulivat. Minä sanoin sen heille sellaisessa tilaisuudessa, jolloin heidän täytyi kuulla minua. Minä sanoin sen niin, että minun ympäristöni vaiken. Ja minun sanani olivat armeliaisuuden rukous, jota ei kukaan, ei kukaan voi aavistaa, kuinka syvältä ne

tulivat minun sielustani. Tiedätkö, minkälainen oli seuraus? Niin, kun minä eräänä päivänä uskalsin esiintyä sellaisena, jollaiseksi he sitovasti käsityksissään olivat minut pakoittaneet, niin eräs heistä löi minua olkapäähän ja sanoi: "Maljasi, Bob! Nyt minä taas tunnen sinut. Nyt sinä olet oma itsesi." Ja tahdotko tietää enemmän? Minä en ole koskaan tavannut näitä ystäviä, sillä minä en ole voinut tehdä sitä. Vain yhden niistä minä olen tavannut. Se oli hän, joka lausui nämät sanat, joka silloin oli yleisen mielipiteen ilmaus. Ja hän, joka sanoi nämät sanat, oli tuo, jonka nimeä ei saa enää koskaan lausua minun talossani.

Tämä kaikki kuuluu ihmeelliseltä sinun korvissasi, ja minä ymmärrän, että sen täytyy tehdä niin. Minähän en tiedä itsekään, missä yhteydessä tämä on kaiken sen kanssa, joka on pirstonut minun elämäni. Ja kumminkin siinä on jotain, joka ilmaisee, että juuri tästä kohdasta pitäisi elämäni vararikkoo alkaa selvittämään, jos joku, joka voisi, tahtois selvityksen ottaa vaivakseen. Tuon jonkun pitäisi siinä tapauksessa olla enemmän jumalaa kuin ihmistä.

Mutta ajattele, Anna, kuinka sinun sanasi silloin liikuttaisi minua sillä näyttämöllä, jota sinä kirjeessäsi muistelet. Kuinka sinä tulitkaan muistaneeksi juuri tätä tapausta? Kuinka se on mahdollista, että juuri ne sanat, jotka sinä silloin sanoit, voivat jäädä yhtä hyvin sinun muistiisi kuin minunkin. Sinä pyysit minua aina olemaan iloinen. Sinä sanoit iloni olevan sen, jota sinä rakastit minussa. Sinä kerrot huomanneesi minun alakuloisuuteni ja koetit tavallasi selittää minun vaikenemistäni.

Minä myöskin muistan sen hetken, Anna, ja minä muistan sen sellaisella voimalla, jolla muistelee ainoastaan niitä hetkiä, joina tietämättään ratkaisee oman kohtalonsa. Sinä muutuit äkkiä minulle vieraaksi ihmiseksi, jolla ei ollut muuta yhteistä minun kanssani, kuin että sinä olit tehnyt minulle tuon suuren vaatimuksen, ja minä tiesin, etten minä sitä voi koskaan täyttää. Minussa puhui kovasti voimakas ja valtava ääni: "Mene, mene, mene! Repäise itsesi ajoissa irti!" Mutta minä en voinut mennä. Minä en voinut reväistä itseäni irti. Minä istuin kuin tuoliin sidottuna, ja minä ajattelin ajatuksia, jotka koettivat saada ääntä hiljaisuuteen. Mutta se ei onnistunut. Ajatukset seurasivat minua kotiini saakka ja minä makasin valveilla sen yön ja ajattelin, kuinka minä voisin sanoa sinulle, että minun ja sinun välillä täytyy kaikki olla lopussa.

Minä nukuin aamupuolella ja heräsin siihen tunteeseen, etten minä voinut tehdä muuten kuin yhdellä tavalla ja minun kohtaloni pakoitti minua ottamaan kaikki sellaisenaan senvuoksi, että minä tiesin rakastavani sinua. Minä en puhunut tästä koskaan sinun kanssasi ja kun elämä sitten kantoi meitä eteenpäin voimakkailla laineillaan, silloin minä uskoin, ettei minun epäröimiseni ole ollut muuta kuin onton ja hyödyttömän mielikuvituksen sikiö.

Nyt minä tiedän, ettei se ollut niin. Minä tiedän, että minun olisi pitänyt voida jättää sinut, ja tuo ääni, jota minä en totellut, tahtoi minun omaa parastani. Minä olen varma, että sinä myöskin olet tuntenut samantapaista. Sillä sinäkin silloin epäilit, josko se rakkaus, jota sinulle tarjottiin, voi sulostaa sinun elämäsi. Sitä minä en tiedä, mikset sinä totellut sitä viittausta, jonka sinä sait ystävällisiltä voimiltasi. Me emme ole koskaan puhuneet tästä ja nyt se on minulle myöskin yhdentekevää saada tietää enemmän kuin tiedän. Niin paljon minä tiedän nimittäin, että minua houkuteltiin unohtamaan se varotus, joka puhui minussa, senvuoksi, että sinun puhuessasi oli sinun kasvosi niin sanomattoman uinailevat ja surulliset. Minusta tuntui, tapahtunee mitä tapahtuneekin, sinä et koskaan voisi kuitenkaan kohdata miestä, joka voisi kohdella sinua niin äärettömällä hellyydellä, ja minä toivoin vuosien tasoittavan tietä sinun sielullesi minun sieluuni. Tästä me olemme taistelleet ja tuossa taistelussa et ole voittanut sinä enkä minä.

Mutta nyt, katsellessani kaikkea mennyttä, tuntuu minusta kaiken täytyneen pakosta tapahtua niinkuin se on tapahtunut. Sillä kukaan ei jää rankaisematta, joka ottaa hartioilleen sellaista, joka kohoo hänen omien voimiensa yli, ei edes, jos hän kantaa toivetta, joka avaa näkömatkan, joka on meidän käsitysrajojemme ulkopuolella. Ei kukaan tee sitä, ilman ettei hänen paras tarkoituksensa muuttuisi hänen vihollisekseen, joka kostaa sitä julmemmin, mitä nurjempi ja oikeudettomampi hänen rangaistuksensa on. Ja minä olen, tahtoessani olla rehellinen, tiennyt, mitä minä tein. Minä olen käyttäytynyt sinua kohtaan niinkuin minä olisin käyttäytynyt tuota toista kohtaan, jonka nimeä minä kiroon. Minä olen kätkenyt, mitä minä en koskaan unohda pois ja kätkenyt sydämeeni jotain, joka ei koskaan haihdu sieltä.

Tämä on minun hyvästäni sinulle ja sinusta se voi tuntua kovalta. Se on sellainen kuin sinäkin olet sanonut minulle ja minä tunnen, etten minä voi elää, jos'en minä saa sanoa sinulle, mikä minua nyt häpeällä maahan luhistaa. Minä häpeän, Anna, minä häpeän itseäni. Ja minä häpeän senvuoksi, että minulla on ollut silmät, joilla minun piti voida nähdä ja en kumminkaan ole nähnyt. Ja minä olen niin heikko, etten minä ehkä nytkään olisi sanonut sinulle, mitä minä nyt sanon, jos minä todella vakavasti voisın ajatella, että nämä köyhät sanat edes voisivat häiritä sitä elämää, joka odottaa sinua ja jossa minulla ei ole vähintäkään osaa. Senvuoksi näissä sanoissa ei ole edes kostoakaan. Epätoivoa se vain on, josta minun ehkä pitäisi olla ylpeämpi näyttäessäni sitä sinulle tai antaessani sinun edes

aavistaakaan sitä.

Bob.

XXI.

Kun Bob oli lähettänyt tämän kirjeensä, luuli hän ensin, että tulisi katumaan sitä. Hän huomasi itse sen liian katkeraksi ja kovaksi, ei senvuoksi, että hän ajatteli niin, vaan antaessaan hänen, jota katkeruus ja kovuus koski, tuntea nuo ajatukset. Mutta päivät menivät ja katumus, jota hän kerran oli odottanut ja pelännyt, ei tahtonut tullakaan. Se oli hänen mietiskelyissään, mutta ei tunkeutunut syvemmälle. Päinvastoin Bob tunsu melkein helpotusta tietäessään, että hänen vaimonsa oli lukenut tuon kirjeen. Hän oli iloinen siitä, ettei hän ollut antanut saamansa kirjeen hellän sävyn vallata itseään. Siinä oli kosta ja se kohotti hänen itsetuntoaan. Hän oli näyttänyt säilyttävänsä teot muistossaan ja eikä antanut viettelevien sanojen pettää itseään, vaikkakin ne olivat lämmittäneet hänen sydäntään.

Mutta se ei ollut kumminkaan se ajatus, että hän oli esiintynyt niin kovasti, joka Bobia sisäisesti lohdutti. Mitä hän eloisimmin tunsu, oli se onni, että hän oli antanut oman luonteensa puhua eikä ollut pelännyt kohdata toista omana itsenään. Tämä oli Bobille hyvin tavatonta ja senvuoksi hän tunsu jotain vapauttavaa tunnetta, joka ehkä oli alkua siihen, että hän edes voi jälleen herätä surustaan.

Oli myöskin toinen seikka, jonka tämä kirjeenvaihto aiheutti ja se oli, että Bob alkoi aivan uudella tavalla mieltä poikaansa.

Alussa, yksin jouduttuaan hän oli tuskin huomannut tuota pientä poikaa, joka istui joka ruoka-aika pöydässä hänen vieressään. Kun hän alkoi huomaamaan hänen läsnäoloaan, tapahtuipa eräänä päivänä, että pikku Georg kysyi äitiä. Isä ja hän istuivat tavallisesti hiljaa, kumpainenkin vaipuneena omiin ajatuksiinsa eikä kumpikaan heistä viekotellut toista ajatuksistaan.

Silloin kysyi Georg äkkiä, kääntyen isään päin:

"Miks'ei äiti tule kotia?"

Tässä kummastutti Bobia se, ettei tämä kysymys ollut tullut ennen. Yli viikon oli nimittäin Anna rouva ollut poissa, yli viikon oli siis Bob myöskin kulkenut ajatuksissaan, jotka olivat estäneet häntä näkemästä mailmaa ulkopuolella itseään, ja yhtä kauan oli poika odottanut ennenkuin hän teki tämän kysymyksensä.

Bob kiihtyi tätä ajatellessaan ja vastasi lapseen katsomatta:

"Äiti on matkoilla."

Mutta hän ajatteli itsekseen:

"Ymmärtääkö poika tai eikö hän ymmärrä ja mitä minä vastaan hänelle, jos hän kysyy enemmän?"

Mutta pikku Georg ei kysynytäkään enempi. Lopetettuaan syöntinsä tuli hän kiittämään ruvasta isälle. Sitten otti hän lakkinsa ja juoksi pihalle leikkimään. Bob seisoj katsellen häntä eteisen ikkunasta. Hän näki pojan asettuvan aidan viereen ja kuuli hänen viheltävän. Hetken perästä pistäytyi esiin toinen pojan pää hänen vierestään ja sitten katsoivat he molemmat metsään, jossa heillä oli salainen paikka, piilo tuntemattomille kalleuksille ja rauhallinen nurkka, jossa ei kukaan isoista häirinnyt heidän leikkejään.

Bob teki tästä sen johtopäätöksen, ettei Georg mietiskellytkään äidin poissaoloa, ja hän huomasi sen aivan luonnolliseksi, ettei lapsi voinut ymmärtää sitä, mitä oli tapahtunut vanhempien kesken. Pojan kysymys oli vain johtunut satunnaisesta uteliaisuudesta ja Bob tunsu salaista tyydytystä siinä ajatuksessaan, ettei lapsi näyttänyt surevan äitiään.

Seuraavan päivän aamuna istui taas isä ja poika kahden kesken aamiaisella ja Bob tunsu tällä kertaa hiljaisuuden vaivaan itseään, joka vallitsi heidän välillään. Niin usein kuin sai siihen tilaisuuden, heitti hän poikaan rauhattoman, tutkivan katseensa. Mutta hän ei huomannut muuta kuin Georgin olevan vain toimessa tyydyttäväkseen ruokahaluaan ja sattumalta olevan kiintyneenä juustosiivuun, joka peitti koko hänen voileipänsä.

Silloin kääntyi poika äkkiä isään päin ja kysyi aivan kuin jatkona eiliseen keskusteluun:

"Missäs Gösta setä nyt on?"

"Miksi sinä sitä kysyt?" kysyi Bob.

"Siksi, että hän oli aina ennen täällä, kun sinä olit poissa", vastasi poika.

Sekavina kierähtivät Bobin sielussa mitä ristiriitaisimmat tunteet. Hän joi kahvinsa ja kokonaan unohtaen lapsen läsnäolon nousi pöydästä ja alkoi ajatuksissaan kävellä edestakaisin lattialla. Hän oli katkeroitunut ajatellessaan, että oli saanut kuulla lapsen suusta sanat "Gösta setä", hänessä herätti suurinta kummastusta se, että lapsi oli nyt alkanut uudestaan kysellä, joka osittain osoitti hänen tyytymättömyyttään ensimmäiseen tiedusteluun saamaansa vastaukseen, osittain, että hän jatkoi ajatuksiaan yksinäisyydessään ja ilmeisesti kulki mieltien mitä oli tapahtunut. Siitä oli siis muodostunut arvoitus, jossa lapsen ajatukset ponnistelivat voidakseen sen itsekseen ratkaista. Bob tunsi noissa ajatuksissa jotain aivan uutta, joka ei ollut koskaan juolahtanut hänen mieleensä. Se oli hänelle niin uutta, ettei hän tullut ajatelleeksi poikaa itseään, hän kulki vain mieltien kaikkea sitä kuin ongelmia, joka tähän asti oli hänelle ollut aivan tuntematon ja hän tunsi olevansa kerrassaan kykenemätön tekemään tai sanomaan mitään tässä asiassa. "Jospa Anna olisi täällä", ajatteli hän, "hän voisi ehkä puhua pojan kanssa." Samassa silmänräpäyksessä kuin tämä ajatus oli herännyt hänessä suututti Bobia sen täydellinen mahdottomuus ja hän seisahtui neuvotonna kesken kävelyään.

Silloin solui hänen katseensa poikaan, joka vielä istui paikallaan pöydässä, ja hänet valtasi omituinen katumuksen tunne, että hän rauhattomana lapsen vuoksi unohti itse lapsen. Hän tunsi itsensä omituisen kömpelöksi ja hätäntyneeksi, huomasi olevansa pakoitettu sanomaan jotain, mutta hän koetti etsiä sellaista selitystä, joka olisi sopiva sanoa lapselle. Silloin huomasi hän äkkiä, että pojalla, joka istui koko ajan katsellen alas lautastaan, oli kyynelleet silmissä. Se teki Bobiin kovin kummallisen vaikutuksen. Se sai hänet unohtamaan kaikki mitä oli ajatellut ja miettimättä sitä, mitä hän sanoisi tai ei sanoisi meni hän pojan luo, taputteli vapisevalla kädellään tätä päähän ja sanoi itkunsekaisella äänellä ne sanat, mitkä itsestään syöksähtivät hänen huuliltaan:

"Onko sinulla ikävä äitiä."

Näytti siltä kuin poika olisi kauvan hillinnyt itseään. Sillä hän lyhistyi kokoon ikäänkuin hänen ei olisi kauvemmin tarvinnut pitää itseään suorana ja purskahti samassa itkuun. Se oli lapsen vilpítőntä, katkeraa itkua, ilman ajateltua teeskentelyä ja itsensä hillitsemistä.

"Kyllä", sanoi hän nyhkyttäen.

Silloin otti Bob pojan luokseen ja alkoi puhua rauhoittaakseen häntä.

"Miks'et sinä sitä sitten ole ennemmin sanonut?" sanoi hän.

"Minä en ole tohtinut", nyhkytti poika.

"Miks'ei?"

"Minä näin, että sinä olit niin vihassa äidille."

"Näitkö sinä? Kuinka sinä voit sitä nähdä?"

"Minä näin, kun äiti oli kotona. Ja kun hän oli poissa, minä ymmärsin, että hänen vuokseen sinä näytit aina niin vihaselta."

"Näytinkö minä vihaselta?" kysyi Bob.

"Kyllä", vastasi poika. "Minusta näytti siltä."

Silloin otti Bob poikansa polvelleen ja suuteli häntä kunnes sai kyynelleet kuivamaan ja kysyi sitten häneltä:

"Onko äiti sanonut sinulle mitään?"

"Ei", vastasi poika.

Hän näytti mieltävältä ja Bob ei voinut olla tyytyväinen vastauksen äänen sävyyn.

"Ajattelepas", sanoi hän. "Eikö hän ole jotain sanonut sinulle?"

Georg katsoi mieltävästi ylös ja koetti rehellisesti selvittää ajatuksiaan.

"Kyllä", sanoi hän lopulta. "Hän tuli minun luokseni viime aamuna, kun hän oli kotona, ja herätti minut."

"Mitä hän silloin sanoi?" kysyi Bob niin rauhallisesti kuin hänelle oli mahdollista. Mutta hänessä heräsi epäilystä, että hänen vaimonsa olisi turmellut lapsen tunteet häntä itseään kohtaan, ikäänkuin

salaa viekkaasti varastanut hänen oman lapsensa.

Poika mietti taas ja sanoi verkalleen:

"Äiti sanoi matkustavansa kauvas pois ja etten minä saisi nähdä häntä isoon aikaan. Hän pyysi sitten, etten minä koskaan unohtaisi häntä ja että minä olisin hyvä isälle."

Kun Georg oli suurella vaivalla sanonut nämä sanat, alkoi hän itkeä taas niin katkerasti ikäänkuin hänen sydämensä tahtois haljeta ja Bob istui kauvan hiljaa. Hän piteli pientä kättä omassa kädessään kuunnellen kuinka tuo raju itku vaikenä ja hiljeni.

"Kuulehan nyt, minun suuri poikani", sanoi hän. Ja hänen äänensä vapisi, kun hän alkoi. "Tee niinkuin sinun äitisi on sanonut. Älä koskaan unohda häntä. Ja jos sinä tahdot puhua hänestä minun kanssani, niin sinä saat puhua niin paljon kuin tahdot. Mutta eräästä toisesta minä en soisi sinun puhuvan, hänestä, jota sinä äsken kutsuit Gösta sedäksi. Sinä et saa myöskään nimittää häntä niin, ei edes, jos sinä tapaisitkin hänet. Sinun äitisi on nyt matkustanut pois ja hän ei tule enää tänne kotia takaisin. Mutta kun me muutamme syksyllä kotia kaupunkiin, saat sinä käydä tervehtimässä häntä milloin vain sinä itse tahdot."

Puhuessaan tunsu Bob ikäänkuin hän olisi jollain salaisella tavalla solminut hänen ja lapsen välille siteen, joka oli ollut rikkirevittynä ja hänestä tuntui, että nyt tunsivat hän ja poika toisensa. He olivat tulleet tutuiksi kuin kaksi ihmistä, jotka kohdattuun luottamuksella kohta puhuvat toistensa kanssa. Näytti ikäänkuin Georg myöskin olisi tuntenut samaa. Sillä hänen katseensa oli nyt kaihoista vapaa, kun hän käänsi sen isään. Hän näytti vain ihmettelevältä, ikäänkuin koko hänen mailmansa olisi vaihtunut uudeksi.

"Meneekö äiti naimisiin hänen... kanssa, josta minä en saisi puhua?" kysyi hän punastuen.

"Kyllä", sanoi Bob tukehtuneella äänellä ja käänsi itsensä pois päin.

Hän ei tiennyt kuinka se oli mahdollista, että hän voi puhua noin lapsen kanssa, mutta hän tunsu olevansa oikealla tiellä ja oli onnellinen siitä, että hän oli voinut puhua.

"Eikö äiti ole sitten kauvemmin minun äitini?" kysyi lapsi.

Bob ei hymyillyt vastatessaan:

"Kyllä hän on. Hän on aina sinun äitisi. Mutta hän ei ole kauvemmin minun vaimoni. Voitko sinä sitä ymmärtää?"

Hän näki kaksi suurta, mieltävää lapsensilmää katsovan kasvoihinsa ja kuuli pojan sanovan "kyllä", ikäänkuin pyytäen varmuutta jostakin, jota hän itse näytti voivan aavistaa. Sitten tunsu hän kaksi hentoa käsivartta kaulassaan, tunsu pojan huulten painautuvan poskelleen ja kuuli hänen kuiskaavan Bobille aivan uudella sävyllä:

"Miten sinä olet hyvä minulle, isä!"

Uuden, heräävän elämän aalto virkistävästi huuhdellen vierä Bobin sielun läpi, ja laskeutuaan poikansa polviltaan näki hän hänet ystävänsä, jonka hän oli juuri voittanut, vertaisenaan, uskottunaan tuon pienen ihmisen, joka oli isompi kuin kukaan voi aavistaa.

XXII.

Oikeastaan Bobin tietämättä ja ymmärtämättä muodostui tämä päivä hänen elämänsä käännekohtaksi, joka katki itseensä yhtä suuren, niin, ehkä suuremman merkityksen kuin se onnettomuus, joka hänestä vielä tuntui, ettei hän koskaan voi sitä kantaa.

Samana päivänä, kun hän ensi kerran vakavasti oli puhunut poikansa kanssa, seisoi hän ikkunassa katsellen pihalle eteisen edustalle. Georg tuli käyden ja seisahtui hiekkakäytävällä ikäänkuin hän olisi ajatellut itsekseen ja neuvotellut itsensä kanssa. Hänen poskensa punottivat, ryhti oli joustava ja katse kirkas. Hän ei nähnyt isää, mutta Bob seurasi hänen pienintäkin liikettään sellaisella mielenkiinnolla ikäänkuin hän olisi havainnut aivan uuden hämmästyttävän ilmiön.

Georg katsoi eteiseen, jossa isä seisoi, ja nyökäytti päätään. Sitten kääntyi hän katselemaan ulapalle ja Bob sai jälleen omituisen tunnelman, että hän eli uusissa olosuhteissa, joka toi uusia tunnelmia. Oli kuin poika olisi näyttänyt hänelle aivan uudessa valossa. Hän oli niin suuri, varma itsestään, niin aivan varma ja vakuutettu siitä, mitä hän tahtoi tuo aivan pieni kehityksessään vakaantunut ihmissielu. Bob katsoi ja katsoi, tunsu sydämensä lämpenevän ja hänen sielussaan liikkui jotain

kiitollisuudentunteen tapaista. Mutta samalla kertaa tunsikin hän sellaista kunnioituksen tunnetta poikaa kohtaan, joka johtuu siitä, kun me olimme antamaan arvoa toisten ihmisten yksilöllisyydelle. "Mitä se on oikeastaan pojassa, jota minä en ole koskaan ennen huomannut?" ajatteli Bob. "Mikä on muuttunut uudeksi hänessä? Ja miksi minä tunnen itseni nyt samalla kertaa helläksi ja onnelliseksi?"

"Senvuoksi, että minä tunnen hänen elämänsä alkavan ja omani soluvan taapain, mutta kumminkin omituisella tavalla jatkuvan ja nuortuvan hänen elämässään", vastasi Bob itselleen.

Ja hänen silmänsä hämärtyivät onnenkyyneliin.

Georg ei seisonut siellä kauvemmin. Hän meni eteiseen ja otti siellä riippuvan onkivavan ja meni sen kanssa rantaan, kiipesi siellä suurelle kivelle istumaan ja alkoi onkia.

Bob oli nyt liiaksi tunteittensa vallassa voidakseen tehdä sen, mihin hänellä oli sisäinen halu, ottaa toinen onkivapa ja mennä tekemään seuraa pojalleen. Hän ei ollut vielä kyllin tottunut osaansa olla pojan uskottu, tehdäkseen sitä. Sensijaan kuljeskeli hän ajatellen heidän aamullista keskusteluaan ja hän oli niin täysi tämän keskustelun jättämästä muistosta, ettei hän näyttänyt voivan tehdä mitään, kulki vain sen epämääräisen tunteensa valtaamana, että elämä oli alkanut kirkastumaan hänelle.

On myöskin mahdollista, että Bob vielä oli liian paljon tuon sairaloisen mietiskelynsä vallassa, joka viime aikoina oli muuttunut hänen herrakseen. Todellisuus oli hänelle vielä niin vieras, ettei hän voinut ymmärtää sen ilonaihetta. Sensijaan, että olisi antautunut sille, voi hän ruveta uinailemaan tästä uudesta suhteesta poikaansa, joka näytti kätkevän hänelle onnen mahdollisuuden, samalla tavalla kuin hän oli ennen uinailemallaan kaivautunut suruunsa. Sillä tavalla olisi hän voinut kadottaa, mitä hän oli voittanut niin kummallisesti uskomalla itsensä omalle lapselleen. Sillä kaikki suhteet vaativat hoitoa kestääkseen. Bobin teko näytti hänestä itsestään jälestäpäin niin sanomattoman ihmeelliseltä, melkein selittämättömältä. Voiko yleensä puhua lapselle näin? Oliko se nyt vähääkään luonnollista, että aikaihminen noin vaan laskee tuskiansa taakan pienokaisen hartioille?

Bob luuli tehneensä nyt niin eikä hän voinut täydellisesti ymmärtää, että hän sensijaan oli keventänyt lapsen kuormaa. Hän ei voinut sitä ymmärtää sellaisena. Sensijaan hän kumminkin alkoi huomata, että poika näytti iloisemmalta eikä istunut enää hiljaa isän seurassa. Bob oli aivan yksinkertaisesti voittanut pojan sydämen puhumalla hänelle kuin aikaiselle ihmiselle, johon hänellä voi olla luottamusta. Hän aavisti vain näin, mutta ei käsittänyt vielä kuinka vakava asia oikeastaan oli. Hän ikävöitsi vain saada jatkaa samaan suuntaan kuin hän oli alkanutkin. Mutta hän tunsikin itsensä samalla kertaa niin kokemattomaksi seurustelemaan lapsen kanssa, että hän pelkäsi liian nopean päivittäisen luottamuksen kautta jollain ihmeellisellä tavalla kadottavansa sen luottamuksen, jonka hän tunsikin omituisella tavalla valloittaneensa.

Tätä kaikkea mietti Bob hämillään, kun poika ei ollut välittömästi hänen läheisyydessään. Ja se oli hänen ajatuksissaan pojan kanssa seurustellessakin. Näin kehittyi tuo ujo ja iloa kaipaava suhde, joka ei ole aivan kerrassaan tavaton lapsen ja vanhempain välillä.

Sitäpaitse Georg oikeastaan kehittikin tätä suhdetta. Sillä hänellä oli lapsen terveys ja hän otti isän luottamuksen kaikissa olosuhteissa kestäväällä lupauksella. Hän oli antanut lupauksen eikä hänelle juolahtanut mieleenkään rikkoa sitä.

Pojalla oli ollut paljon päänvaivaa sen jälkeen, kun hän kerran oli saanut vastauksen kysymyksiinsä, joita hän oli niin kauvan ajatellut ja ensimmäisen tilaisuuden sattuessa hän kysyi enemmän.

"Onko äiti jo naimisissa?" kysyi hän eräänä päivänä.

Ja isän kasvot eivät enää synkistyneet ikäänkuin nuo keskustelut olisivat virkistäneet Bobia nyt sensijaan, että ne olivat ennen vaivanneet häntä.

"Ei, ei vielä", vastasi Bob rauhallisesti.

Ja kun poika jatkoi kyselyjään, jatkoi isä vastailujaan. Muodostui pitkiä ja ihmeellisiä keskusteluja, joissa tehtiin monia muistutuksia ja havaintoja, ja Bob ihmetteli sitä, että poika tiesi niin paljon ja ymmärsi kaikki niin hyvin. Puhelut sukeutuivat yhä useimmin ja useimmin tällaisiksi keskusteluiksi ja kun hyvä luottamus toisiinsa oli muodostunut, niin itse aineistokin pian laajeni. Georg alkoi kysellä isältään yhtä ja toista, ja Bobilla oli täysi työ osata vastata kaikkeen mitä hän tahtoi tietää. Pian eivät vastaukset enää hidastuttaneet kysymyksiä. Niin Bob sai vähitellen oppia seurustelemaan poikansa kanssa, johon Georg oli hänet opettanut. Jos poika olisi osannut suunnitella, kuinka hän parhaiden voisi päästä isän toveriksi, niin hän ei olisi siihen osannut valita sopivampaa tapaa. Hän aivan yksinkertaisesti vaati Bobia seuraamaan häntä leikeissään ja mietteissään, ja ennenkuin Bob tiesi sanaakaan, eli hän jo uudessa mailmassa. Lapsi oli muuttunut johtavaksi sieluksi ja isä voitti terveytensä sallimalla johtaa itseään.

Bobista tuntui se kaikkein ihmeellisemmältä, että mitä enemmän uskollisuus kasvoi hänen ja pojan välillä sitä harvemmin Georg kysyi häneltä äidistä. Viime kerran keskustellessaan äidistä kysyi Georg ajatteleva ilme kasvoillaan:

"Etkö sinä pidä enää äidistä?" Se oli kysymys, johon Bob huomasi alussa olevan vaikean vastata lapselle ja hän koetti senvuoksi kiertää sitä lausumalla:

"Luonnollisesti minä pidän äidistä."

Mutta ääni vastauksessa ei mahtanut olla tyydyttävä, sillä poika vastasi tyytymättömällä sävyllä:

"Sinun ei tarvitse narrailla minua."

"Ei, minun ei tarvitse tehdä sitä", koetti Bob jälleen.

Mutta poika ei antanut vetää itseään nenästä.

"Miksi sinä sitä teet sitten?" sanoi hän loukkaantuneena.

Bob ei voinut vastata niin kuin hän tahtoi ja hän soimasi itseään, ettei hän voinut tehdä sitä. Mutta hän ei voinut välttää lapsen kysyvää katsetta ja hän sanoi:

"Älä nyt vielä kysy minulta sitä."

Tämän keskustelun perästä Georg ei enää puhunut äidistä isän kanssa. Ja Bob luuli alussa hänen väistävän sitä tultuaan loukatuksi senvuoksi, että hän oli puhunut hänestä. Mutta niin ei kumminkaan ollut asianlaita. Kun hän oli yksin ja sai nähdä isän, kirkastuivat hänen kasvonsa ja hän osoitti isälle kaikkia pikkuhuomioitaan, kuin lapsi tekee, kun sen hellyys on hereillä. Ikäänkuin hän olisi tahtonut ponnistella suojellakseen isää vahingoittumattomana.

Asia oli niin, että Georg oli ajatuksissaan ruvennut vertailemaan isää ja äitiä toisiinsa ja isä oli hänelle yhtä uusi tuttava kuin hänkin oli isälle. Nämä vertailut eivät olleet äidille eduksi. Sillä Georgilla oli kaksi kysymystä, joita hän oli itsekseen miettinyt, mutta joita hän ei koskaan kysynyt isältään. Toinen oli: Kuinka äiti voi matkustaa minun luotani pois, kun hänen ei tarvinnut? Ja toinen kuului: Kuinka hän voi pitää enemmän Gösta sedästä kuin isästä?

Ei kumpaakaan näistä kysymyksistä voinut Georg sopivasti esittää isälle. Pienillä on nimittäin toisinaan oma tarkoituksensa asioista, joita he katsovat hyödyllisiksi uskoa vanhemmille salaisista ajatuksistaan. Ja hän vaikenä tällä kertaa, kun ei löytänyt itse vastausta ja sitäpaitsi hänellä oli toinenkin syy vaieta.

Nähdessään isänsä kääntyvän pois, jottei tarvitsisi tulla liikutetuksi, sai Georg sen käsityksen, että isä kärsi kuullessaan hänen puhuvan äidistä. Georg oli pieni, kummallinen poika, jonka ajatukset liikkuvat omilla teillään. Niitä ajatuksia olisi ollut vaikea seurata enemmän kokeneenkin kasvattajan kuin Bob oli. Mutta nuo ajatukset olivat omin neuvoinsa päässeet siihen päätökseen, että Bob oli onneton. Tästä kehittyi toinen ajatus ja se oli nimittäin, että Georg tahtoi hyvittää isälleen kaikki, mitä hän oli menettänyt kadottaessaan äidin. Tätä Georg ajatteli yksin ollessaan. Se muodostui unelmaksi, jota hän voi haaveilla niin, että hän sai melkein kyneleet silmiinsä. Ja hänestä tuntui, että isä ja hän aina eläisivät yhdessä. Niin isä vanhenisi ja Georg kasvaisi isoksi. Mutta Georg ei menisi koskaan naimisiin. Sillä silloin hän voisi saada sellaisen vaimon, joka jättäisi hänet. Ja sitäpaitsi hän ei tahdo jättää isää niinkuin äiti oli tehnyt.

Näiden ajatusten valtaamana hän meni ruvispeltoon, joka oli metsänrinteellä ja poimi siellä suuren vihkon sinikaunokkeja. Ja näitten ajatustensa eläyttämänä meni hän sisälle ja asetti kukkavihkon lasiin Bobin kirjoituspöydälle.

"Tässä on isälle", sanoi hän koettaen näyttää leikilliseltä.

Bob hymyili kiittäessään kukkavihkokosta. Hän oli vähemmän liikutettu kuin antaja. Mutta hän tunsu jotain erikoista pojan käytöksessä, jota hän ei voinut itselleen selittää.

Bob ihmetteli sitä hieman. Mutta hän eli uudessa onnessaan, joka tuntui hänestä toisinaan paljon arvokkaammalta kuin hänen mennyt onnensa. Ja hän alkoi voida elää siitä miettimättä. Joka aamu hän heräsi uuteen päivään, joka toi mieltymystä mukanaan. Ja joka ilta levolle mennessään hän tunsu löytäneensä sellaisen rakkauden, jota ei kukaan voi häneltä riistää.

Ensin hänen virkalamansa loputtua heräsivät jälleen vanhat ajatukset moninkertaisella voimalla.

Vanhat ajatuksetko? Niin, Bobille ne olivat vanhoja. Hänestä tuntui ikäänkuin hän olisi vuosikausia elänyt maalla vaan poikansa kanssa kahden.

XXIII.

Uudet tapahtumat olivat saaneet hänet unohtamaan, että hänen olisi pitänyt hankkia uusi huoneusto itselleen ja senvuoksi hänen täytyi muuttaa vanhoihin huoneisiinsa, joissa jokainen askel muistutti mieleen siitä, mitä hän oli taistellut unohtaakseen. Mutta kun hän oli hyvin tullut toimeen vanhoissa huoneissaan, niin hän ei tahtonut jättää niitä. Tottumus sitoi hänet niihin ja päivä seurasi päivää, päivistä muodostui viikkoja ja viikoista kuukausia. Elämä, jota Bob nyt eli, laski kuin laakerin laakerin päälle sille menneelle, joka kerran oli ollut hänen ja nyt oli poissa.

Bob mietti nyt vähemmän kuin ennen ja siitä hän sai suuremmaksi osaksi kiittää Georgia. Pojalle hän tuli tavallaan samalla kertaa isäksi ja äidiksi, ja siihen Bob tunsu sellaista mieltymystä, joka korvasi hänelle kaiken muun. Hän oli melkein unohtanut kaiken sen pahan, joka oli ollut, tai hän luuli ainakin unohtaneensa sen. Hänen sielustaan oli tuskat kuluttaneet jotain pois ja paljon uutta oli siellä sensijaan herännyt elämään. Kun Bob istui yksin ja koetti ajatella menneitä aikoja niin hän ei löytänyt yhteyttä sen ihmisen välillä mikä hän oli ollut ja mikä hän nyt oli.

Joulun saavuttua muodostui katkeama Bobin elämään, joka toi taas paljon vanhaa hänen elämäänsä. Georg tuli eräänä päivänä hänen luokseen ja kertoi tavanneensa äidin. Poika punastui sitä sanoessaan ja Bob ymmärsi, ettei Anna ole ollut yksin, kun poika tapasi hänet. Mutta Georg ei kertonut mitään siitä, että hän olisi tavannut muita, ja Bob ymmärsi hänen vaikenevan senvuoksi, ettei hän tahtonut mainita tuon toisen nimeä. Siitä Bob oli hänelle kiitollinen ja hän tunsu vain kylmän karmasevan selkäänsä, kun Georg kysyi, saisiko hän mennä tervehtimään äitiä ja viipyä pari päivää hänen luonaan.

"Tahdotko sinä itse sitä?" kysyi Bob.

Tähän vastasi poika myöntävästi.

Sen enempi syventymättä asiaan antoi Bob suostumuksensa. Mutta niinä päivinä, joina Georg oli poissa, hän ei voinut löytää rauhaa virastohuoneessaan eikä kotonaan. Hän kulki ympäriinsä kuin kuumeessa ja ihmeellisenä muistona vainosi häntä niitten aikojen ajatus, jolloin hän oli rauhatonna toisesta syystä kuin nyt ja hänen kohtalonsa hänen tietämättään pimentyi ja tuli, kuten hän luuli, päätetyksi.

Bob oli ilman suurempaa mielenliikutusta ajatellut, että hänen vaimonsa oli uusissa naimisissa, ja hän oli huhuina siinä yhteydessä kuullut niistä menestyksellisistä yrityksistä, joita osakeyhtiö Patrian toimeenpaneva johtaja oli tehnyt. Tämä oli solunut hänen ajatustensa ohi sellaisena, joka ei enää pitkiin aikoihin ollut vetänyt hänen huomiotaan puoleensa. Silloin se oli tehnyt moninkertaisen vaikutuksen Bobiin, kun hän eräänä päivänä odottamatta kohtasi kadulla entisen ystävänsä. Molemmat miehet tulivat käytävällä toisiaan vastaan ja he menivät toistensa ohi kuin kaksi tuntematonta, tuntien kumpikin vastenmielisyyttä, jota ei kumpikaan antanut toisensa huomata. Kun Bob pääsi pienen matkan kadulla eteenpäin, värisi hänen ruumiinsa kuin vilusta ja tämä tunne uudistui kerta kerran perästä monena päivänä tämän jälkeen.

Nyt kun Georg oli tämän miehen kotona ja hän tiesi hänen olevan siellä, joutui Bob sellaiseen jännitykseen, joka ei hetkeen häntä heittänytkään. Hän oli niin kiusaantunut pelkästään siitä ajatuksesta, että hän tunsu pelkäävänsä pimeää tyhjässä huoneustossaan ja hän makasi yöt valveilla miettien sitä, josko poika tulee takaisin. Bob luuli nyt kadottavansa hänet ja tämä ajatus muodostui varmuudeksi, koska sellainen tapaus näytti hänestä johdonmukaiselta kaikesta siitä päättäen, mitä ennen oli tapahtunut, johdonmukaiselta seuraukselta koko hänen elämästään.

Tämä ajatus ei väistynyt tunniksikaan hänen sielustaan ennenkuin poika tuli eräänä iltana kotia ja ryntäsi suoraan isän huoneeseen. Niin suuri kuin hän olikin, ryömi poika isänsä polville ja Bob oli niin ajatuksiinsa syöpynt, että hän odotti vain pojan pyytävän saada mennä takaisin. Senvuoksi Bob tuskin uskoi omia korviaan kuullessaan pojan sensijaan sanovan:

"Minä en tahdo koskaan mennä sinne takaisin."

Bob työnsi pojan sylistäään voidakseen nähdä hänen kasvonsa.

"Etkö sinä tahdo mennä takaisin?"

"En", vastasi Georg ja hänen kasvonsa vavahtelivat.

"En, silloin kun hän on kotona."

Voitonriemuisa isänylpeyden ja ilon tunne täytti samalla kertaa Bobin rinnan. Hän työnsi pojan pois luotaan, käveli poikki huoneen, otti nenäliinan niistäöksensä nenäänsä. Bob oli liikutettuna, mutta

tahtoi olla rauhallinen ja se onnistuikin hänelle. Hän kääntyi ja katsoi hymyillen poikaansa.

"Mitä pahaa hän on sinulle tehnyt?" kysyi hän.

"Hän on paha äidille", sanoi poika, "Sen vain tiedän."

"Kuinka sinä sen tiedät?"

"Minä näin sen hänestä."

"Mitä hän sitten teki hänelle."

"Ei hän tehnyt hänelle mitään."

"Sanoiko hän sitten jotain?"

"Ei."

"No, jos ei hän sanonut eikä tehnyt hänelle mitään, kuinka sinä sitten tiedät, että hän on paha hänelle?"

"Niin, hän katsoi pahasti häneen."

Enempi ei Georg voinut selittää sitä, vaan hän piti lujasti kiinni ajatuksestaan ja lisäsi vakuuttavasti:

"Minä vihaan häntä."

Sitä sanoessaan Georg punastui ikäänkuin hän olisi sanonut jotain sopimatonta. Mutta Bob ei voinut olla taputtamatta poikaa olkapäälle, ikäänkuin tämä olisi sanonut tai tehnyt jotain oikein hyvin. Ja tänä iltana tapahtui se ihme, että hän ensi kerran ajatteli rauhallisesti häntä, joka kerran oli ollut hänen vaimonsa.

Kummakseen hän huomasi että hänen katkeruutensa jo nyt oli pienempi kuin hän koskaan oli voinut uskoa. Samoin kuin hän nuoruudessaan nähdessään hänet ajatteli, ettei kukaan mailmassa voisi hyvällä häntä niin hellillä käsillä kuin hän, niin näki hän hänet nytkin. Hän tuntui Bobista niin turvattomalta ja heikolta, kuten mies ajattelee naista, kun ensilempi alkaa vesoa hänen sielussaan.

Yhtäläisyys ensimmäisen tunteen, jonka Anna oli nuorena tyttönä hänessä herättänyt, ja tämän tunteen välillä, joka nyt tuli vierähtäen vain lämpöisenä myötätuntoisuuden aaltona hänen sydämessään, oli häviävää laatua. Sillä sen sai pian häviämään kaiken muun nielevä ilo. Bob tiesi nyt, että hän omisti yksin lapsensa ja tämä varmuus soi hänelle varaa olla jalomielinen.

Hän meni nyt makuuhuoneeseen ja sillä vuoteella, joka oli ennen ollut hänen vaimonsa, nukkui poika syvästi ja tasaisesti hengittäen. Bob seisoi kynttilä kädessä kuunnellen häntä kunnes poika tuli rauhattomaksi ja alkoi väänellä unissaan.

Silloin poistui Bob sieltä, jottei herättäisi häntä, mutta hän lausui ensi kerran hiljaa itsekseen:

"Anna parka!"

XXIV.

Niin meni talvi, päivät pitenivät ja ajatukset muuttuivat valoisimmiksi, kevät tuli ja eräänä sunnuntaina oli Bob ottanut pojan mukaansa saaristoon valitakseen yhdessä uutta kesäasuntoa. Poika oli nyt Bobin paras ystävä ja hänen suurin ilonsa oli saada päättää jostain yhdessä.

Mutta seuraavana päivänä oli Georg vuoteen omana kuumeessa ja Bob käskettiin kirjastosta kotia.

Kun edellinen kevätpäivä oli ollut niin sanomattoman ihana ja lämmin, niin luultavasti Bob kohta pojan sairastuttua ikäänkuin ennustaen aavisti onnettomuutta. Hän istui Georgin vuoteen vieressä tunnustellen hänen kalvosestaan suonen tykintää. Hänen muistossaan oli eilisen päivän matkat mustansinervien selkien yli, joitten rannoilla oli vielä lumilampareita. Koivut alkoivat vivahtaa ruskeilta, niiden ensimmäiset nuput antoivat kummuille niin omituisen valoisian ruskean vivahtuksen. Havumetsä kimalteli märkänä, aurinko paistoi kirkkaana, kalalokit kirkuivat kevään lämmössä ja auringon paisteessa, ja raskas talvi näytti paenneen niin kauas pois, ikäänkuin se ei enää koskaan palaisikaan.

Bob istui ajatellen kuinka leppoista ilma oli ollut ja sitten hän ajatteli lunta. Lumi oli luonnollisesti vielä kylmetyttänyt hänet lämpöisen kevätpuvun läpi. Selittämätöin, kuuro epätoivo valtasi Bobin istuessaan poikansa vuoteen vieressä kuunnellen kuinka häntä yskä kiusasi. Hän ajatteli kuinka he olivat vierähtäneet yhdessä kulkeneet metsässä vain päivä sitten. Metsä oli levännyt niin hiljaisena ja

kimallellut niin vihreänä auringonpaisteessa. Heräävä linnun laulu oli siellä täällä auringonsäteiden lomissa alkanut viserrellä. Linnun laulun seasta kuului rasahduksia ja tuulien vienoa huminaa.

Bob istui paikallaan poikansa vuoteen vieressä eikä liikahtanutkaan siitä ennenkuin lääkäri tuli. Sitten hän muisti vain yhden ainoan sanan, jonka hän oli kuullut hänen sanovan, ja se oli: "molemminpuolinen keuhkotulehdus."

Ensin tulivat sanat helpoituksena ja se tuntui Bobista ikäänkuin se olisi voinut olla paljon pahempaakin. Sitten hän tuli ajatelleeksi sanaa: "molemminpuolinen", ja tunsu pistävän tuskan kierähtävän sydämessään. Mutta Bob ei tahtonut uskoa olevan siinä mitään vaaraa. Hän tahtoi vapautua pahoista aavistuksistaan ja koetti ajatella sen olevan vain ylimenevää laatua. Hän käveleskeli huoneessaan odotellen vaaran väistyvän ja toivoi pääsevänsä tuosta tavattomasta tuskantunteestaan. Sairaanhoidattar saapui, jonka lääkäri oli lähettänyt ja hääri kaikenmoisisa pienissä hoitopuuhiissaan, joita Bob ei ymmärtänyt, mutta joista hän odotti kaiken sen pahan väistyvän, josta hän nyt kärsi.

Ainoa, mikä voi Bobin herättää horroksistaan, oli, että hän voi kuumeen kestäessä kohdata poikansa katsetta. Uskollisesti vahtivan koiran tavoin hän istui vuoteen vieressä ja joka kerta, kun poika katsoi ja hänen kasvonsa kirkastuivat isän nähtyään, luuli Bob tapahtuneen muutoksen sairaan tilassa parempaan päin. Hän nukkui vuoteessaan vaatteet päällään ja hän heräsi kuunnellakseen, josko pojan hengitys oli tauvonnut.

Eräänä päivänä näki Bob Georgin olevan rauhatonna ja hän kumartui vuoteen yli kuullakseen mitä hän tahtosi. Poika sulki silmänsä ja oli vaiti, mutta hänen silmäluomensa vavahtelivat tuskaisina.

"Onko sinulla jotain, jota sitä ajattelet?" kysyi Bob.

Äkkiä vei poika pienen, kuumeisen kätensä silmilleen.

"Kyllä", kuiskasi hän. "Älä pahastu. Minä ajattelen vaan niin usein äitiä."

"Tahtoisitko sinä, että hän tulisi tänne?"

Bob ei tiennyt itsekään kuinka nuo sanat tulivat hänen huuliltaan. Koko hänen ruumiinsa vapisi ja hänet yllätti ensi kerran tuo kamala varmuus, että poika kuolisi. Hengittämättä hän odotti vastausta, jonka hän tiesi jo edeltä päin, mutta jota ei kuulunutkaan. Pieni, kuumeinen käsi oli vain silmillä.

Sitten sanoi Bob, mitä hän tiesi täytyvänsä sanoa:

"Hän tulee tänä päivänä. Minä lähetän häntä hakemaan."

Silloin luisui pieni käsi pois kasvoilta hyväillen isän kädelle. Bob näki, että poika taisteli vastustellen itkua, ikäänkuin hän olisi ymmärtänyt, kuinka suuria taisteluja se isälle maksoi. Bob luuli kuulleensa hänen kuiskaavan "kiitoksia" ja hän oli näkevinään hänen kuumeisten kasvojensa kirkastuvan. Mutta hän ei tiennyt selvästi, mitä hän oli kuullut tai nähnyt. Hän soitti vaan sähkökelloa niin, että sairaanhoidattar tuli sisälle. Sitten hän meni huoneeseensa ja kirjoitti niinkuin poika oli toivonut.

Bob ei tiennyt vielä, mitä hän teki ja mitä se toi mukanaan. Hän kulki vain kärsimättömänä laskien minutteja ennenkuin Anna tuli, ja hän ikävöitsi hänen tuloaan siksi, että Georg oli sitä toivonut. Hänestä tuntui ikäänkuin sen pitäisi aikaansaada muutoksen. Ehkä tämä johtui siitä, että hän tunsu voivansa vaatia palkkiota uhrauksestaan. Hänen, joka oli lapsen äiti, tulisi ja hänen täytyy saada siinä jotain muutosta. Jotain, joka oli kaiken hänen kokemuksensa yläpuolella.

Silloin kuuli Bob ovikellon soivan ja hän luuli verensä jähmettyvän suonissaan. Hän seisoi hiljaa voimatta liikahtaa paikaltaan, jossa hän seisoi, koko hänen sielunsa kuunteli vain, hän kuuli pikaisia askeleita ja näki oven aukenevan.

Bob näki vaimonsa ja hän näytti pitemmältä nyt kuin hän oli viime kerran hänet nähnyt.

"Bob!" sanoi hän hengästyneenä. "Kuoleeko hän? Tai onko hän jo kuollut?"

Bob ei ymmärtänyt häntä.

"Ei", sanoi hän. "Ei tokikaan."

Sitten näki hän hänen purskahtavan niin hirveästi nyhkyttämään, että Bob silmänräpäykseksi unohti itsensä.

"Hän ikävöitsi vain nähdä sinua", sanoi Bob rauhoittaakseen häntä.

Ennenkuin Bob ehti estää oli hän kumartunut suutelemaan hänen kättään.

Sitten kääntyi hän ja meni Bobin edellä makuuhuoneeseen.

Bob seurasi jälessä ja jäi seisomaan hämärän huoneen ovelle hänen vaimonsa rientäessä sen vuoteen luo, jossa Georg makasi. Bob näki pojan melkein ilosta nousevan ylös, hän näki entisen vaimonsa kumartuvan vuoteen yli ja Georgin kietovan kiihkeästi käsivartensa hänen kaulaansa.

Bob seisoi katsellen tätä ja uusi tuska kierteli hänen kurkussaan. Hän ei voinut nähdä sitä kauvemmin, vaan kääntyi ympäri ja meni ulos. Mitä on tapahtunut? ajatteli hän. Mitä on oikeastaan tapahtunut?

Mutta hänelle selveni tuo epäselvä tunne katkeriksi ajatuksiksi, Bob ymmärsi olevansa yksin ja hän ymmärsi lapsensa kuolevan. Sillä äiti, tuo kaikkivaltias, joka lapselle oli antanut elämän ja hallitsi sen sielua yksinvaltiaana hädän ja sairauden saavuttua, oli tullut. Hän oli hyljännyt lapsen, hän ei ollut hoivannut ja hoitanut häntä, ehkä toisinaan unohtanutkin hänet. Mutta hänen sisään tultuaan oli kaikki muu samassa hetkessä muuttunut turhaksi ja arvottomaksi. Hänen täytyi jäädä pojalle sairaanhoitajattareksi, sillä hänellä oli niin pehmoiset kädet ja hän käsitteli niin hellästi ja varmasti hänen sairasta ruumistaan. Surujensa vallassakaan hän ei unohtanut mitään, jota lapsi tarvitsi. Hiljaa hän kulki huoneessa ja hänen kädestään hän ottaisi lääkkeensä, ravintonsa ja hänen kädestään hän saisi hoivansa. Ja kaikkien tuohon häviäisi kaikki, mikä oli ollut ja mennyt. Georg ei ehkä muistaisi, mutta kumminkin tuntisi pienenä ollessaan levänneensä hänen käsivarsillaan. Hänen suustaan hän oli kuullut ensimmäiset sanat, joita hän oli alkanut soperrella; hänen polvillaan hän oli istunut ja itkenyt. Hänen läsnäolonsa lahjoitti hänelle rauhan ja hän unohtaisi kaikki nojatessaan hänen rintaansa vastaan tuon suuren luonnonlain mukaan, joka sanoo, että tarve luo rakkauden.

Tätä ajatellessaan Bobilla ei ollut vähintäkään rauhaa. Hänen täytyi mennä takaisin sisälle pojan luo, ei senvuoksi, että hän olisi toivonut jotain omalle osalleen, vaan senvuoksi, että hän tahtoi nähdä olevansa oikeassa, ja hänen kärsimyksensä oli nyt suurempi kuin ihmiset kantaa voivat.

Bob meni ovesta sisään ja hänen paikallaan istui hän, joka oli kerran ollut hänen vaimonsa. Hän istui hiljaa katsoen vuoteeseen eikä kääntynyt kuullessaan oven avautuvan. Hänen olkansa yli voi Bob nähdä Georgin makaavan silmät suljettuina ja hän oli asettanut kätensä äidin kädelle. Hänen kasvonsa olivat kuultavan kalpeat, mutta hänen poskillaan näkyi punaa, joka oli ilonhehkun kaltaista.

Bob tiesi siellä olevansa tarpeeton ja arvoton ja kääntyi mennäkseen hiljaa omaan huoneeseensa. Epätoivoisena ja yksinäisenä hän käveli siellä edestakaisin ikävöiden kaiken olevan lopussa.

XXV.

Tunnit menivät ja tulivat päiviksi, ja molemmat aviopuoliset kulkivat toistensa ohi vanhoissa huoneissaan.

Mutta he eivät vältelleet toisiaan enää ja Bob oli oppinut istumaan poikansa vuoteen ääressä ja näkemään vaimonsa kumartuneena hänen ylitsensä, puhuttelevan häntä, eikä enää tuntenut sitä mitä ensin oli tuntenut. Se pakoitti heitä unohtamaan ja puhumaan muusta kuin omasta itsestään. Bobista tuntui se lopulta luonnolliselta, että Anna oli siellä, ja he söivät yhdessä ateriansa ajattelematta muuta kuin hehkuvaa elämäänsä, jota he molemmat väkisin tahtoivat säilyttää palavana. Melkein huomaamatta, sanaakaan siitä sanomatta kantoivat nuo molemmat harhautuneet ihmiset toistensa päivien vaivoja, he kulkivat vierivieressä kuin eronneet, mutta jälleen yhtyneet sillä tavalla kuin ei ehkä koskaan ennen.

Bob huomasi jotain tunteissaan vaimoaan kohtaan, joka solui pois ja tasoittui, mutta hän ei ruvennut sitä itselleen selvittelemään. Hänen ei tarvinnut myöskään tehdä sitä. Lääkäri oli heille sanonut kuoleman lähestyvän. Mutta Bob ei sitä uskonut. Hän yksin tunsu vain jotain, joka oli korkeampaa kuin suru ja ilo, suurempaa kuin elämä ja kuolema. Ja tähän uuteen tunteeseen, joka hänet nyt täytti, hukkuivat kaikki ne tunteet, jotka olivat jäytäneet häntä, että hän oli kärsinyt vääryyttä ja vieläkin kärsi
— — —

Poika oli hourailut jo monta tuntia. Hän puhui hajanaisia sanoja ja hän näytti olevan sodassa. Kirjojen satumaisissa seikkailuissa hän näytti elävän ja hän huusi kovasti aseita, sotaa ja tahtoi saada miekkansa. Se oli jotain sanomattoman kamalaa nähdä tuota luiksi laihtunutta ruumista jännittyneenä, joka oli taudin runtelemana uupunut, ja kuulla noiden ohuiden huulien lausuvan kummallisia, ajatuksettomia sanoja.

Ja hiljaisuudesta, joka vallitsi tuossa huoneessa, joka oli kerran ollut heidän syleilyjensä ja onnensa todistajana ja jossa he nyt taas istuivat, kohosi onnettomien hengityksestä sanatonta tuskaa, joka valtasi heidät molemmat. Heidät kohtasi menneisyys siellä viuhuttaen ruoskaansa heidän hartioillaan. Hiljaisuudessa kuului pohjattomia tuskan huokauksia, pimeys selkeni niin, että he molemmat,

tottuneina hämäärään, voivat eroittaa toisensa. Heidän katseensa kohtasivat toivottomina ja se, mikä ennen oli ollut luonnollista ja jokapäiväistä, kasvoi muodottomaksi ja muuttui niin vihlovaksi luonnottomuudeksi, että se tuntui tuskaiselta hätähuudolta kuoleman suuresta hiljaisuudesta, kirouksen kapinalta itse ikuisen vapauden edessä.

Sillä noilla kahdella, jotka istuivat siinä, ei ollut oikeutta tukea ja auttaa toisiaan. Bob istui nyt toisen miehen vaimon kanssa vieressä poikansa kuollessa. Ja toisen miehen lasta tahtoi tämä nainen seurata kuolemaan. Mutta näiden ajatusten lentäessä samalla kertaa molempien aviopuolisoitten aivoissa kuin raivottaren siivillä, riensi pikku Georg yhä kauemmaksi ja kauemmaksi heistä. Hän lepäsi silmät suljettuina ja häntä ei enää saavuttaneet elävien ajatukset eikä sanat. Yksin hän päätti itsessään omasta mailmastaan muuttuen samalla suuremmaksi ja kokeneemmaksi kuin isä ja äiti olivatkaan. Hänen kasvonsa tulivat läpikuultavimmiksi, kun hänen sielunsa sai omistaa suuria näköaloja ja häntä ympäröitsi ilmakehä, joka ei ollut kauvemmin aistillisen todellisuuden ilmapiirissä.

"Hän menee pois meidän luotamme", kuiskasi Anna.

"Hän tietää enemmän kuin me", vastasi Bob.

He vapisivat molemmat ja kaikki heidän ympärillään muuttui kuoleman läheisyydessä äkkiä niin suureksi. Kaikki heissä vaikenä ja tässä silmänräpäyksessä he eivät tunteneet mitään surua. Heidän sielunsa olivat yhtyneet ja tahtoivat tainnoksissa seurata sitä sielua, joka jo oli valmis rientämään pois.

Silloin avasi poika äkkiä silmänsä ja hymyili, ikäänkuin hän olisi tuntenut jälleen vanhempansa. Silloin kuului korahdus, joka sai heidät vavahtamaan ja vaihtamaan silmäyksen. Tämän jälkeen katsoi poika taas ylös ja kuiskasi: "Äiti."

Sitten sulki hän silmänsä jälleen ja hänen laihat sormensa alkoivat leikkiä peitolla. Ei kestänyt enää monta minuuttia, mutta heille, jotka istuivat siellä äänettöminä odottaen, tulivat minuutit tuntien pituisiksi ja he huokasivat ikäänkuin he eivät olisi voineet kestää enempää ja ikäänkuin he olisivat ikävöineet kaiken olevan ohi. Kuolevan lapsen kähisevä hengitys kuului yksistään läpi huoneen kunnes se viimein sammui huokaukseen.

Hiljaisuus muuttui niin äärettömän syväksi ja voimakkaaksi, että vanhempien sydämet taukosivat sykinnästä. He istuivat paikoillaan ja antautuivat hiljaisuuden valtaan kumpikin ajatellen omia ajatuksiaan kunnes kuolema kulki huoneessa jättäen heidät kahden, silloin tarttui Bob epätoivossa Annaa käteen. Anna puristi myöskin hänen kättään. Mutta Bob ei ajatellut muuta kuin, ettei Georgin viimeinen sana ollut hänelle.

Bob istui miettien sitä ajatusten rientäessä sinne tänne ympäri hänen olemuksessaan ja okaat eivät tahtoneet irtautua otteestaan. Mutta se ei ollut vihan tai katkeruuden jälkeä hänen sielussaan. Hän ei voinut olla muuta kuin hyvä tämän tapahtuessa ja hän jätti huoneen puristaen vielä Annan kättä omassaan.

He istuivat kauvan vierashuoneessa eikä kukaan voi sanoa, mitä heille tällä hetkellä tapahtui. Mutta Anna alkoi ensin puhua.

"Minä olen ollut huono nainen, Bob", sanoi hän. "Sillä minä en ole koskaan ollut äiti. Se ei ole mikään lievennys, etten minä ehken ole ollut huonompi, kuin kaikki ne, jotka ensin leikkivät lastensa kanssa ja jättävät ne sitten huviensa vuoksi. Minä olen aina ajatellut, että lapset saavat kerran elää omaa elämäänsä, mutta niin kauvan kuin minun kestää, eläisin minä omaa elämääni. Sitten tuli heidän vuoronsa ja silloin minä olin poissa. Minä olen uskonut siihen, ja nyt minä tiedän sen, etten minä ole mitään ymmärtänyt. Sillä se ei ole niin. Kun on lapsi. Ei mikään muu saa sen tilaa täyttää. Lapsessa minä olen kuollut. Muistatko, Bob, minä pelkäsin usein tulevani vanhaksi? Mitä se merkitsee? Jos minä vanhenen? Sehän ei ole mitään. Minun lapseni oli kaikki kaikessa. Ja sitä minä en ole koskaan ymmärtänyt."

Bob istui kuunnellen Annan sanoja ja uusi mailma avautui hänen silmiensä eteen. Mutta tuo mailma vajosi ja hävisi pois juuri kuin hän näki sen ja sitä mailmaa hän ei voisi koskaan saavuttaa.

"Niin syväksi on sävy muuttunut hänen ajatuksissaan!" ajatteli Bob.
"Etten minä ole koskaan ennen sitä kuullut."

Surunsa valtaamana ymmärsi Bob nyt ensi kerran, että Anna oli kärsinyt samoin kuin hänkin ja hänen ajatuksensa valtasi voimakas ja kyyneleinen myötätuntoisuus, joka värisytti koko hänen sieluaan. Hän katsoi Annaa, mutta hän ei voinut nähdä mitään. Hän olisi tahtonut ojentaa käsivartensa pidättääkseen hänet luonaan, mutta hän ei voinut.

"Nyt minun täytyy mennä", sanoi Anna ikäänkuin unesta herättyään.

Ja Anna rouva meni kuolleen lapsensa äärestä kotia miehensä luo, joka odotti häntä.

XXVI.

Osakeyhtiö Patrian toimeenpaneva johtaja, Gösta Wickner, istui neljättä päivää yksinään jälkeen puolisten tyhjässä huoneustossaan odottamassa rouvaansa. Hän oli ärsyytyneellä ja sietämättömällä tuulella, ja antaessaan silmiensä solua ylös ja alas iltalehden palstoilla katsahti hän pari kertaa kelloon.

Viimeinen tieto, minkä hän oli saanut rouvaltaan, oli ollut muutamalla sanalla käyntikortille kirjoitettuna, joka kuului: "Sinun ei tarvitse odottaa minua kauvemmin. Se on pian lopussa." Ei sanaakaan enemmän. Ei tervehdystäkään eikä edes allekirjoitustakaan.

Gösta Wickner oli antanut kortin olla edessään pöydällä, kun oli sen ensin lukenut. Nyt pani hän sanomalehden pois ja otti taas tuon pienen kortin käteensä. Hän luki vitkaan ne sanat, jotka juuri, hänen silmiensä seurattessa sanomalehden palstoja, olivat hänen mielessään ja estivät hänen lukuaan, ja hän koetti ajatella niiden sisältöä. Mutta nehan eivät selvittäneet hänelle kerrassaan mitään ja hän pani kortin jälleen pöydälle ajatellen sanoja: "Se on pian lopussa." Onko tuo hänen vaimonsa luulottelua tai onko se totta? Naiset joutuvat niin helposti luulottelujen uhriksi ja suurentelevat vaaraa.

Gösta Wickner oli ärtyinen siitä, ettei hänen vaimonsa tullut, ja hän koetti ajatella, kuinka se todellisuudessa vaikuttaisi hänen vaimoonsa, jos poika kuolisi. Gösta Wickner ei voinut ajatella, miten sellainen tapaus vaikuttaisi ja juuri tuo teki hänet rauhattomaksi. Tätä ajatellessaan hän tuli taas katsoneeksi kelloa ja hän huomasi silloin, että oli vain kymmenen minuuttia kulunut siitä, kun hän viimeksi oli sitä katsonut ja tämä huomio sai hänet vielä enemmän kärsimättömäksi.

Hän ajatteli nyt, että hän oli tässä tapauksessa menetellyt täydellisesti oikeen salliessaan vaimonsa oleskella entisen miehensä luona eikä katunut sitä vähääkään. Mutta oli niin paljon muuta, joka kumminkin oli sen kanssa yhteydessä ja jota Gösta Wickner ei voinut olla laskuihinsa ottamatta. Hän olisi tahtonut tietää, josko kukaan muu kuin Bob oli nähnyt häntä tällä aikaa ja mitä oikeastaan oli tapahtunut.

Hänen aivoissaan kierteli ajatus, jota hän koetti ajaa pois, mutta joka aina tuli sinne jälleen. Jospa lapsi nyt olisi kuollut, olisi se parasta, mitä oikeastaan voi tapahtua. Gösta Wicknerin ajatusten mukaan sellainen oli samaa, kuin että tuo tuskainen side olisi katkennut ja että Anna olisi tullut hänen omakseen ja yksistään hänen omakseen. Gösta Wickner oli nimittäin saanut kokea, että seurasi suurempi vastenmielisyys kuin hän oli ajatellutkaan, että mennä naimisiin miehestään eronneen vaimon kanssa. Niin kauvan kuin puhuttiin, että tuo suoraluontoinen Gösta Wickner oli antautunut rakkausseikkailuihin kauniin rouva Flodin kanssa, ei ollut kiviäkään asetettu esteeksi hänen tielleen. Mutta kun hän tunnusti avoimesti menevänsä naimisiin naisen kanssa, jonka huhu oli jo hänen nimeensä liittänyt, niin silloin muuttui suhde toiseksi. Gösta oli hyvin onnistunut sulkemaan Bobilta muutamia niistä ovista, jotka olivat sallineet hänen vapaasti kulkea, mutta hän oli tarvinnut kaiken esityskykynsä ja valppaan tarmonsaa saavuttaakseen tämän maalinsa. Ja kaikki se, joka vielä satoi Annaa toiseen, viivytti hänen nykyistä miestänsä sen päivän, sitten hän voisi tuntea itsensä todellakin vapaaksi ja Gösta Wicknerilla ei ollut aikaa odottaakaan kauvemmin. Hän oli likimain neljäkymmenen mies, jolloin hänen menestyksensä oli alkanut, ja hän näki vallan, rikkauden, kunnioituksen ja nautintojen viittovan molemmin puolin tuolla kuninkaallisella tiellä, jonka hän oli valinnut voittaakseen onnensa. Senvuoksi sisälsi myöskin tämä ajatus, että lapsi kuolisi, Gösta Wicknerille jotain houkuttelevaa. Se toisi surua hänen vaimolleen, sen hän ymmärsi. Mutta surua, jonka hän voittaisi. Ja kun suru olisi voitettu, tuntisi Anna sen olleen vain onneksi hänelle itselleen ja ehkä lapsellekin.

Gösta Wicknerilla oli melkein taikauskoinen aavistus näissä ajatuksissaan, että kaikki näytti tarkoittavan hänen onneaan. Kuinka olikaan hänelle raivattu onnen tietä ja kuinka hän olikaan laskenut oikeen, kun hän oli ryhtynyt näihin puuhiin, jotka olivat vieneet hänen nimensä rahamailman mahtavimpien joukkoon. Samaan aikaan, kun hänen tulevaisuutensa hymyili hänelle, ilmestyi tuo nainen, jota hän oli nuorena rakastanut, ja vaipui hänen syliinsä ilman, että hänen olisi tarvinnut vaivata itseään voittaaksensa häntä. Oli vain yksi, joka kiinnitti Annaa, vain yksi, joka esti häntä olemasta täydellisesti onnellinen. Ja nyt raukeisi tuokin este itsestään.

Gösta Wickner muuttui melkein hellämieliseksi tätä ajatellessaan, ja hän tunsikin ansainneensa kaikki, mitä hän oli saanutkin. Taipumatta vaikeuksien sattuessa oli hän kulkenut suoraan tietään eteenpäin ja hän oli pelon kuumeessa, antamatta Anna rouvan ymmärtää sitä sanallakaan, tehnyt laittomasta rakkaudestaan sen johtopäätöksen, että Anna tulisi olemaan esteenä hänen tiellään. Kaikkien vaikeuksien läpi hän oli kumminkin rautaisella tahdollaan ponnistellut, ja nyt tuli palkkio siitä, jota hän ei ollut koskaan voinut itselleen odottaakaan.

Näissä ajatuksissaan hän käveleskeli työhuoneessaan, kun kuuli makuukamarin oven aukenevan ja

näki samassa vaimonsa edessään. Hän meni vaimoaan vastaan ja sulki hänet syliinsä joustavalla ja melkein lämpöisellä liikkeellä. Anna painoi päänsä hänen olkapäätään vasten, mutta Gösta tunsi hänen ruumiinsa olevan jäykän ja että Anna vain koetti levätä, mutta ei sietänyt hänen hyväilyjään. Hän tahtoi saada tehdä häneltä erään kysymyksen, mutta hän ei tullut sitä kysyneeksi. Sillä hän pelkäsi antaa hänen aavistaa niitä ajatuksiaan, joiden vallassa hän äsken oli ollut. Siksi hän sanoi sensijaan:

"Miten minä olen ikävöinyt sinua! Minä en uskonut koskaan ikävöiväni niin kovasti."

Anna katsahti häneen pikaisesti ja ohimennen tutkivasti, mutta sai samassa tavallisen ilmeensä eikä vastannut mitään. Anna salli itsensä johtaa matalalle sohvalle, oviverhojen viereen ja hänen istuessaan siinä koetti Gösta etsiä hänen katsettaan, mutta ei voinut tavata sitä. Eikö hän sitten voisi koskaan saada tietää, mitä hän toivoi? Eikö Anna sanoisi mitään?

Sitten solui hänen katseensa Annan vaatteille ja hän näki hänen olevan mustassa puvussa. Ettei hän ollut ajatellut sitä. Annahan tulikin makuukamarista eikä eteisestä. Hän oli muuttanut pukua ennenkuin tuli sisään.

Omituinen vastenmielisyys täytti hänen, ikäänkuin hänen vaimonsa olisi tehnyt jotain häntä vastaan. "Oletko sinä ollut kauvan kotona?" kysyi hän.

"Minä luulen sen", vastasi Anna.

"Minä laskin minuutteja ennen sinun tuloasi", sanoi hän.

Hänen äänensä tuntui kylmältä, mutta Anna ei ollut sitä kuulevinaankaan.

Anna istui siinä hänen vieressään kädet polvilla tuijottaen eteensä. Gösta ei ymmärtänyt, mitenkä hän olisi selittänyt itselleen hänen kasvojenilmettään ja hän tuli sitä rauhattommaksi mitä kauvemmin hiljaisuutta kesti.

"Eikö sinulla ole mitään sanottavaa minulle, Anna?" kysyi hän.

Hän sanoi sen vain saadakseen hiljaisuuden loppumaan ja hänen sanojensa sointu kuului niin vieraalta, jotta hän toivoi vaienneensa tai sanoneensa muuta.

"Mitä sinä soisit minun sanovan sinulle?" kysyi Anna. "Hän on kuollut."

Anna istui edelleen rauhatonna samoin kuin ennenkin. Mutta raskaat kyyneleet virtasivat hänen poskilleen muuttamatta hänen kasvojensa ilmeitä.

Kauhun tunne valtasi Gösta Wicknerin. Siinä sävyssä, jolla nuot sanat sanottiin, ja koko naisessa, joka ne sanoi, oli hänelle ja hänen ajatuksilleen jotain uutta, ettei hän voinut selittää itselleen sitä vaikutustakaan, minkä hän tunsi niiden itseensä tehneen. Siihen kätkeytyi vaara; hän tunsi voimakkaalla katkeruudella, että se oli vaarallista, niin, voipa olla vaarallista hänelle itselleenkin. Mistä hinnasta hyvänsä täytyi hänen ravistaa Anna hereilleen tuosta houreesta, mihin hän joka minuutti näytti yhä syvemmälle vajoavan. Mutta hän ei huomannut mitään keinoja ja sanoi vain puhtaassa epätoivossaan:

"Niinkö sinä häntä nyt suret?"

Mitä hän oli juuri toivonut, näytti hänestä nyt toteutuneen. Sillä Anna ponnahti ylös ja käänsi katseensa häneen.

"Enkö minä surisi omaa lastani?" kysyi hän.

"Kyllä, kyllä", joudutti hän sanomaan hillitäkseen myrskyä. "Mutta ei niin. Minä en uskonut sinun häntä niin surevan."

"Sinä tarkoitat kai senvuoksi, että minä olen aina laiminlyönyt hänet..."

"Sitä sinä et ole tehnyt..."

Hän tunsi mietiskelyä Annan sanoissa. Ja mietiskely täytyy saada pois. Mistä hinnasta hyvänsä se täytyy saada pois.

"Kyllä, minä olen aina laiminlyönyt hänet ja minä tiedän, ettei hän ole merkinnyt minulle sitä, mitä hänen olisi pitänyt merkitä. Senvuoksi minä suren häntä."

Samoin kuin Bob ennen, niin kuuli Gösta nyt sen syvän alttoäänänen hänen puheessaan, jota hän ei ollut kuullut ennen. Siinä oli jotain, jota hän ei voinut ensinkään tuntea. Siinä murtautui esiin jotain, joka oli

hänelle aivan vastakkaista. "Caesarin onni!" ajatteli Gösta Wickner ja hänen kasvonsa muuttuivat jäykiksi ja kalpeiksi.

"Jos minä olisin ollut äiti hänelle", sanoi Anna, "jos minä olisin ollut hänen ystävänsä ja hänen hoitajattarensa, hänen paras uskottunsa ja tukensa, jota hän ei olisi voinut koskaan kadottaa, niin silloin minä en olisi surrut häntä niin paljon. Mutta nyt loppui minun elämäni hänessä ja se, mitä minä kerran olen ollut, minä en tule enää koskaan olemaan."

"Etkö sinä ajattele silmänräpäystäkään minua?"

"Minulle ei voi tapahtua mitään valtavampaa. Sillä minulle ei olisi voinut tapahtua mitään muuta, joka olisi voinut murtaa minua niin."

"Eikö mitään? Ei edes, jos minä..." Gösta pidätti sanansa ja veti kovasti henkeään. Hänen silmänsä saivat pistävän loisteen.

Anna katsoi häneen ja sai taas katseeseensa sitä pelkoa, jonka tämä mies jo ennen oli hänessä herättänyt. Annassa heräsi eloon hänen itsesuojeluskykynsä viimeisetkin jäännökset ja hän vastasi mutisten katse pois päin käännettynä:

"En tiedä. En tiedä."

Hän ei voinut sanoa enempää ja seuraavalla minuutilla hän unohti, että hän oli sanonut jotain. Hän istui kotonaan ja tunsi vain tuota ainoaa tunnetta: Hän oli mennyt vieraiden luo eikä koskaan voisi päästä takaisin kotia. Se ei ollut hänen huoneensa, koko ympäristö oli hänelle vieras... Hän ei tohtinut ajatella ajatustaan loppuun, vaan nosti katseensa ja katsoi miestänsä. Hän odotti hänen sanovan jotain, joka voisi vapauttaa hänet loihutuista ajatuksistaan. Hänestä tuntui mahdottomalta, ettei hän sanoisi sitä. Silloin kuuli hän hänen sanovan:

"Sinä olet rasittunut, Anna. Sinä olet sairas ja tarvitset lepoa."

Anna kuunteli noita sanoja ja hänestä ei tuntunut olevan niissä mitään ajatusta. Gösta tunsi vastustusta Annan vaikenemisessa ja hänen vaistonsa kehoitti häntä jättämään hänet rauhaan. Hän sanoi tahtovansa mennä hetkeksi huoneeseensa ja se olikin parasta, että Anna sai olla yksinään. Anna kuuli häntä ikäänkuin hän olisi ymmärtänyt, mutta hänen lähtiessään ojensi Anna molemmat kätensä hänelle ja kysyi:

"Eikö sinulla ole mitään sanottavaa minulle?"

Silloin luuli Gösta Wickner tulleen hänelle sopivan hetken puhua. Hän istuutui jälleen Annan viereen ja tarttui hänen käteensä.

"Usko minua, Anna", sanoi hän. "Kun sinä olet voittanut surusi, voi se olla meille molemmille onneksi."

Anna veti kätensä pois ja katsoi kauhulla häntä.

"Onneksi?" uudisti Anna.

Gösta Wickner kohtasi hänen katseensa, mutta hän ymmärsi väärin sen ilmeen.

"Sinä et voi tuntea sitä nyt niin", sanoi hän. "Mutta kerran sinä vielä ymmärrät minua."

Sitä hän ei suinkaan sanonut pahassa tarkoituksessa. Hän sanoi sen vain osoittaakseen toiveen mahdollisuutta ja hän sanoi sen rauhallisella ja ystävällisellä sävyllä, sellaisella kuin vanhempi tapaa käyttää sairasta ja ärtynyttä lasta hillitessään.

Mutta Annaan vaikutti kaikki tuo kuin kuulumaton julmuus. Anna toivoi hänen sulkevan hänet syliinsä, jakavan hänen surunsa, kuivaavan hänen kyyneleensä antamalla omansa vuotaa, tuntea hänen tunteitaan, kohoutuvan siihen tuskaan, jota vain äiti voi tuntea. Tyhjiään hän sai toiveissaan tyytyä. Mitä hän sai, oli sana, joka lohduttaisi häntä, silloin, kun hän ei tarvinnut muuta kuin tuntea itsensä lohduttomaksi saadakseen itkeä kaikki tuskansa. Ja hänet valtasi jäätävä välinpitämättömyys, johon tuo pelontunnekin, joka hänet valtasi aina Göstan läheisyydessä, hukkuu kokonaan. Hän nousi ylös ja pusersi esiin vain sanat:

"Sinulle se luonnollisestikin on onni päästä vapaaksi jokaisesta muistosta, joka muistuttaa menneisyyttä."

Gösta Wickner seisoi hänen edessään kasvot kalpeina. Suonet pullistuivat hänen otsassaan ja hänen kasvonsa saivat hillitsemättömän raivon ilmeen, joka kummallisella tavalla kirosi koko miehen olennon

ja ulkomuodon.

"Sinä vaadit ehkä, että minunkin pitäisi surra häntä?" sanoi hän jäykästi.

Anna ei tiennyt itsekään, mitä hän olisi vastannut. Hän tiesi vain, että hän oli silmänräpäykseksi saanut pelkonsa toteutumaan, sen pelon, joka sanoi hänelle, ettei hänellä ollut mitään tältä mieheltä odotettavissa.

"Älä mene nyt minun luotani", sanoi Gösta ja asettui hänen eteensä.

"Sinä et tiedä, mitä sinä teet."

"Hän ymmärtää kaikkityyni", ajatteli Anna.

Mutt'ei edes tämä ajatuskaan estänyt häntä. Mielettömästi hän ryntäsi hänet pois tieltään ja meni huoneeseensa. Hän meni, että hänen täytyi saada olla yksin ja siksi, että hänen ajatuksensa uhkasivat tukehduuttaa hänet. Hän meni ja istui ensimmäiselle tuolille, minkä hän löysi, ja hänen siellä istuessaan selveni koko hänen elämänsä hänen sisäisille silmilleen. Hän sai sellaisen selvänäköisyyden, kuin ihminen voi saada juuri siinä silmänräpäyksessä, jolloin hänestä tuntuu, että tuska juuri on hämmentämäsillään hänen järkensä, ja hän ainoastaan voi nähdä mikä ennen oli hänelle muka suurta ja oleellista.

"Kuinka se voi olla niin", ajatteli Anna, "etten minä koskaan ennen ole tuota nähnyt? Mikä minut on tehnyt sokeaksi? — Kuka tuo mies on?" ajatteli hän edelleen. "Ja kuinka minä olen hänen? Hän ei voi tuntea myötätuntoisuutta keneenkään. Hänen sydämensä on kylmä. Hänen itsekkäät tunteensa itseään kohtaan ovat niin voimakkaat, että ne ovat hurmanneet minut ja narranneet minun sydämeni sykkimään tahdissa hänen sydämensä kanssa. Mitäpä hän tuntisi minuun? Mitäpä se häntä liikuttaa, että minun lapseni on kuollut? Tietääkö hän edes mitä se tahtoo sanoa, että pieni lapsi on kuollut?"

Anna katsoi yhä kauvemmin ja kauvemmin jokaista ajatustaan, joka syntyi hänessä. Hän istui samalla paikalla kunnes tuli pimeä ja häntä paleli ikäänkuin Göstan kylmyys olisi tarttunut häneen.

"Hän on aivan toisellinen ihminen kuin Bob ja minä", ajatteli hän. Minä ja Bob. Kuinka hän tuli maininneeksi itseään ja Bobia yhdessä? Hän koetti edelleen tehdä sen ajatuksissaan ja alkoi hiljaa itkemään. Sillä Bob ei olisi puhunut hänelle saadakseen hänet rauhoittumaan. Hän olisi sallinut hänen itkeä loppuun ja hyväillyt häntä, ja koko ajan olisi hän tiennyt, että hän tunsii samaa kuin hänkin.

"Mitähän tämä oli? Mitä se oli?"

Kaikki hänen ajatuksensa, jotka menivät ja tulivat, niihin liittyi selityksiä hänen menneestä elämästään, kaikesta, mitä oli ollut ja kaikesta, mitä nyt oli. Ne eivät kulkeneet järjestyksessä, mutta ne selittivät kuitenkin kaikki. Ne repivät rikki sen anteeksiannon, joka hämärsi hänen katseessaan, ja ne tulivat katkeruutena raatelemaan hänen sieluaan. Mutta rikkiraadellun läpi hän näki selvästi, ja hän tuomitsi itsensä rikollisena.

Lopuksi kuuli Anna oven avautuvan ja Göstan äänen kysyvän:

"Etkö tahdo vähän ruokaa? Se on jo pöydällä."

Anna oli kuulevinaan tuossa äänessä soraääninen, jonka hän oli tuntevinaan niin hyvin. Hänestä tuntui tuo soraääni aina olleen siinä, ja että hän oli tekeytynyt kuuroksi päästäkseen sitä kuulemasta.

"Kyllä", sanoi hän, "minä tulen."

Hän meni saliin ja istuutui pöytään. Sähkölamppujen valo kirveli Annan silmiä ja hän oli ihmeissään nähdessään itsensä. Häntä vastapäätä istui Gösta. Hän söi hyvällä ruokahalulla puhuen hillityllä äänellä, jossa Anna kuuli katkeroitumisen vielä olevan jälellä.

Mutta hän ei ajatellut sitä. Hänen silmiensä totuttua voimakkaaseen valoon istui hän katsellen miestänsä ja hänestä tuntui ikäänkuin hän olisi nähnyt hänet ensi kertaa. Hän ei ajatellut itseään eikä mitä tulee tapahtumaan, ainoastaan tätä ainoaa: "Kuka tuo mies on? Mitä hän minusta tahtoo? Mitä minä hänestä välitän?" Hän näki ajatuksissaan pienen, laihan ruumiin suuressa vuoteessa ja ajatteli sitä, että sama vuode oli kerran ollut hänen omansa.

"Siellä minä olin kotona", ajatteli hän. "Ja nyt minä olen koditon."

Sitten näki hän Göstan nousevan ja lähestyvän häntä.

"Mene nyt nukkumaan", sanoi hän. "Sinun tarvitsee nukkua."

Anna ymmärsi hänen näissä sanoissa ikäänkuin ojentaneen sovinnon kättä ja hän oli senvuoksi kiitollinen hänelle. Mutta tätä tunnetta seurasi vain uusi tuska tuntiessaan, ettei tuntenut voivansa koskaan palkita sitä.

XXVII.

Bob oli nyt aivan yksin, mutta hän ei ollut niin onneton kuin oli ollut pojan eläessä. Jos joku olisi sanonut hänelle niin olevan, niin hän olisi uskottavasti tehnyt kerrassaan jyrkän vastaväitöksen sellaisesta mielettömyydestä. Mutta salaisuus oli siinä, että Bob siitä saakka, kun hän istui yhdessä Anna rouvan kanssa oli laannut tuntemasta katkeruutta. Hän oli nähnyt hänenkin kärsivän ja hän oli tullut ajatelleeksi, ettei kellään ole oikeutta odottaa vain, että toiset tekevät hänelle oikeutta. Kuinka tuo ajatus olikaan hänessä kehittynyt, sitä Bob ei tiennyt. Mutta tultuaan se vaikutti häneen sanomattoman hyvää. Senvuoksi hän hoiti ja säilytti tuota ajatusta, ja hän tunsu sanomatonta lohtua sitä ajatellessaan, ettei hän voisi odottaa kaikkien tekevän hänelle oikeen. Bob syytti itseään kärsimyksistään ja hän teki sen senvuoksi, että hänestä tuntui silloin elämä muuttuvan keveämmäksi. "Minähän olenkin vaatinut liikoja", ajatteli Bob. "Ja niin minä olen tehnyt kaikkien ihmisten suhteen. Se on minun oma vikani, että minä olen tuntenut itseni niin varmaksi. Sillä kukaan ei voi antaa enempää kuin hänen luonteensa sallii. Sillälaila tulee nähdä ja ymmärtää. Muuten siitä seuraa kosto. Mutta kuka kostaa, sitä me emme tiedä."

Niin pitkälle oli Bob päässyt itsekseen ja Georg oli ollut nyt jo kuukauden kuolleena.

Näihin aikoihin oli Anna rouva ehkä vielä enemmän yksinään kuin Bob. Yhä uudestaan ja uudestaan hän oli kiintynyt tuohon ajatukseen, joka oli houkutelut hänen jättämään kotinsa: "Minä elän ensisijassa itseni vuoksi ja minun elämäni on minun omani." Tämä ajatus tuli hänelle jokapäivä vieraammaksi ja kylmemmäksi ja hän ei voinut ymmärtää, että se kerran oli vallinnut hänen tunteitaan ja tekojaan. Hän mietti sitä ajatusta ja jäätävässä tyhjyydessään hän näki, kuinka hänen elämänsä oli solunut harhaan.

Georgin kuoleman jälkeen hän ei ollut keskustellut muuta kuin yhden kerran Göstan kanssa. Aviopuolisoiden tavatessa toisensa täytti huoneen uhkaava hiljaisuus ja kun tuo hiljaisuus katkesi, niin vaihtui se sanoihin, jotka kirvelivät ja toivat tuskaa.

Anna rouva oli siis koditoin. Hän ei tuntenut omia ajatuksiaan ja hän pelkäsi ihmisiä, ikäänkuin kaikki olisivat olleet hänen vihollisiaan.

Niinpä tapahtui eräänä päivänä, kun Bob oli jälkeen puolisten yksin kotona, kun akkunat olivat auki ja kevätilma virtaili herttaisena sisään, että Anna rouva soitti entisen kotinsa ovikelloa ja että Bob itse meni aukasemaan. Bob tuli ensin niin hämilleen, ettei hän voinut sanoa mitään. Hän seisoi hölmistyneenä saamatta sanaakaan sanotuksi ja ikäänkuin kylmä käsi olisi pusertanut hänen sydäntään.

Silloin kuuli hän Annan sanovan: "Saanko minä tulla sinun luoksesi?"

Ja Bob kuuli hänen äänensä vavahtelevan liikutuksesta. Se oli rukoileva kuin lapsen ja kuului niin kummallisen soinnuttomalta. Kuin veitsi viilsi tuo ajatus Bobin sielussa: "Hän kärsii, hän tarvitsee minua ja silloin hän tulee." Mutta silloin näki hän hänet taas ja silloin hän unohti tuon pahan ajatuksen, joka oli häntä ennen piinannut ja jonka hän luuli repineen hänen sydämensä juuriltaan.

"Kuinka sinä voit luulla muuta?" kysyi Bob.

Ja hän antoi hänen mennä sisälle edellään ja tunsu tunnetta ikäänkuin kaikki tyyni olisi ollut unta.

Anna kulki verkalleen huoneitten läpi ja Bob ymmärsi hänen tarkastelevan niitä ja olevan hänen muistojen täysi. Hän näytti ikäänkuin unohtaneen Bobin ja Bob ei tehnyt liikettäkään häiritäkseen häntä. Kun hän istuutui, näki Bob hänen itkevän.

Hän antoi hänen itkeä kyyneleensä loppuun ja istui vain katsellen häntä.

"Minun täytyy saada puhua sinun kanssasi, Bob", sanoi hän. "Minulla ei ole kenenkään kanssa minä puhuisin."

Anna näki, että Bob tahtoi sanoa jotain, mutta hän esti hänet siitä.

"Älä sano mitään", sanoi hän. "Sillä sinä et voi vielä mitään sanoa. Minä en voi elää niinkuin minä olen elänyt viime viikot, ettei minulla ole ketään, jolle puhuisin."

Taas tahtoi Bob puhua ja taas keskeytti Anna hänet.

"Ei", sanoi hän, "ei! Älä sano mitään. Se alkoi samana päivänä kuin Georg kuoli. Ja se on kestänyt päivästä päivään. Minä en voisi sitä koskaan sinulle selittää. Minä menin täältä kotia ajatellen vain Georgia. Minun tunteei sameneivat ja minä en voinut saada selvää itsestäni. Hän ymmärsi minun surevan. Miten minä surin, sitä minä en voi koskaan ymmärtää. Mutta minä luulen sen alkaneen silloin. Sillä sen jälkeen ei hän eikä minä ole toiselleen sanonut muuta kuin ne sanat, joita emme ole voineet väistää. Hän menee pois eineen syötyään. Hän on poissa päivällisiin saakka, poissa iltaankin. Minä liikun siellä yksin, Bob, ja ikäänkuin Georg seuraisi minua. Mitä minä tekisin? Mitä minä tekisin? Etkö sinä voi sanoa sitä minulle?"

Bob kuuli hänen puhuvan ja hän unohti kaikki menneisyyden. Se hävisi hänen tunteestaan ja kaikki muuttui niin vakavaksi hänelle, ettei hän voinut ajatellakaan muuta, kuin, mitä hänelle nyt tapahtui, oli yksinkertaista ja luonnollista. Hän meni hänen luokseen ja otti kiinni hänen kädestään, Anna painoi päänsä hänen olkapäätään vasten ja itki.

Bob antoi hänen vielä kerran itkeä ja hän tunsu itsensä onnelliseksi, että hän voi sen tehdä. Hän iloitsi nähdessään Annan muuttuvan rauhallisemmaksi hänen läheisyydessään, ja istuen vieressä he puhuivat, kuinka kaikki oli heidän välilleen tullut ja kuinka heillä ei ollut mitään onnea saavutettavissa kummallakaan. Bob ymmärsi, että Anna oli onneton ja että Gösta oli jollain tavalla kova häntä kohtaan. Se ei ollut mustasukkaisuutta, joka aikaansai hänessä tuota kovuutta, hän oli vain kova, koska häntä itseään kiusasi nähdä vaimonsa surevan.

"Ajattelepa", sanoi Anna. "Hän tahtoi kieltää minua käyttämästä surupukua. Hän sanoi sen herättävän huomiota."

Ja Bob kuuli kaikkityyni. Hän otti sen sydämelleen ja antoi sydämensä puhua, vaikka hänen sieluaan karvasteli ja vaikka hän ymmärsi, ettei hän tämän jälkeen saisi elää yhtään rauhallista hetkeä koko elämänsä aikana. Hänen istuessaan siellä oli hän Bobille aivan sama kuin hän aina oli ollut ja kumminkin hän oli toisen. Hän ajatteli enempi selvästi, lausui ajatuksensa enempi kauniisti ja varmasti. Bob huomasi sen, kun hän vihdoinkin voi puhua ilman liikutusta ja hänestä tuntui, että hänen sanansa toisinaan lievittivät hänen omaakin tuskaansa.

"Se mies on toisenlainen kuin sinä ja minä", sanoi Anna. — Hän puhui Göstasta, mutta hän vältti mainita hänen nimeään. Kuului ikäänkuin hän olisi toistanut jotain, jonka hän oli itse jo ennen itseksensä sanonut.

"Hänen tunteittensa lämpömittari", jatkoi Anna rouva, "ei kohoa koskaan määrättyjen asteiden yli. Hän panee kylmän käden pallolle ja pidättää elohopean alhaalla. Hän kärsii sydämen kylmyyttä ja senvuoksi on minun tai sinun kerrassaan mahdoton koskaan ymmärtää häntä. Hän on tullut meidän väliimme ja murtanut meidät molemmat, minun ja sinun. Oi, kuinka hyvin minä tunnen nyt voivani sen käsittää! Ja kumminkaan minä en ymmärrä häntä. Hän ei ymmärrä myöskään meitä, mutta hän tekee meille enemmän pahaa, kuin kenenkään on mahdollista tehdä pahaa hänelle. Hänellä on kylmyytensä, joka suojaa häntä ja sen kautta hän on voimakas. Minä uskon nyt viime aikoina, että löytyy kahdellaisia ihmisiä, jotka ovat erotettu toisistaan muurilla, jonka yli ei kukaan voi päästä."

Hän vaikenä, ja Bob istui ajatellen sitä, kuinka ihmeellistä tuo oli, että Anna istui siellä puhuen juuri samoja ajatuksia, jotka seurasivat häntä koko hänen elämänsä ja joista hän nyt onnekseen tunsu olevansa vapaa. Mutta hän ei keskeyttänyt Annaa. Hän tunsu omituista tyydytystä kuullessaan Annan puhuvan noista ajatuksista juuri nyt, kun hänen oma tuskansa oli tullut hänelle ylivoimaiseksi. Oli ikäänkuin hän olisi myöntänyt hänen olevan oikeassa juuri siinä, missä hän oli erehtynyt, ja se tuntui Bobista helpoitukselta, jota hän tavallaan oli ollut vaatimassakin.

Anna jatkoi:

"Minä olen ajatellut paljon näinä päivinä ja minä luulen, kun kaksi ihmistä rakastaa toisiaan, on aina toinen se, joka antaa ja toinen, joka ottaa, Bob. Ja meidän välillä olit sinä aina antaja. Minä en ymmärtänyt sitä silloin. Mutta minä uskon saaneeni oppia sen nyt. Sillä minun ja hänen välillä olen minä aina antanut, antanut ja antanut. Kun minä eräänä päivänä tulin ja tarvitsin saada jotain takaisin, niin silloin minä en saanut mitään. Sillä — missä ei mitään ole, siellä on hallitsija oikeutensa menettänyt. Minä olen ehkä ollut sinulle sitä, mitä hän nyt on minulle. En tiedä."

Hän lopetti puheensa hymyillen ja nousi mennäkseen.

"Oletko sinä vihanen minulle, että minä tulin?" kysyi hän.

"Ei", sanoi Bob oikaisten hänelle kätensä.

"Minä en voinut muuta", vastasi Anna.

Hänen mentyään muisti Bob kerran sanoneensa rakastaneensa häntä senvuoksi, ettei hän voinut kärsiä muiden käsittelyä häntä kovuudella. Ja hän ajatteli sitä kuinka se oli käynyt niin, että toinen mies oli saanut oikeuden kohdella häntä kovasti.

Silloin hän muisti äkkiä erään päivän, jolloin Gösta oli kertonut hänelle nuoruutensa rakkauden, ja että hän silloin oli luvannut olla kertomatta sitä vaimolleen. Mutta samana iltana hän oli rikkonut lupauksensa ja se ei auttanut, että hän oli tehnyt sen parhaassa tarkoituksessa. "Ehkä se on minun syytäni kaikkityni!" ajatteli Bob. Ja hän tunsu taas sen niin lohdulliseksi ottaa syy omakseen. Se tuntui hänestä jollain tavalla sovittavan hänen vaimoaan ja senvuoksi hän tunsu nyt taas voivansa ajatella häntä.

Se ei ollut myöskään viime kerta kun Anna kävi entisessä kodissaan. Kevään ja tulevan kesän kuluessa hän uudisti usein siellä käyntejään. Hän ei tullut koskaan määrättyllä ajalla eikä hän koskaan kertonut edeltäpäin, milloin hän tulisi. Mutta hän ei tullut kumminkaan silti odottamatta. Sillä Bob odotti häntä aina, ja joka päivä, jolloin hän ei tullut, muuttui hänelle lopulta harmilliseksi erehdykseksi. Mutta kun hän lopulta tuli, tuntui hänestä aina, että hän juuri silloin olikin odottanut häntä.

Ja näin kohdatessaan he puhuivat kaikesta, joka nyt liikutti heitä. He puhuivat Georgista ja syventyivät siihen kysymykseen, josko he kerran voisivat hänet nähdä jälleen tai ei. He puhuivat Annan avioliitosta, hänen ja Göstan suhteesta toisiinsa. Kaikki, mikä oli sillä välin tapahtunut, kun he viimeksi tapasivat, kertoi Anna Bobille. Hänen kertomuksissaan voi Bob seurata hänen uutta avioliittoaan melkein päivästä päivään, ikäänkuin akkunasta nähdä tuohon vieraaseen kotiin, kuinka ihmiset siellä vieraina kiertelivät toisiaan ja kuinka vastenmielisyyks kasvoi niiden kahden välillä, jotka olivat yhteen sidotut ja nyt kiduttivat toisiaan kuolemaan asti.

Menneisyyttä he vain välttivät ikäänkuin hiljaisella sopimuksella olisivat päättäneet vaieta siitä. Tuo menneisyys, joka kaikki kerran oli ollut heidän välillään, ei liikuttanut heitä enää koskaan. Tuo menneisyys oli heille suljettu portti, jonka taa he eivät saaneet seurata toisiaan.

Bob kyllä ymmärsi, että ihmisistä tuntuisi tuo ihmeelliseltä, jos he tietäisivät, että hän salaa tapasi entistä vaimoaan ja tuli hänen uskotukseen juuri siinä surussa, jota hän sai kantaa, kun hän oli jättänyt hänet toisen vuoksi. Mutta hänestä itsestään se ei koskaan tuntunut kummalliselta. Sitä vähemmin hän tuli ajatelleeksi, että sitä olisi vakavasti voinut sanoa naurettavaksi.

Hänellä oli niin paljon jokapäiväistä mielialaa ylempänä, että senvuoksi kaikki, mikä tapahtui, tuntui hänestä niin inhimilliseltä ja luonnolliselta.

"Eikö sinusta ole ihmeellistä, että minä ja sinä voimme tavata näin vain toisiamme?" kysyi Anna eräänä päivänä.

Bob olisi toivonut, ettei Anna olisi tehnyt hänelle tuota kysymystä.

"Kuinka sinä muuten voisit elää?" sanoi hän.

"Niin, mutta luuletko sinä, että moni muu ihminen olisi tehnyt, mitä me nyt teemme?"

"Se, millä on elämässä todellista arvoa, ei tapahdu koskaan kahta kertaa samalla lailla."

"Sanotaan, ettei ole mitään uutta auringon alla", arveli Anna.

"Niin", vastasi Bob. "Mutta voidaan myöskin sanoa, että tapahtuu ainoastaan uutta. Minä en tiedä, mikä on oikeampi."

Kaikkien ihmisten, joita kannattaa suuret tunteet ja jotka samalla kertaa miettivät paljon, huomasi Bob joutuvan jonkunlaisen kohtalon alaisiksi, mutt'ei kenenkään ihmisen kohtalo ole sellainen kuin hänen, ajatteli hän. Ja yksin ollessaan voi tämä tunne täyttää hänet sanomattomalla voimalla.

Näinä päivinä näki Bob elämänsä kokoontuvan ikäänkuin yhteen polttopisteeseen, jonka valo oli niin hillittyä, että hän tunsu voivansa silmiään räpäyttämättä katsoa siihen. Hän oli luullut voivansa vihata ja hän oli työskennellyt tehdäkseen itsensä kovaksi. Hän oli sulkenut sydämensä kaikille hyvälle ja lämpöisille tunteille ja hän koetti tekeytyä sellaiseksi kuin hän luulotteli kaikkien muitten olevan. Ja miten oli käynyt? Viha oli sulannut sen voiman edessä, joka on suurempi kuin rakkaus ja viha. Kuolema oli tullut ja ottanut hänen rakkaimpansa mailmasta ja sen kaikkivallan edessä muuttui hänen oma kohtalonsa mitättömän pieneksi. Hänen kovuutensa oli pehmennyt itsestään. Sillä se oli vain näennäistä itseään suojatakseen, jonka teki tyhjäksi hänen oma sydämellisyytensä. Ja hän, joka kerran oli tahtonut kirota sitä sidettä, joka satoi hänet murtamattomasti ihmisiin, joitten kohtalo oli sekaantunut hänen kohtaloonsa, hän tunsu nyt voivansa antaa sydänverensä ainoastaan voidakseen valmistaa muutaman tunnin helpotusta sille naiselle, joka oli lyönyt hänen onnensa pirstaleiksi, mutta jonka hän nyt näki

ainoastaan menneen harhaan ja tulleen yhtä onnettomaksi kuin hän itsekin.

Olivathan toverit tavanneet nimittääkin häntä "Pikku Bobiksi." Miksi hän tuli ajatelleeksi näinä päivinä juuri tätä? Miksi sukelsi esiin tämä muisto keskellä tätä elämää, jossa hän nyt eli jännityksessä ja surunsekaisessa ilossa? Oliko hän sitten ainoastaan pikku Bob? Ja eikö hän koskaan olisi muuttunut muuksi? Pikku Bob nuorukaisena, pikku Bob miehenä, pikku Bob vielä hiusten harmetessa ja kasvojen jo rumasti ryppyyn käydessä.

Mikä hänet valtasi yhä voimakkaammin ja voimakkaammin? Vieläkö laululintu eli sisimmäisenä hänen rinnassaan?

Bob ei ollut oman sydämensä valtia. Sillä tarvittiin vain, että joku tarvitsi häntä, niin hän oli valmiina kantamaan muiden taakkoja unohtaen ne, joita hän oli kantanut.

Pikku Bob! Pikku Bob! Oli parasta, ettet sinä sitä itse ymmärtänytkään.

XXVIII.

Bob käveleskeli eräänä aamuna mietteissään almanakka kädessä. Almanakka sanoi hänelle tänä päivänä olevan hänen vaimonsa syntymäpäivän ja hän tuli ajatelleeksi kuinka tätä päivää muinoin vietettiin. Silloin oli ruusuja pöydällä ja pöytä oli kaunistettu valkoisella kukilla koristetulla pöytäliinalla. Ruusujen ympärillä oli suuria ja pieniä myttyjä, jotka Bob ja Georg oli sinne asettanut.

Bob käveleskeli ajatellen ja mitä enemmän hän ajatteli sitä voimakkaampaa halua hän tunsu lähteä ostoksille.

Hänen kotia tultuaan päivälliselle oli myttyjä kotona odottamassa häntä ja syötyään hän puhdisti pöydän omassa huoneessaan ja alkoi järjestää sitä. Hän kaunisti sen kukilla asettaen suuren ruusun keskelle pöytää ja sen ympärille hän asetti myttyjä. Bob oli aivan rauhallinen sitä tehdessään ja hänestä ei tuntunutkaan, että Anna tulisi. Mutta kun kaikki oli valmiina ja hän itse istui huoneessa, joka oli kuin juhlaan koristettu, silloin valtasi hänet pohjaton surunsekainen tunne, joka tuntui ikäänkuin hänen olisi tullut sääli itseään. Hän istui ajatellen, josko hän ottaisi kaikki pois pöydältä ja kätkisi ne. Mutta sitä hän ei tullut tehneeksi. Hän istui vain ainoastaan katsellakseen tuota pöytää, joka muistutti hänelle niin paljon ja hän ei ollut kauvemmin niin varma, ettei Anna todellakaan tulisi. Mutta hän ei kumminkaan ottanut niitä pois pöydältä. Jos ei hän tulisikaan, saisi pöytä hyvin kernaasti olla niinkuin se oli. Sillä se muistutti häntä ensi kerrasta, jolloin hän kaunisti sillälaila pöydän kukilla ja asetti sen huoneeseensa.

Silloin elivät he molemmat ajatellen lasta, joka tulisi ennen pitkää. Ja Bob oli nähnyt paljon vaivaa, ettei mitään puuttuisi, joka toi iloa hänen vaimolleen. Hänhän tiesi hänen voivan lapsen lailla iloita jokaisesta pikkuesineestä, jota hän rakasti ja hän muisti hänen kertoneen, ettei hän lapsuudessaan surrut mitään niin paljon kuin jos näki unohdettavan hänen syntymäpäivänsä. Kuumeisesti hän oli silloin kulkenut odottaen jonkun sanovan jotain ja kun iltaan mennessä ei ollut mitään tapahtunut, meni hän metsään itkeäkseen siellä. Tämän hän oli kertonut juuri sinä ensimmäisenä syntymäpäivänä, jota Bob nyt istui ajattelemassa. Hän sanoi pelänneensä Bobin myöskin sen unohtavan. Ja silloin oli Bob hymyillen sanonut kirjoittaneensa sen almanakkaan.

Kuinka iloisia he olivatkaan sinä päivänä ja kuinka kaunis syyskuun päivä se olikaan! Bob ajatteli kaikkia niitä kellastuneita päiviä, jotka olivat sitten tulleet.

Mutta se ei tahtonut onnistua hänelle tällä kertaa. Siinä oli yhtä ja toista, joka sai hänen verensä kuohumaan. Hän muisti karvaita sanoja ja ilkeitä tapahtumia. Hän muisti yksinäiset päivänsä ja kamalat hetkensä, jolloin hänen onnettomuutensa selveni hänelle. Georg seurasi muistojen mukana. Hän näki pojan edessään ilmi elävänä seisovan auringonpaisteessa pihalla eteisen edustalla, kerrassaan itsenäinen pikkumies. Ja Bob näki hänen kuolevan, makaavan ja haparoivan pienillä käsillä peittoaan, ja kuuli hänen kuiskaavan "äiti." Se vihiasi hänen sydäntään ja hän tuli liikutetuksi. Hän nousi tuoilta päästäkseen näkemästä kaikkea tuota ja tahtoi mennä ulos.

Silloin kuuli Bob ovikellon soivan ja hän meni empimättä riitaisten tunteittensa vallassa avaamaan ovea.

Anna tuli sisään ja Bob näki hänen kulkevan kuin kuumeessa. Hän esti eteisessä häntä ja antoi hänen heittää päällysnuttunsa. Sitten kuljetti hän häntä koko huoneuston läpi ja avasi oven omaan huoneeseensa. Silloin näki hän Annan haparoivan molemmilla käsillään, ikäänkuin olisi etsinyt tukea itselleen. Sitten hän vaipui pöydän eteen sohvalle ja purskahti itkuun.

Bobin riitaisista tunteista ei jäänyt paljon jällelle, kun hän näki sen. Hän meni hänen luokseen asettaen sanaakaan sanomatta kätensä hänen olkapäilleen.

"Oi, Bob", sanoi hän, "Bob! Sitä ei ole kukaan ajatellut sen jälkeen kuin sinä sen teit."

Noissa sanoissa oli sellaista epätoivoa, että Bob melkein tunsu itsensä neuvottomaksi. Hän otti kätensä hänen olkapäiltään istuutuen häntä vastapäätä.

"Etkö sinä avaakaan myytyjäsi?" sanoi hän koettaen lyödä leikkiä.

Mutta Anna pudisti vain päätään.

"Salli minun istua täällä ja katsella kaikkia, ja tuntea olevani kotona", sanoi Anna.

Ja ennenkuin kumpikaan oikeen huomasi, mitä oli tapahtunut, olivat he ruvenneet puhumaan. He puhuivat nyt menneistä, kaikesta siitä, mikä oli ollut. He puhuivat katkonaisia ja hämääriä sanoja, mutta kumpikaan heistä ei voinut sanoa mitään, jota toinen ei olisi ymmärtänyt. He syyttelivät itseään ja he puhuivat yht'aikaa, puhuivat ja kuuntelivat samalla kertaa.

Anna rouva tuijotti eteensä ja hänen silmänsä suurenivat.

"Ymmärsitkö sinä minun kirjeeni, Bob?" kysyi hän.

"Ymmärsitkö sinä minun kirjeeni?"

"Minä en tahtonut sitä ymmärtää", sanoi Bob. "Minä tiedän, etten minä tahtonut tehdä sitä."

"Minä en ymmärtänyt sitä itsekään", sanoi Anna rouva, "ei silloin, kun minä sitä kirjoitin. Mutta nyt minä tiedän, että minä silloin sydämellisimmin toivoin, että sinä olisit kirjoittanut edes jotain, vain sanankaan, joka olisi ollut sellaista, että minä olisin voinut pyytää sinulta saada tulla takaisin. Minä olisin tehnyt kaikki, mitä sinä olisit toivonut. Minä olisin tullut sinulle palvelijattareksi, jos sinä olisit sitä vaatinut. Sillä minähän olin tehnyt sinulle niin paljon pahaa, ja tiesinhän minä, etten minä koskaan, en koskaan voisi sitä jälleen hyvittää. Mutta minä olin siellä yksin ja minä tiedän nyt, että minä toivoin silloin saada kuulla sinun sanovan, että jos minä itse tahtoisin, olisit sinä sietänyt minua luonasi. Minä en voinut enempää toivoa. Mutta, että minä toivoin sitä, sitä minä en silloin ymmärtänyt."

Bob ei voinut heti vastata. Hän tuskin muisti kirjettään, tiesi vain tulleensa niin raivoisaksi, joka ei ajatellut muuta kuin olisi saanut lyödä ja että hän tahtoi kostaa. Mutta hänestä tuntui ikäänkuin hän nyt olisi nähnyt mahdollisuuden, että kaikki voisi muuttua hyväksi ja hän kysyi:

"Etkö sinä voi tulla takaisin — nyt?"

Anna huudahti ojentaen molemmat kätensä Bobia kohti.

"Tahdotko sinä sitä?" kysyi Anna. "Onko se mahdollista, että sinä tahdot sitä? Minä, joka olen tehnyt sinulle niin paljon pahaa, minä, joka olen pettänyt sinun onnesi, joka olen jättänyt sinut ja häväissyt sinun nimesi."

"Hiljaa", sanoi Bob. "On eräs, joka nukkuu mullassa ja joka ehkä voi kuulla meitä. Hiljaa, älä häiritse häntä."

Bob ei tiennyt, mitä hän oli sanonut enemmän. Hän lyhistyi kokoon painaen päänsä vaimonsa polville.

"Salli minun olla tässä", sanoi hän. "Salli minun olla! Jos se on sinulle onneksi tai onnettomuudeksi, sitä minä en tiedä. Mutta minä tiedän, että sinä tulit kotiasi ja viivyit siellä, kun meidän poikamme kuoli. Kun sinä silloin istuit minun luonani, tunsin minä, ettet sinä missään muualla, kuin minun luonani, ollut kotona. Ja hän, joka ei voinut pitää sinua eläissään kotona, toi sinut takaisin kuollessaan."

Ja Bob ei voinut kauvemmin hillitä itseään. Ensi kerran Georgin kuoleman jälkeen hän purskahti kiivaaseen itkuun ja hänestä tuntui kaikki tuskat ja painavat tunteet lähtevän. Mutta sitä hän ei tiennyt, josko hän itki ilosta tai surusta.

Hän tiesi vain, että elämä oli vienyt hänet sinne, missä ilo ja suru pyyhkäistiin pois tai yhdistettiin ja jossa onni tai onnettomuus näyttäivät vähäpätöisiltä. Hän oli päässyt kaiken yläpuolelle, ja mitä hän oli saavuttanut, se oli se, jolla ei ole mitään nimeä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AVIOLIITON ILVEILY: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in

the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the

requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR

INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.